

KURÂN'I KERİM'İN KALBİ

Yâsîn sûresi tefsîri

Prof. Dr. Davut Aydüz

Kur'ân-ı Kerîm'in Kalbi

Yâsîn Sûresi Tefsîri

Prof. Dr. Davut AYDÜZ

1962'de Çanakkale ilinin Çan ilçesine bağlı Hacılar köyünde doğdu. Biga İmam-Hatip Lisesini bitirdikten sonra 1981 yılında (Erzurum) Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesine başladı ve 1986'da mezun oldu. 1992'de Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde Doktorasını tamamladı. 1996 yılında Doçent ve Şubat 2002'de de Profesör oldu. Evli ve iki çocuk babası. Hâlen Sakarya Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde Tefsir Ana bilim dalında öğretim üyesi olarak vazife yapmaktadır.

Yayınlanmış Kitapları:

Telif Kitaplar

1. İslâm İktisadında Narh, (Işık yay., 1994)
2. Kur'ân-ı Kerim'de Besinler ve Şifa, (Altınburç yay., 2006)
3. Tefsir Tarihi, Çeşitleri ve Konulu Tefsir, (Işık yay. 2000)
4. Kur'ân'a Dair İncelemeler, (Nil yay. 2000)
5. Kısa Sûrelerin (Fatiha, Duhâ-Nâs) Tefsiri,(Işık yay. 2001)
6. Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog, (Işık yay., 2004)
7. Hucurât Sûresi Tefsiri, (Yeni Akademi yay., 2006)
8. Kâf Sûresi Tefsiri (Yeni Akademi yay., 2007)
9. Adını (celle celâluh) Kalplere Yazmak (Selman Ünlü müstear ismiyle), (Rehber yay., 2006)
10. Bir Kutsî Dilekçe Dua (Selman Ünlü müstear ismiyle), (Rehber yay., 2005)
11. Namazı Anlayarak Kılmak, (Işık yay., 2008)
12. Ayetü'l-Kürsî ve Tefsirî, (Define yay., 2009)

Tercüme Kitaplar

1. Kur'ân'ı Anlamak ve Yaşamak (M. Mahmud Savvâf'ın Arapça eserinin tercümesi), (Çağlayan A.Ş. 1996)
2. Cevşen-i Kebîr Tercümesi, (Işık yay., 2001)
3. Çağın Devâsâ Tanığı Bediüzzaman Said Nursî (İhsan Kâsım Sâlihî'nin Arapça eserinin tercümesi), (Şahdamar yay., 2007)

Kur’ân-ı Kerîm’in Kalbi

Yâsîn Sûresi Tefsîri

Prof. Dr. Davut AYDÜZ

Kur'ân-ı Kerîm'in Kalbi
YÂSÎN SÛRESİ TEFSÎRİ

Editör
Zühdü MERCAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-605-5557-07-2

Yayın Numarası
96

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Ocak 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Akademi Yayınları
Bulgurlu Mahallesi, Bağcılar Cad. No: 1
34696 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.akademiyayinlari.com

İçindekiler

Maddî-mânevî yardımlarıyla
her zaman yanımda olan sevgili eşim,
kızım Selma ve oğlum Selmanpak'a;

"*Ey keremi bol Rabbimiz!*
Bize gözümüzün, gönlümüzün sürûru olan
temiz eşler ve nesiller ihsan eyle,
bizi muttakîlere önder eyle!"

(Furkân, 74)

duamla ithâf ediyorum.

ÖNSÖZ

"*Kısa Sûrelerin (Fâtiha, Duhâ-Nâs) Tefsiri*" isimli çalışmamızın, değerli okuyucular tarafından gördüğü ilgi ve yayınevinin düzenlediği imza günlerinde birebir görüştüğümüz okuyucularımızın teveccühü ve bu çalışmamızdan dolayı teşekkürleri bizi, böyle bir çalışma yapmaya sevketti. Özellikle bazı okuyucuların Yâsîn, Tebâreke (Mülk) Amme (Nebe') Sûreleri gibi bazı sûrelerin tefsirini yapmamızı istemeleri neticesinde bu çalışma ortaya çıktı. Bu sûreler arasından Yâsîn Sûresi'ni seçmemizin sebebi ise, Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde bu sûreye ayrı bir değerin verilmesidir. Çünkü hadîs-i şeriflerde bu sûreye "Kur'ân-ı Kerim'in Kalbi" denilmiş, ayrıca "bu sûreyi okuyan bir kimsenin, Kur'ân'ı on defa okumuş" kadar sevap kazanacağı bildirilmiştir.

Halkımız arasında ölen kimseye, gerek ölüm anında, gerekse ölümden sonra ve ölümünün yedinci, kırkıncı ve elli ikinci gecelerinde ve ölüm yıldönümlerinde Yâsîn Sûresi'ni okumak âdet olmuştur. Bunların Peygamber Efendimizin sünnetinde yeri var mı, yok mu tartışmasına girmeyeceğiz. Fakat hadîs-i şeriflerde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Ölülerinize/Ölmek üzere olanlara Yâsîn okuyunuz" buyuruyor. Bu hadisten maksadın ne olduğunu –inşallah– ileride açıklayacağız. Biz de bu hadisten hareketle, halkımız arasında çok okunan bir sûre olan Yâsîn

Sûresi'nin kısa da olsa mânâsının/tefsirinin bilinmesi faydalı olur düşüncesiyle bu çalışmayı yapmaya karar verdik.

Yaptığımız açıklamalarda daha çok, büyük Türk müfessiri merhum Elmalılı'nın "*Hak Dini Kur'ân Dili*" isimli tefsirinden, ayrıca, Taberî, Kurtubî ve İbn Kesîr gibi müfessirlerin yanı sıra, Mevdûdî ve Seyyid Kutup gibi yakın dönemde yaşamış müfessirlerin tefsirlerinden de yararlandık. Âyetlerin meâlinde ise, Prof. Dr. Suad YILDIRIM'ın "*Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*"nden istifade ettik.

Çalışmamızdan geniş bir kitle istifade etsin düşüncesiyle, fazla akademik olmamasına dikkat ettik. Tabii bu arada, seviyeyi çok da düşürmemeye özen gösterdik. Çok uzun olup bıktırma ve çok kısa olup anlaşılmama endişesinden dolayı da, orta hacimde olmasına gayret ettik.

Bütün dikkatimize rağmen yaptığımız hataları Rahmân ve Rahîm Rabbimin affetmesini ümit eder, siz değerli okurların gördüğünüz hataları tarafıma yazmanızı isterim.

Çalışmamızı okuyup tavsiyelerde bulunan değerli hocam Prof. Dr. Suad YILDIRIM Bey'e, sûrenin fazîletiyle ilgili hadislerin tahricindeki yardım ve tavsiyelerinden dolayı Prof. Dr. Zekeriya GÜLER Bey'e ve dil yönüyle okuyup tavsiyelerini esirgemeyen değerli dostum Hikmet ŞAHİN Bey'e en içten teşekkürlerimi arzederim.

davutayduz@yahoo.com

Adapazarı

11.07.2004

SÛRE HAKKINDA BİLGİ

Yâsîn Sûresi, Mekke devrinin ortalarında inmiş olup 83 âyettir. Birinci âyette geçen “Yâsîn” kelimesi sûrenin adı olmuştur.

Sûre, Kur’ân’ın dört esas maksadından üçü olan Tevhid (Allah’ın birliği), Âhiret ve Risâleti (Peygamberlik hakîkati) ayrıntılı denecek derecede ele alır. Şöyle ki:

1. Yüce Allah’ın gökyüzünde tezâhür eden kudreti, güneş ve ayın hikmetleri, gece ve gündüzün oluşumu, bitkiler ve hayvanlar âleminde, insanın yaratılışında tezahür eden deliller hatırlatılarak bütün bunların tek olan Yüce Yaratıcı’yı gösterdiği zihinlere yerleştirilir.

2. Ölmüş yeryüzünün her sene bahar mevsiminde canlanması, insanın bir damla sudan yaratılması, ölülerin diriltilmesinin delili olarak anlatılır.

3. İnsanlık tarihinde Risâletin öteden beri mevcut olup Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile devam ettiği, mâhiyet olarak beşerden başka bir şey olmayan elçilerin sadece ilâhî mesajı tebliğ ile görevli oldukları, onların bu ağır vazifeden ötürü insanlardan hiçbir karşılık beklemedikleri bildirilir.

Kısaca bu sûrede, Hz. Muhammed’in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğini inkar etmenin, alay ve zulüm ile karşı koymanın korkunç sonuçlarıyla dini inkâr edenler, özellikle Kureyşli

müşrikler korkutulmaktadır. Her ne kadar deliller öne sürülerek açıklamalar yapılıyorsa da bu surede "İnzâr/korkutarak uyarma" esastır ve ağır basmaktadır. Sûre bu gerçekleri çok özlü, etkili ve düşündürücü bir üslupla anlatır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): "Yâsîn Kur'ân'ın kalbidir." Buyurmuştur. Gerçekten bu sûre, kirlenen ruhlara ve canlara, temizlenmiş kanla sürekli olarak hayat bahşeden, çarpıp duran mânevî bir kalp durumundadır. Ayrıca Fâtiha Sûresi hakkında, adeta Kur'ân'ın bir özeti olduğundan nasıl "Ümmü'l-Kitab/Kitab'ın anası" denmişse, Yâsîn Sûresi için de "Kur'ân'ın kalbi" denmiştir. Sûreye böyle denilmesinin nedeni, onun etkileyici bir üslupta ruhları harekete geçirmesi ve onları durgunluktan kurtarmasıdır. Ayrıca nasıl ki kalp, vücudun emîridir, aynı şekilde Yâsîn Sûresi de Kur'ân sûrelerinin emîri hükmündedir.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ölülere/Ölmek üzere olanlara Yâsîn sûresini okuyunuz." buyurmakla, onun ölümcül durumda olanlara bile hayatiyet vereceğini bildirmiştir. Gerçekten âhirete doğru yolculuğun sonunda bu hakikat dersini dinlemek pek önemlidir. Zira bu sûrede, îman esaslarından üçü anlatılmaktadır: Allah'ın varlığı ve birliği, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme. Bu esaslar, îman esaslarının kalbi durumundadır. Kalpsiz insanın yaşaması mümkün olmadığı gibi, bu esaslara inanmayanın da îmanının olması mümkün değildir. Bundan dolayı Yâsîn Sûresine Kur'ân'ın kalbi denilmiş olabilir. Ölüm hâlinde olan kimseye okunması da şu sebepten olabilir: Îman; bir kalp ameliyesidir. Yani namaz, oruç vs. ibadetler gibi beden işi değildir. Ölüm anında dil zayıflar, diğer azalarımız güç ve takatten düşerler. Yanında Yâsîn Sûresi okunan ölmek üzere olan kimsenin kalbi, başka şeylerden alâkasını keserek Allah'a yönelir, böylece kalbinde Allah'a, Peygambere ve O'nun

getirdiği şeylere ve öldükten sonra dirilmeye îmanı, yakîn derecesine çıkar.

Bazı âlimler ise ölülerin bile ondan faydalanacaklarını, kabrin başında okunmasının hadiste yeri olduğunu kabul etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre; "Ölmekte olanlara Yâsîn Sûresi'ni okuyun." hadisinin maksadı, ölüm yaklaştığında, İslam'ı toplu bir şekilde hatırlatmak ve İslam akidesinin zihinlerde tazelenmesini sağlamaktır. Böylece söz konusu kişinin gözü önünde âhiret manzarası canlanacağı için, öbür dünyada ne gibi sahnelerle karşılaşacağını bilir ve kendisini buna hazırlar. Bunun bir faydası olabilmesi için kişi Arapça'yı bilmiyorsa, zikrin amacına ulaşabilmesi bakımından meâlini okuması veya başkası tarafından okunması gerekir.

Bu sûreyi, ihtiva ettiği mevzular itibariyle üç ana bölümde inceleyebiliriz:

Birinci bölümde, Yâsîn ve Kur'ân-ı Hakîm'e yeminle Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliği ve O'nun doğru yolda olduğu bildiriliyor. Bunu, Peygamberleri yalanlayan gâfillerin kötü âkıbeti takip ediyor. Bu âkıbet, Allah'ın ezelî takdiri ve hükmüdür. Artık hak yol ve hidâyetle onların arası perdelenmiştir. Bundan sonra doğru yolu bulamayacaklardır. Sonra Peygamberin uyarmasından, ancak Kur'ân'a uyup Allah'tan korkanların yararlanacakları beyan ediliyor. Çünkü onlar bu halleriyle doğruluğun delillerini ve imânın hüccetlerini kabul için kalben müsait duruma gelmişlerdir. Bu durumun sonunda Yüce Allah, peygamberine şehir halkının takınmış olduğu tavrı bir misal olarak verip, onların kendilerine gönderilen peygamberleri nasıl yalanladıklarını ve bu yalanlamaların sonunda neye döndüklerini anlatmasını emrediyor. Ayrıca, mü'min bir adamın kalbine yerleşmiş olan

imanın kuvveti ve netice itibariyle mümine neler kazandıracağı açık olarak anlatılıyor.

İkinci bölüm, gönderilen her peygamberi ve O'nunla alay etmeyi huy edinen kişileri kınamak ve bunlara teessüf etmekle başlıyor. Allah'ın elçilerine inanmayıp Onları alaya alan bu kişilerin, ne kendilerinden evvelki yalanlayanların uğradığı âkıbetten bir ibret, ne de Allah'ın kâinatı dolduran âyetlerinden bir ders almadıkları anlatılıyor. Daha sonra, Allah'ın varlığının ve kudretinin delilleri birer birer zikrediliyor:

– Allah'ın kudret eliyle hayat verilen ölü toprak,

– Günün batmasıyla karanlığa gömülen gece,

– Kendi yörüngesinde yoluna devam eden güneş,

– Sonunda kuru bir hurma dalına benzer bir hale dönünceye kadar konaklara yavaş yavaş uğrayan ay,

– Bir çok insan ve eşyayı taşıyan gemiler.

Bu bölümün sonunda; sûrenin ağırlıklı merkezini teşkil eden ve üzerinde bilhassa durulan konu geliyor ki o da, kıyâmetin kopması, öldükten sonra tekrar dirilip, mahşerde toplanıp hesaba çekilme meselesidir. Hesaptan sonra da iyi ve kötülere ait tablolar izah ediliyor.

Üçüncü bölümde ise, hemen hemen bütün sûrenin bir özeti yapılmaktadır. Başta, Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) isnat olunan şairlik çürütülüyor ve Peygamberin şiirle asla alâkasının olmadığı bildiriliyor. Daha sonra Allah'ın varlığına, birliğine şâhitlik eden bazı olaylardan bahsediliyor. Bazı insanların, Allah'ın yerine bir takım tanrılar edinip, onlardan medet ummaları, oysa kendileri o mevhum tanrıların bekçiliğini yaptıkları söylenerek, bu kişiler kınanıyor. Öldükten sonra dirilip, mahşer hâdiseleri ile yüz yüze gelineceği gerçeği ele alınıp, inat ve inkâr ehline iki damla sudan vücuda geldikleri hatırlatılıyor ki, çürümüş kemiklerin diriltilmesi işi, tıpkı ilk önce yoktan var

edilmeleri gibi olup, bunda yadırganacak bir şey olmadığı bildiriliyor... İçinde ateş saklanan yeşil ağacın düşünülmesi, göklerin ve yerin yaratılışına dikkat edilmesi isteniyor. Ve nihayet sûrenin söyleyeceği son söz: "Bir şeyi dilediğinde O'nun buyruğu, sadece "Ol!" demektir, hemen oluverir... Sübhandır, münezzehtir. O Zât ki, her şey üzerinde hâkimiyet elindedir. Ve... hepinizin de dönüşü, O'na olacaktır." (82-83)

İşte Yâsin Sûresi, bütün bu ibretli gerçekleri sahneliyor, sergiliyor, gören gözlerin nazar-ı dikkatine sunuyor. Gaye: Akîde ve îman binasını sarsılmaz temeller üzerine oturtmaktır.

Sûrenin Fazîleti Hakkında Hadisler

Bu sûrenin fazileti hakkında birçok hadis rivâyet edilmiştir. Bunların kimi sahih, kimisi garip, kimisi de zayıf olmakla beraber toplamı, Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem), bu sûreye gerçekten fazla önem verdiğini gösterir.

1. Tirmizî'nin rivâyet ettiği bir hadise göre: "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi de Yâsîn'dir. Kim Yâsîn'i okursa Allah onun okumasına, **Kur'ân'ı** on kere okumuş gibi sevap yazar".[1] (Bu hadisin açıklamasını, bu bölümün sonunda, sûrenin tefsirine başlamadan önce vereceğiz.)

Âlûsî bu hadisle ilgili olarak şu bilgiyi kaydeder: "Ma'kıl b. Yesâr'dan sahih olarak rivâyet edilmiştir ki, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Yâsîn, Kur'ân'ın kalbidir"[2] buyurmuş ve bu, O'nun

---

1 Tirmizî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 7; Dârîmî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 21. Tirmizî, hadisin isnadının garîb (ferd) ve ravilerinden Hârun Ebû Muhammed'in mechul olduğunu söyler. Zehebî de aynı raviyi tenkid eder (bkz. *Mizanü'-i'tidâl*, IV, 288). Ayrıca bu haberin ilk yarısı Ebû Kılâbe (bkz. Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, II, 482) ile Abdurrahman İbn Ebî Leylâ'ya da nisbet edilir. Bkz. Kurtubi, *Tefsir*, XV, 2. Bahis konusu rivayet sened itibariyle zayıf olmakla beraber fezâil babında amel edilebilir (bkz. Acluni, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 269).

2 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* V,26.

isimlerinden biri sayılmıştır. Hüccetü'l-İslâm İmam Gazzâli buna bir gerekçe olmak üzere bu sûrede haşrin ve neşrin (kıyâmet olaylarının) en edebî ve en güzel bir şekil üzere anlatılmış olduğunu, haşri ve neşri kabul etmenin de imanın kalbi mevkiinde bulunduğunu söylemiştir.[3]

2. Başka bir hadiste de Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi de Yâsîn'dir. *Ümmetimden her bir insanın kalbinde Yâsîn sûresinin olmasını isterdim!*"[4]

3. Diğer bir hadiste ise Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Yâsîn, Kur'ân'ın kalbidir. Allah'ı ve âhiret gününü arzu ederek Yâsîn okuyan kimsenin geçmiş günâhı affedilir. O'nu ölülerinize okuyunuz"[5] buyurmuştur.

اِقْرَءُوا يٰسٓ عَلَى مَوْتَاكُمْ "Yâsîn Sûresini ölülerinize okuyunuz." hadisinin manasında İslâm âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Bazıları, bu hadiste; "ölmek üzere olan kimseler" kastedilmiştir derlerken, diğerleri de, "ölüler" olduğunu söylemişlerdir.

Ölülere Kur'ân okunacağı hakkındaki rivâyetleri doğru bulmayan Dârekutnî: "Bu konuda hiçbir sahîh hadîs yoktur" der. İbn Hıbbân *Sahih*'inde, "Ölülerinize Yâsîn okuyunuz" hadisini zikrettikten sonra, Ebû Hâtim'den naklen bununla ölmek üzere olan kimsenin kastedildiğini, (men hadarathu el-meniyye) ve "Ölülerinize kelime-i tevhidi (lâ ilâhe illallah) telkin ediniz" hadisinin de bu kabilden olduğunu söyler.[6] Nitekim, Ebû Zerr el-Gıfârî (radıyallahu anh) ile Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh), Resûl-i Ekrem'den şu rivâyette bulunmuşlardır:

---

3 Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXII,208.
4 Bezzâr; İbn Kesîr.
5 Ebû Davud, *Cenâiz*, 20; İbn Mâce, *Cenâiz*, 4; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* V,26; Nesâî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyl*, s. 308; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 383.
6 İbn Hıbbân, *Sahîh*, VII, 269-271.

"Ölen/ölmek üzere olan birisinin yanında Yâsîn okunursa, Allah onun halini hafifletir."[7]

Bu demektir ki, ölüm döşeğinde/hâlet-i ihtizarda bulunan bir hasta üzerine Yâsîn sûresini okumak, ruhun bedenden ayrılışını kolaylaştıran faydalı bir ameldir. Bu hususta bir ihtilaf yoktur. Ölmüşlerin ardından veya kabir üzerine Yâsîn sûresini okumak ise ulemâ arasında münakaşa konusu olmuştur.

Şevkânî, söz konusu münakaşaya yer verdikten sonra şu değerlendirmeyi yapar:

"Hadisin lafzı ölüler hakkında açıktır (nass). Onun, ölmek üzere olan diri kimseye (muhtazar) şümulü ise mecazdır. Mecâza ancak bir karine (delil, ipucu) olması halinde gidilir.[8] Cemaat halinde ölünün yanında veya kabri üzerine Yâsîn okumak ile mescitte veya evinde Kur'ân'ın tamamını (hatim) veya bir kısmını ölü için okumak arasında bir fark yoktur.[9]

"İnsanın, özel olarak kabrin yanında veya uzağında Kur'ân okuyarak, vefat eden ana babası, yakınları ve dostlarının, genel olarak Müslüman geçmişlerin ruhlarına hediye etmesi câiz ve mümkün müdür?" suâline İbnü's-Salâh şu cevabı verir:

"Bu mevzuda fakihler arasında farklı görüşler var. Halkın ekseriyetinin amel ve tatbikâtı bunun cevaz ve imkânını gösterir. Bunu istediğinde insan, "Allahım, (Kur'ân'dan) okuduklarımı falana ulaştır!" demeli ve böylelikle onu duâ kılmalıdır. Bu hususta yakın ile uzak değişmez".[10]

İbn Hacer el-Askalânî de kendisine sorulan kırâatin sevabı ölüye ulaşır mı suâline şu cevabı verir:

"Mütekaddim ulemânın ekseriyeti, okunan Kur'ân'ın

---

7 Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, IV, 52.
8 Şevkânî, *a.g.e.*, IV, 52.
9 Şevkânî, *İrşâdü's-sâil*, s. 46
10 İbnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s. 59.

sevabının ölüye ulaşacağı görüşündedir. Tercih edilen görüş ise, bu amelin müstehap olması ve çok yapılması kabul edilmekle beraber, mesele hakkında kat'î bir şey söylemekten geri durmaktır".[11]

Ahmed b. Hanbel, kendisine seleften bir haber/rivâyet ulaşmadığından defin esnasında kabir yanında Kur'ân okumayı önceleri kabul etmediği halde, sonraları Abdullah b. Ömer'in kabri yanında Bakara sûresinin ilk ve son âyetlerinin okunmasını emrettiğine dair bilgiye sahip olduğunda ilk görüşünden vazgeçmiş ve okumaya ruhsat vermiştir.[12]

Ne var ki, Kur'ân'ın ihlas ile yani, hiçbir maddi menfaat beklentisi olmaksızın yalnız Allah rızasını kazanmak için okunması lazımdır. Nitekim "Yâsîn Kur'ân'ın kalbidir. Allah'ı ve âhiret gününü niyet ederek hiçbir kimse onu okumaz ki bağışlanmasın. Onu ölülerinize okuyun!"[13] ve "Kur'ân'ı okuyun lakin (lafız ve mânada) haddi aşmayın. Onunla amelden uzaklaşmayın. Onu menfaat aracı olarak kullanmayın/geçim vasıtası yapmayın ve onunla servetinizi çoğaltmayın!"[14] hadisi bu hususu açıklar. Aksi halde okunan Kur'ân'ın ne okuyucuya ne de ölmek üzere veya ölmüş olana faydası dokunur.

Asr-ı Saadet'ten Abdullah b. Mes'ûd'un "Kur'ân kendisiyle amel edilmek için indirildi. (Yazık ki) insanlar onun (yalnız) tilavetini amel/ibadet edindiler!"[15] şeklindeki şekvâsı ve

---

11 İbn Hacer, *Fetâvâ*, s. 20.

12 Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, XXIV, 176; İbnü'l-Kayyim, *er-Rûh*, s. 12.

13 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 26; Şevkânî, *a.g.e.*, IV, 52. Verilen isnad zinciri, *an racülin an ebîh an Ma'kıl b. Yesâr* şeklinde olup bünyesinde mechul ve mübhem râvi taşır.

14 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 428, 444; Tahâvî, *Şerhu maâni'l-âsâr*, III, 17-18, IV, 127.

15 Serahsî, *el-Mebsût*, I, 200.

son dönemden Mehmet Âkif Ersoy'un[16] yakınması bu yüzden olmalıdır:

"İbret olmaz bize, her gün okuruz ezberde,
Yoksa bir maksat aranmaz mı bu âyetlerde?
Lafzı muhkem yalnız anlaşılan Kur'ân'ın
Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz mânânın.
Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına,
Yahut üfler geçeriz, bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkiyle bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için".

Gerçekten de itikâdî, amelî, ahlâkî ve içtimâî hüküm ve prensipleriyle Kur'ân, hayatın kitabıdır. O, hayatta olanlar için bir diriliştir, şifa, ders ve öğüt alma kaynağıdır. Tefsirini yaptığımız Yâsîn sûresi bu gerçeği şöyle beyan eder:

"*... O yalnızca bir öğüt, apaçık olan ve hakikati dosdoğru gösteren bir Kur'ân'dır/ilâhî bir hitâbedir. Ki (aklı ve kalbi ile) diri olanları uyarsın ve söz (ilâhî ceza) kâfirlere doğru çıksın/doğruluğu ispatlansın.*" (Yâsîn, 69-70)

Şüphesiz, günümüzdeki şekliyle kabristanda Kur'ân okuma işinin selef devrinde meşhur ve maruf bir uygulama olmadığı bilinmektedir. Fâtiha, İhlâs, Yâsîn gibi Kur'ân sûrelerinin, geçim vasıtası kılınarak kabristanda satışa arz edilmesi, azîz olan Kur'ân'a karşı yanlış bir muameledir. Yüce Kur'ân, hak etmediği bu istismar ortamından devlet yetkililerinin de alacağı tedbirlerle kurtarılmalıdır.[17]

4. "Herhangi bir kimse gece Yâsîn sûresini, Allah'ın rızâsını kazanma düşüncesiyle okursa, o kimsenin o geceki günahları

---

16 Safahât, s. 170.
17 Zekeriya Güler, Yayınlanmamış hadis şerhleri, yirmi birinci hadis.

affedilir."[18] Diğer bir rivâyette: "Herhangi bir kimse gece-gündüz Yâsîn sûresini, Allah'ın rızâsını kazanma düşüncesiyle okursa, o kimsenin günahları affedilir."[19]

5. "Kim sabahladığında Yâsîn sûresini okursa, akşama kadar kendisine işlerin kolaylığı verilir. Kim de akşamladığında gecenin başında Yâsîn sûresini okursa, sabaha kadar kendisine işlerin kolaylığı verilir."[20]

6. "Yahyâ b. Ebî Kesîr şöyle demiştir: Bana ulaşan habere göre; "Kim gece Yâsîn sûresini okursa, sabaha kadar sevinç içinde olur. Kim de sabah Yâsîn sûresini okursa, akşama kadar huzur içinde olur." Bu haberi bana, bu söylediğimi tecrübe eden birisi, haber verdi. Bunu Sa'lebî ve İbn Atiyye zikretti. İbn Atiyye, "tecrübe bunu doğrulamaktadır." demiştir.[21]

7. "Cuma gecesi kim Yâsîn sûresini okursa, günahları affedilmiş olarak sabahlar."[22]

8. "Yüce Allah, dünyayı ve gökleri yaratmadan bin sene önce Tâhâ ve Yâsîn sûrelerini okudu. Melekler okunan Kur'ân'ı işitince: 'Kendilerine bu kitabın indirileceği ümmete, O'nu ezberleyecek sînelere ve O'nu okuyacak dillere müjdeler olsun.' dediler."[23]

9. "Cennet ehlinden Kur'ân kaldırılacak, onlar Tâhâ ve Yâsîn sûreleri hariç başka bir şey okumayacaklar."[24]

---

18 Dârimî, 2, 456; Kurtûbî.

19 Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VII, 97. Taberânî'nin *el-Mu'cemu's-Sağîr* ve *el-Mu'cemu'l-Evsat*'ta Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği bu hadis üzerine el-Heysemî şöyle der: "Hadisin senedinde Ağleb b. Temîm vardır. O zayıf bir ravidir."

20 Dârimî, 2,457; Kurtûbî. Bu söz, Dârimî'de İbn Abbâs'ın mevkuf haberi olarak geçer. Ancak Kurtubî'de (bkz. Kurtubi, *a.g.e.*, XV, 2) merfûan zikredir.

21 Kurtûbî.

22 Kurtûbî.

23 Dârimî, 2,456.

24 Kurtubi, *a.g.e.*, XV, 2; *el-Cemel ale'l-Celâleyn.*

10. "Ölen/ölmek üzere olan birisinin yanında Yâsîn okunursa, Allah onun halini hafifletir"[25]

11. "Her kim anasının-babasının veya bunlardan birinin kabrini her cuma ziyaret eder de yanlarında Yâsîn okursa, her harfinin sayısınca ona mağfiret edilir".[26]

İslâm âlimlerine göre güç işler karşısında Yâsîn okununca Allah güçlüğü kolaylaştırır. Can çekişen kimsenin yanında Yâsîn okumak, onun üstüne rahmet ve bereket inmesine ve kolay can vermesine sebep olur.[27]

M. Fethullah Gülen Hocaefendi, ölüye telkin yapılıp-yapılmayacağı hakkında kendisine sorulan bir soruya cevap verirken, ölüye Yâsîn okunması hakkında şöyle der:

"Allah Resulüne isnad edilen telkine dâir zayıf rivayetler var; Allah dilerse fayda verir. Ama, esas olan, insanın ölünce teklif dâiresinin dışına çıkmış olmasıdır. Onun için bu telkin, daha dünyada iken ve rûhunu teslim etmeden evvel yapılmalıdır. Zira, son söz ve mülâhazaların tevhitle alâkası çok mühimdir. Mezarlarda yapılan telkinin Kitap ve Sünnet'teki yeri itibariyle çok tatmin edici değildir. Yâsîn-i Şerif'in de ölüm anında okunması lazımdır ki; sekerattaki insan onun mânâ ve muhtevasıyla dolsun-taşsın, merciin ve meadın Allah olduğunu bilsin, tefekkür ve tezekkür kapıları ona açılsın. Bununla beraber, ölünün ardından okunmasında ve sevabının bağışlanmasında da bir beis olmasa gerek."[28]

M. F. Gülen Hocaefendi, Yâsîn Sûresi'ni okumanın fazileti hakkında bir de menkıbe anlatır:

---

25 Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, IV, 52. Meşâyihin tatbikatı için bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 564.

26 ez-Zebîdî, *İthâfü's-Sâde*, Beyrut ts., I,393.

27 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*.

28 *Fasıldan Fasıla*, Nil yay., İzmir 1995, 2. baskı, II,301.

Kâdî Beyzâvî, tefsirinin birinci cildini yazdıktan sonra rahatsızlanmış ve etrafındakiler de onu öldü sanmışlar. Techiz ve tekfini yapıldıktan sonra mezara gömmüşler. Gece olunca Kâdî uyanmış ve bağırmaya başlamış. Yanı başındaki mezardan birisi, "Ne bağırıyorsun? Bu gece yarısı seni kim duyar ki? demiş. Kâdî de, "Sen gece olduğunu nereden biliyorsun? diye sormuş Adam, "Ben geceleri Yâsîn, gündüzleri Tebâreke okurdum. Onların nûru sayesinde biliyorum" cevabını vermiş. Sonra gündüz olunca "Şimdi bağır" demiş. Mezarlıktan geçenler sesini duyunca gelip Kâdî'yi çıkarmışlar. Bu cereyan etmiş olsa da olmasa da **bir menkıbe**. Ve bu menkıbenin devamında şu var: Bundan dolayıdır ki, Kâdî'nin tefsirinin ikinci cildinin daha ruhanî olduğu söylenir.[29]

"Kim Yâsîn'i okursa Allah onun okumasına,
Kur'ân'ı on kere okumuş gibi sevap yazar."

Hadisinin İzahı

Bazı kimseler, amellerin sevabına dair ve bazı sûrelerin fazîletleri hakkında gelen rivayetleri, mübalâğa zannetmiş, hattâ mümkün olmayan bir mübalâğa tevehhüm etmişlerdir. Meselâ, Fâtiha'nın Kur'ân kadar sevabı vardır;[30] İhlâs sûresi, Kur'ân'ın üçte biri;[31] İzâ Zülzileti'l-Ardu sûresi, dörtte biri;[32] – Kul Yâ Eyyühe'l-Kâfirûn sûresi, dörtte biri;[33] Yâsin sûresi, on defa Kur'ân kadar[34] olduğuna dair rivayetler vardır. İşte, insafsız ve dikkatsiz

---

29 *Fasıldan Fasıla*, I,324.

30 Buhârî, *Tefsîru Sûreti* (1):1, (15):3, *Fedâilü'l-Kur'ân* 9; Tirmizî, *Sevâbu'l-Kur'ân* 1; Nesâî, İftitâh 26; Muvatta, *Nidâ* 38; *Müsned*, 4, 211, 5, 114.

31 Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'ân* 13; Tirmizî, *Sevâbü'l-Kur'ân*, 10, 11; İbn-i Mâce, *Edeb* 52; Ebû Dâvud, *Vitir* 18; Nesâî, *İftitah* 69; Muvatta', *Kur'ân* 17, 19.

32 Tirmizî, *Sevâbü'l-Kur'ân* 10; *Müsned*, 3,147, 221.

33 Tirmizî, *Sevâbü'l-Kur'ân* 9; *Müsned*, 3:147, 221.

34 Tirmizî, *Sevâbü'l-Kur'ân* 7; Dârimî, *Fedâilü'l-Kur'ân* 21.

bazı insanlar: "Bu mümkün değildir. Çünkü Kur'ân içinde zaten Yâsin ve öteki faziletli sûreler de vardır. Onun için mânâsız olur." demişler.

Elcevap: Bu meselenin hakikati şudur: Kur'ân-ı Hakîmin her bir harfinin bir sevabı vardır ve bir hasenedir. Fakat, fazl-ı İlâhîden, o harflerin sevabı sümbüllenir, bazen on sümbül verir, bazen yetmiş, bazen yedi yüz (Âyetü'l-Kürsî harfleri gibi), bazen bin beş yüz (İhlâs sûresinin harfleri gibi), bazen on bin (Berat gecesinde okunan âyetler ve makbul vakitlere tesadüf edenler gibi) ve bazen otuz bin (meselâ, haşhaş tohumunun çok oluşu gibi, Kadir gecesinde okunan âyetler gibi). Ve "O gece bin aya mukabil" âyetinin işaretiyle, bir harfinin o gecede otuz bin sevabı olduğu anlaşılır.

İşte, Kur'ân-ı Hakîm, sevâbın kat kat artmasıyla, elbette bizim ölçülerimize göre değerlendirilemez. Belki asıl sevabıyla, bazı sûrelerle muvazeneye gelebilir. Bu meseleyi daha iyi anlayabilmek için bir misal vermek gerekirse; içinde mısır ekilmiş bir tarla farz edelim ki, bin dane ekilmiş. Bazı danelerin/habbelerin yedi sümbül verdiğini düşünsek, her bir sümbülde yüzer dane olsa, o vakit tek bir dane/habbe, bütün tarlanın üçte ikisine mukabil olur. Meselâ birisi de on sümbül verse, her birinde iki yüz dane olsa, o vakit bir tek dane/habbe, asıl tarladaki habbelerin iki misli kadardır. Ve hâkezâ, kıyas et.

Şimdi, Kur'ân-ı Hakîmi, nûrânî, mukaddes semâvî bir tarla olarak tasavvur edelim. İşte, her bir harfi, –onların sümbülleri nazara alınmayacak olursa– asıl sevabıyla birer habbe hükmündedir. Yâsin, İhlâs, Fâtiha, Kul Yâ Eyyühe'l-Kâfirûn, İzâ Zülzileti'l-Ardu gibi sûreler, diğer faziletlerine dair rivayet edilen sûre ve âyetlerle muvazene edilebilir. Meselâ, Kur'ân-ı Hakîmin üç yüz bin altı yüz yirmi harfi olduğundan, İhlâs sûresi, Besmeleyle beraber altmış dokuz harftir. Üç defa altmış dokuz, iki yüz

yedi harftir. Demek ki, İhlâs sûresinin her bir harfinin sevapları bin beş yüze yakındır. İşte, Yâsin sûresinin harfleri hesap edilse, Kur'ân-ı Hakîmin harflerinin tamamına nispet edilse ve on defa katlanması nazara alınsa, şöyle bir netice çıkar ki: Yâsin-i Şerifin her bir harfi, yaklaşık beş yüze yakın sevabı vardır, yani o kadar hasene sayılabilir. İşte, buna kıyasen başkalarını dahi tatbik etsen, ne kadar lâtif ve güzel ve doğru bir hakikat olduğunu anlarsın.[35]

---

35 Bediüzzaman, *Sözler*, 24. söz, Üçüncü dal, dokuzuncu asıl, sadeleştirerek.

SÛRENİN TEFSÎRİ

يسٓ ۝

1 – Yâ sîn,

Bu sûre de diğer bazı Mekkî sûreler gibi mukattaa harfleriyle başlamıştır. Sûrenin ilk kelimesi olan Yâsîn, hurûf-u mukattaa harflerindendir. Onun için öncelikle hurûf-u mukattaa hakkında bilgi vermek istiyoruz. Fakat biraz uzunca olduğu için Hurûf-u mukattaa hakkında sûrenin tefsirini bitirince bilgi vereceğiz.

Müfessirler, Yâ-sîn'in ne anlama geldiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Maddeler halinde bu görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Çoğunluğun görüşüne göre **sûrenin ismidir**.
2. Bazılarına göre **yemindir**.[36]
3. **Yüce Allah'ın isimlerindendir**.[37]
4. Bazılarına göre de Allah Teâlâ'nın **kelâmını açtığı bir söz anahtarıdır**.

---

[36] Yâ-sîn kelimesinden sonra gelen "vav" harfi yemin vav'ıdır. Kur'ân-ı Hakîm'e yemin olsun ki, demektir. Aynı şekilde Yâ-sîn kelimesinin de yemin manasında olduğunu söyleyen âlimler vardır. Yüce Allah, hikmetli Kur'ân'a yemin ettiği gibi bu iki harfe, yani "Yâ-sîn"e de veya Yâ-sîn ile de yemin etmiştir

[37] Kâdî Iyâz, *eş-Şifâ*, Kâhire 1977., (thk. Ali Muhammed Becâvî) I,42; Kurtûbî.

5. İbn Abbas'tan rivâyet edildiği üzere, يَا اِنْسَانُ **Ey insan!** demektir ki, kastedilen insan da Hz. Muhammed'dir (sallallahu aleyhi ve sellem).[38] Bu görüşün delili إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ "Sen elbette gönderilen resullerdensin." âyetidir. Her kelimeden bir harf alıp onunla kelimeleri kısaltarak telâffuz etmek Arapların adetidir. İşte aynı şekilde يَا اِنْسَانُ Ey insan, kelimelerinden "yâ"dan "yâ" harfi, "insan"dan da "sin" alınarak يٰسٓ "yâsîn" olmuştur.

6. Saîd b. Cübeyr'den rivayet edildiğine göre, Yâsîn, **Peygamber Efendimiz'in bir ismidir** ki, "Sen, hiç şüphesiz gönderilen peygamberlerdensin." âyeti bunu gösterir.[39] Hz. Ali'den (kv) rivâyet edildiği üzere, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "**Benim Kur'ân'da yedi ismim vardır:** 'Muhammed, Ahmed, Tâhâ, **Yâsin**, Müddessir, Müzzemmil, Abdullah".[40]

7. Yâsîn, **yâ seyyid (ey efendi)** demektir.[41]

8. Bir başka görüşe göre: يَا سَيِّدَ الْبَشَرِ **Ey insanlığın efendisi!** manasınadır.[42]

9. Kur'ân'ın isimlerinden birisidir.

Bu görüşlerden hangisinin doğru olduğunu Allah bilir. *Yâsîn* kelimesiyle Allah bunlardan birisini veya birkaçını veya hepsini de murat etmiş olabileceği gibi, hiçbirisini kastetmemiş olabilir. Çünkü bu hurûf-u mukattaa hakkındaki görüşlerden birisi de; bu harflerin, Allah ile Peygamberi arasında bir "şifre" oluşudur.

***

---

38 Kâdî Iyâz, *eş-Şifâ* I,42; Kurtûbî; İbn Kesîr.
39 Kurtûbî.
40 Kurtûbî; Nesefî.
41 Kâdî Iyâz, *eş-Şifâ*, I,42.
42 Kurtûbî.

Hikmetli Kur'ân ve Doğru Yol Üzere Gönderilen Resûl

وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ ۝ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَۙ ۝
عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍؕ ۝

2-4– Hikmetli Kur'ân'a andolsun, Sen elbette gönderilen resullerdensin. Dosdoğru yol üzerindesin.

Bu âyette Hikmetli Kur'ân'a and içilmektedir. Meâlde verdiğimiz gibi "andolsun" denilebileceği gibi, "Kur'ân'ı Hakîm hakkı için" de denilebilir. **Hakîm**: Hikmetli, hikmet söyleyen, hikmet sahibi yahut çok hakîm ve muhkem (sağlam) mânâlarına gelir ki, Kur'ân hakkında hepsi de doğrudur.

Yüce Allah, hikmetli Kur'ân'a yemin ettiği gibi bu iki harfe, yani "Yâ-sîn"e de yemin etmiştir. Arap alfabesinin bu iki harfi ve Kur'ân'la yemin edilmesinde, önemli bir nükte vardır ki, o da Kur'ân'ın, Yüce Allah'ın katından geldiğini gösteren delillerden birisidir. Çünkü Kur'ân, onların dikkatlerini bu harflere çekmekte ve Kur'ân'ın, kendilerinin kullandıkları şu harflerden meydana geldiğini belirtmekte ve benzerini getirmelerini istemektedir. Onlar Kur'ân'ın benzerini getiremeyince Kur'ân'ın mu'cizeliği, onların da âcizliği ortaya çıkıyor.

Yüce Allah Kur'ân'a yemin ederken, O'nu "*Hakîm Kur'ân*" diye nitelemektedir. Oysa *hikmet*, akıllı varlıkların bir özelliğidir. Onun için bu ifade Kur'ân'a, hayat, canlılık, gâye ve irâde özellikleri kazandırmaktadır. Bu nitelikler de Kur'ân'ın *hakîm* olmasını gerektirdiği şeylerdir. Gerçi bu ifade mecaz olarak söylenmiştir ama, bir gerçeği de çağrıştırmakta ve ifade etmektedir. Gerçekten Kur'ân'ın bir rûhu vardır. Eğer bozulmamış bir insan kalbi O'nun karşısında şartlanmadan durur ve rûhu O'na kulak verirse, duygu alış-verişinde bulunduğu canlılarda olan özellikleri O'nda bulur. Çünkü kalbini O'na açtığı ve gönlünü bütün

benliğiyle O'na verdiğinde, Kur'ân penceresinden ne sırlar ve ne hazineler görür. Ve o kimse, O'nun güzelliğini ve havasını özler. Tıpkı bir süre arkadaşlık edip de kendisine alıştığı ve yanında huzur duyduğu bir arkadaşının yüzünü ve havasını özlediği gibi.

Evet Kur'ân *hakîm*'dir. Herkese gücüne göre hitap eder. Herkesin kalbindeki o hassas tele dokunmasını bilir. Her insana bir ölçüye göre hitap eder ve onun yararına uygun olan ve onu yönlendiren bir hikmetle seslenir.[43]

Yüce Allah, vahyin ve peygamberliğin, şerefli Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) verilmesinin bir gerçek olduğunu pekiştirmek üzere, *Yâsîn* ve *Hakim Kur'ân'a* yemin ediyor. "Sen elbette gönderilmiş peygamberlerdensin." "Dosdoğru bir yol üzerindesin." Aslında Yüce Allah'ın yemine ihtiyacı yoktur. Ancak, O'nun Kur'ân ve Kur'ân harfleri üstüne ettiği bu yemin, Kur'ân'a azamet ve yücelik kazandırmaktadır. Yüce Allah, üzerine yemin edilecek derecede yüce ve önemli olan şeyler üzerine yemin eder.

Sen elbette gönderilen resullerdensin.

Emin ol ki sen, hiç şüphesiz risâlet görevi ile gönderilen peygamberlerdensin. Görülüyor ki bu hitap hem yemin, hem de isim cümlesi ile takviye edilip pekiştirilmiştir. Bu kadar kuvvetli tekit ise, ancak muhatabın, konuyu şiddetle inkâr ettiği makamda yakışır. Onun için burada muhatap Peygamberin kendisi olduğu halde, O'na tebliğde bu derece tekide ne lüzum vardı? diye bir soru sorulabilir. Buna cevap şudur: Bu cümle "Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki, O bunu kendi ilmiyle indirmiştir. (Buna) melekler de şahitlik ederler. (Aslında) şahit olarak Allah yeter." (Nisâ, 166), "Dini inkâr edenler: "Sen Peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter.." (Ra'd, 43) buyurulduğu üzere, gerçekte Allah tarafından

---

43 *Fî Zilâl.*

Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğine bir şahitliktir. Bundan dolayı bu tekitler, işin başında şiddetli küfür ve inkârlarla karşılaşan Peygamber'i halk karşısında lâyıkıyla tatmin etmek ve güvence vermek içindir. Bu bakımdan şöyle demek olur: Bütün inkârcıların, inatçıların, kâfirlerin küfür ve inkârlarına rağmen emin ol ki Sen, şüphesiz o peygamberlik görevi ile gönderilen, yani Allah'ın tebliğ edilmek üzere emanetini taşıyan ve dinlenilmediği takdirde hesabının sorulması kesinleşmiş elçileri olan hak peygamberlerdensin.[44]

Sebeb-i Nüzûl

İbn Abbâs der ki: Kureyş kâfirleri şöyle dediler: Ey Muhammed! Sen peygamber değilsin. Allah seni bize peygamber olarak göndermedi. Bunun üzerine Yüce Allah, hakîm olan Kur'ân'a yemin edip Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamber oluğunu bildirdi.[45]

"Bu şekilde bir giriş, Kureyşli müşriklerin, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğini şiddetle inkâr etmelerinden ötürü yapılmış ve bu yüzden Allah surenin başında "Şüphesiz sen gönderilmiş peygamberlerdensin" diye buyurmuştur. Yani kafirler gerçekten büyük bir yanılgı içindedirler. Bundan dolayı Kur'ân'a yemin edilerek, Kur'ân "Hakîm" sıfatıyla birlikte anılmıştır. "Kur'ân, Senin peygamberliğine bir delildir ve hikmet doludur." Böylesine hikmetli sözleri ancak bir peygamber tebliğ edebilir. Çünkü bu sözler bir insanın yeteneklerinin çok üstündedir. Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) tanıyan herkes bu sözlerin O'na ait olmadığını veya başka bir kimseden öğrenmediğini çok iyi anlar.[46]

---

44 Elmalılı.

45 Kurtubi, Kuşeyri'den naklen.

46 Mevdûdî, *Tefhim*.

Kurtubi, *Kur'ân-ı Hakîm* hakkında şöyle der; kendisine herhangi bir bozukluk gelmeyecek şekilde nazmı ve manası sağlamlaştırılmış, demektir.[47]

Özet olarak diyebiliriz ki, Yüce Allah, Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna dair, bu sağlam, güzel nazmı ve eşsiz manası ile mu'cize olan, kuvvetli kanun ve hükümler koyan ve belâgatın zirvesinde olan bu Kur'ân üzerine yemin etti. Bu yeminde "Şüphesiz Sen peygamberlerdensin" ifadesinin de içinde bulunduğu Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem) şanını yüceltme ve O'na tazim vardır.

Yüce Allah, Kur'ân'da Allah Resûlü'nün dışında hiçbir peygamberin peygamberliğine yemin etmemiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) özelliklerinden biri de, Yüce Allah'ın "Yâsîn. Hikmetli Kur'ân'a andolsun ki Sen elbette gönderilen resullerdensin." Şeklinde O'nun peygamberliğine yemin etmiş olmasıdır:[48]

Dosdoğru yol üzerindesin.

Hiç eğriliği olmayan, dosdoğru Allah'a götüren, yeni bir cadde üzerinde gönderildin ki, o İslam dinidir. Bu yol, Senden önceki peygamberlerin dini olan İslâm dinidir. Onlar Allah'ın birliği inancını ve O'na imanı getirmişlerdir.

***

تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِۙ ۝ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا اُنْذِرَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ۝

5-6– O, Azîz ve Rahîm'den indirilen bir tenzildir. Ataları uyarılmamış, hâliyle, kendileri de gaflette giden, bir topluluğu uyarmak için gönderilmişsin.

Bu âyette, Kur'ân'ı inzâl eden Allah'ın iki sıfatı beyan

47 Kurtubi.

48 *Rûhu'l-Beyan.*

edilmiştir. Birincisi, Azîz; yani Gâlip ve Kuvvetli, ikincisi ise; Rahîm; yani merhametli. Birinci sıfatın beyan edilmesinin nedeni, söz konusu tebliğ ve nasihatin, sizler O'nu inkar ettiğinizde âciz bırakılabileceğiniz güçsüz birinden sadır olmamasıdır. Bilakis bu mesaj, her şey üzerinde galip olan kâinatın sahibindendir. O'nun emirlerine kimse karşı koyamayacağı gibi, hiçbir kimse de O'ndan kaçıp kurtulamaz. Çünkü "Allah: "Ben ve elçilerim elbette galip geliriz." diye hükmetmiştir. Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, mutlak galiptir." (Mücâdile, 21)

İkinci sıfatın zikredilmesinin nedeni ise, Allah'ın merhametinden ötürü, hidayete ermeniz, dünya ve âhirette başarıya ulaşmanız için, sizlere Kitap ve Peygamber göndermesidir. O Peygamberin gönderiliş sebebi de, âlemlere rahmet oluşudur: "Ey Resulüm, Biz Seni âlemlere sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik." (Enbiyâ, 107)

Cenab-ı Allah bütün âlemlere, özellikle akıl sahibi varlıklara merhametinden dolayı Peygamber Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) göndermiştir. O öyle kapsamlı bir rahmettir ki bütün akıl sahiplerine iyilik ve kurtuluş yolunu göstermekte, gerek dünyada gerek âhirette mutluluk vesilelerini öğretmektedir. Öyle ki O'nun getirdiği bir çok prensibi, dinine inanmayanlar bile benimseyip uygulamakta, dünyevî yönden yararlanmaktadırlar.

Ataları uyarılmamış, hâliyle, kendileri de gaflette giden, bir topluluğu uyarmak için gönderilmişsin.

Kur'ân'ın indirilişinin hikmeti; Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) korkutup sakındırması içindir. Yani bu dünyanın bir âhireti bulunduğunu, sonunda hep o çok güçlü ve çok merhametli olan Allah'ın huzuruna varılıp hesap verileceğini, doğru yoldan gitmeyenlerin, tehlikeden korunmayanların sonlarının kötü olduğunu haber verip sakındırması için. Öyle bir kavmi uyarması için ki, babaları korkutulmamış, pek uzak

dedelerine değilse de yakın babalarına uyarıcı, yani Allah korkusunu anlatacak peygamber gönderilmemiş de onlar, o kavim gafil kimselerdir. Doğru yolun ne olduğundan, sonucun nereye varacağından haberleri yoktur. Onlar fetret devri insanlarıdır.

Evet, Arapların yakın atalarına peygamber gelmemişti. Ellerinde yazılı bir kitap yoktu. Ama bu demek değildir ki, onlar dinden, peygamberden tamamen habersiz idiler. Yakın atalarına peygamber gelmemekle beraber uzak atalarına gelmişti. Hz. İbrâhim ve İsmâil'in (aleyhisselâm) dininden kalma bazı ibadetler, onlar arasında yaşıyordu. Hac, muntazam olmasa da, namaz, zekât, hattâ düzensiz oruç bunlardan idi. Fakat bu ibâdetler ve bazı dînî gelenekler, birer âdet halinde kuşaktan kuşağa geçtiği için zaman içinde hakîkatten uzaklaşmış ve şirkle karışmıştı. Arapların ellerinde kendilerine yön verecek, dînî ve hukûkî problemlerini cevaplayacak, okuyup kendisiyle mânevî güç kazanacakları İlâhî bir kitapları yoktu. Oysa her toplumun okuyacağı İlâhî bir kitaba ihtiyacı vardı. İşte bunun için Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) elçi olarak görevlendirilmiş ve Ona, öteki İlâhî kitapların özünü taşıyan bu Kur'ân vahyedilmiştir.

Kasas Sûresi'nde "Andolsun ki Biz, ilk kuşakları helâk ettikten sonra Mûsâ'ya kitap verdik.." (Kasas, 43) âyetinde açıklandığı üzere Hz. Mûsâ'ya Tevrat, ilk kuşakların helâk edilmesinden sonra verilmişti. O zamandan Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğine kadar geçen orta kuşaklar arasında İsrail oğulları'na birçok peygamberler gönderilmiş olduğu halde, Araplara doğrudan doğruya bir peygamber gönderilmemiş olduğundan, büsbütün gaflet ve dînî bilgilerden mahrumiyet içindeydiler. Böylece Allah'ın rahmeti, Kur'ân'ın Arapça olmasını ve son peygamberin Araplardan gelmesini gerektirmişti. Gerçi Kur'ân'ın uyarısı Araba mahsus değil ve Resûlullah, "Ey Ehl-i kitap! Resullerin gelmesinin kesintiye uğradığı bir sırada,

ileride "bize müjdeleyen veya uyaran hiçbir peygamber gelmedi" demeyesiniz diye size, müjdeleyici ve uyarıcı Elçimiz, her şeyi beyan etmek üzere geldi." (Mâide, 19) buyurulduğu üzere, hem bütün kitap ehline gönderilmiş, hem de "Biz seni ancak bütün insanlara bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik." (Sebe', 28) âyetinin ifadesince bütün insanları davetle görevli bir müjdeci ve uyarıcı ise de, bu davet ve uyarı işin başında "En yakın akrabalarını uyar!" (Şuarâ, 214) emri uyarınca, en yakınından "Biz her peygamberi, kendi milletinin lisânı ile gönderdik, ta ki onlara hakikatleri iyice açıklasın." (İbrahim, 4) âyeti gereğince de Araplardan başlayacaktı. Çünkü onlar büsbütün gâfildiler.

***

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

7 – Onların çoğunun hakkında ilahî hüküm hak olarak kesinleşti. Artık imân etmezler onlar...

İndirilen Kur'ân'a inanmadıklarından dolayı o toplumdan çoğunun, Allah'ın azâp sözünü hak ettikleri ifade ediliyor. Tefsircilerin çoğuna göre burada kastedilen kavl (söz), Allah'ın: "Cehennem'i cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım" (Secde, 13) veya, Allah'ın şeytana hitaben: "...Cehennem'i, sen ve sana uyanlarla dolduracağım." (Sâd, 85) âyetlerinde belirtilen sözüdür. Nitekim "(Kâfir olarak ölüp Cehennem'e gideceklerine dair) haklarında Rabbinin hükmü kesinleşmiş olanlar, her türlü mûcize de önlerine gelse, gayet acı azabı görmedikçe iman etmezler." (Yunus, 96) âyetinde de böyledir. Yani bu yüce söz gereğince, haklarında azâp ile hüküm vacip oldu.

Ancak burada şöyle bir soru akla gelebilir: "Rabbin, halkı dürüst hareket eden hem kendi nefislerini, hem de birbirlerini düzeltmeye çalışan diyarları, haksız yere asla helâk etmez." (Hûd,

117), "Biz peygamber göndermediğimiz hiçbir halkı cezalandırmayız." (İsrâ, 15) buyurulmuşken, burada "onlar gafildirler" diye gafletleri anlatılan bir kavim aleyhinde azâp nasıl hak olur? Cevap olarak, bunlara o sözün (azâbın) hak olması, peygamber gönderilmeden önce değil, gönderildikten sonra Ebu Cehil gibi [49]kesinlikle iman etmemeye karar vermiş ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) her dediğine karşı çıkma durumunda olan kimselere işaret olunmaktadır. Onlar hakkında "azâbı hak ettiler ve artık îman etmezler" şeklinde karar verilmiştir. Bundan şöyle bir anlam çıkar: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gerektiği şekilde tebliğ yapmış olduğu halde yine de inkarlarında diretirlerse şayet, Allah bu inatlarından ötürü onlara îman nasip etmez. Çünkü Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uyarmasından: "Sen ancak zikre uyan ve görmediği halde Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin." (Yâsîn, 11) âyetine göre ancak zikre uyan ve görmediği halde Rahman'dan korkan kimseler istifade ederler.[50]

***

اِنَّا جَعَلْنَا فٖى اَعْنَاقِهِمْ اَغْلَالًا فَهِىَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ۝

8 – Boyunlarına öyle boyunduruklar koyduk ki onlar çenelerine dayanmaktadır. Boyunları yukarı, çeneleri kalkık, gözleri havada bir durumdadırlar.

Âyette geçen *Ağlâl* kelimesi, gayının zammesiyle "gull"ün çoğuludur. *Gull*; zorlama tazyik, azâp etmek, esirlik mânâsıyla boynu saran ve boyun ile beraber bir veya iki eli de bağlayan bir bağdır. Râgıb el-İsfehânî de şöyle der; organları ortasına alan bağdır. Bazıları da; azâp etmek ve şiddetli azâp vermek için eli boyuna bağlayan bağdır, diye ifade etmişlerdir. Kâmus mütercimi

49 Elmalılı
50 Mevdûdî, *Tefhim.*

de; hapsedilenin ve delinin boynuna geçirdikleri demir toka ve lâleye (halkaya) denilir, diye anlatmıştır.

Bu âyette geçen *ağlâl* kelimesinin hakîkî manada mı, yoksa istiâre[51] olarak mı kullanıldığı hususunda müfessirler ihtilâf etmişlerdir.

Hakîkî manada kullanıldığını söyleyenlerin görüşü şöyledir: *Gull*, kelepçe ve halka denilen demir bağlardır. İman etmeyeceklerini haber verince, âhiretteki hallerinden de bir şey haber verilmiş demektir.[52] "Kâfirler, gidişatlarına uygun bir şekilde cezalandırılmışlardır. Mağrur, burunları havada olmaları sebebiyle, o şekilde kelepçelenmişlerdir. Sağ ve sol el, çene altlarından birer dikme gibi tutturulduktan sonra, üstünden çeneye kadar varan kelepçe dolanır. Bu durumda olan şahıs, önünü göremez, gözleri havada olduğundan boynu şiddetli şekilde ağrır."[53]

Bununla beraber âlimlerin çoğu bunun bir istiâre olduğunu söylemişlerdir ki, âyette inkârcıların psikolojik durumları tasvir edilmektedir. Bu *ağlâl,* hem ferdin yaratılış kabiliyetini yanlış hedeflere sevk eden toplum baskısının kötü sıkıntılarını, hem de bâtıl itikatlar, çirkin alışkanlıklar, kötü huylar, taklit, taassup, nefsin arzuları gibi küfür ve günahlardan hoşlandırıp, imandan kaçındıran fena huylara ve durumlara nefislerin alıştırıla alıştırıla değişmez hale getirilmiş olmasını temsildir. Evet o kelepçeler "Allah onların kalplerini mühürlemiştir." (Bakara, 7) ifadesi üzere çıkmaz bir şekilde boyunlarına geçirilmiştir. Onlar; o demir çemberler, enli, dik yakalıklar halinde çenelere dayanmıştır. Burunları yukarı, gözleri aşağı somurtmuş kalmışlardır.

---

51 Bir kelimenin manasını muvakkaten başka manada kullanmak; veya herhangi bir varlığa, ya da mefhuma asıl adını değil de, benzediği başka bir varlığın adını verme sanatına istiâre denir. Cesur ve kuvvetli bir insana "aslan", kurnaz bir kimseye "tilki" demekle istiâre yapmış oluruz.

52 Elmalılı.

53 Suat Yıldırım, *Meâl.*

Bazı âlimlere göre ise; "Boyun halkası" ifadesi ile onların hakkı kabullenmelerine engel olan inatları kastedilmiştir. "O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır ve bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır." ifadesiyle de tekebbür göstererek kasıldıkları anlatılmak isteniyor. Allah, inatçılıkları dolayısıyla onların boyunlarına, kibir ve büyüklenme halkası geçirmiştir, ne kadar delil getirilirse getirilsin hakikati göremezler ve apaçık delilleri bile kabul etmezler.[54]

8 ve 9'ncu âyetlerde inkârcıların psikolojik durumları tasvir ediliyor. Bunlar, yapılan her daveti ret anlamında başını arkaya doğru kaldıran kibirli insanlardır. İşte ret için başlarını kaldıra kaldıra âdetâ inkârları, boyunlarının altına kalın bir kelepçe, halka gibi geçirilmiş: Çeneleri kalkmış; başları arkaya doğru, gözleri yumuk vaziyette kalmıştır. İnkârları, önlerine ve arkalarına duvar olmuş, üstlerini de kapatmıştır. Artık ne başlarını hareket ettirebilirler, ne de bir tarafı görürler. İnkârlarının, cehâletlerinin karanlıkları içinde bocalayıp dururlar.

Dediğimiz gibi bu âyetler, kâfirlerin manevî durumlarını tasvir etmektedir. Burada maddî bir *ğull* (kelepçe) yoktur. Allah'ın, kâfirlerin boyunlarına kelepçe geçirmesi, önlerine ve arkalarına set koyması, üstlerini kapatması, hep onların uzlaşmaz tutumlarından meydana gelmiştir. Fakat insanın kötü düşüncelerinden oluşan, basîretini bağlayan, hareketlerini engelleyen manevî halleri, Allah'ın emirleri çerçevesinde oluştuğu için Yüce Allah: "Hem önlerinden hem arkalarından bir set yaparak, öylesine çepeçevre sardık ki, artık hiç göremezler onlar..." buyurmuştur.

Aslında kendileri öyle istedikleri için öyle olmuştur. Yoksa Allah, onların önlerini, arkalarını kapatıp onları karanlık içinde bırakmış değildir. Kendi olumsuz tutumları, câhillikleri, inat ve inkârları, kendilerini öyle engellemekte, basîretlerini kapatıp

---

54 Mevdûdî, *Tefhim*.

karanlıklar içinde bırakmakta, gerçeği görmez duruma getirmektedir. Zaten kendileri, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve müminlere ve onların çağrılarına asla ilgi duymadıklarını ve duymayacaklarını vurgulamak için: "…Senin bizi dâvet ettiğin inançlara karşı kalplerimiz kapalıdır, örtüler içindedir; kulaklarımızda da ağırlık bulunmaktadır. Hem bizimle senin aramızda bir perde çekilmiştir. Artık bu durumda yapacağın bir şey varsa yap, biz de bildiğimiz gibi yapmaya devam edeceğiz!" (Fussilet, 5) diyorlardı. İşte onların önlerinden ve arkalarından set çekildiğini ifade eden altıncı âyet ve bu anlamda En'âm sûresinin 25'nci ve Kehf sûresinin 57'nci âyetleri de, onların bu sözlerine ve inanmama konusundaki kararlılıklarının oluşturduğu manevî körlük ve kabiliyetsizliğe işaret etmektedir: "Onlardan seni Kur'ân okurken dinleyenler de vardır. Fakat Biz, O'nu lâyık olduğu şekilde anlamalarına mani olmak için, onların kalplerine kat kat örtüler gerdik. Kulaklarının içine de, gereği gibi işitmelerini engelleyen ağırlıklar koyduk. Artık onlar her türlü mûcize ve belgeyi de görseler yine iman etmezler. O kadar ki yanına geldikleri zaman seninle münakaşaya girişerek "Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" derler." (En'âm, 25), "Rabbinin âyetleriyle öğüt verildiği halde onlara sırtını dönen ve elleriyle işleyip irtikap ettiği suçlarını unutan kimseden daha zalim kim olabilir? Biz onların kalplerine bunu anlamalarına engel olacak perdeler, kulaklarına da ağırlıklar koyduk. Sen onları hidâyete çağırsan da, artık onlar ebediyen hidâyete gelemezler." (Kehf, 57)

Sebeb-i Nüzûl

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ka'be'nin yanında namaz kılarken sesli okuyordu. Bunun üzerine kâfirler kendisine eziyet ettiler ve O'nu yakalamak için üzerine geldiler. Tam o sırada elleri boyunlarında birleşti ve gözleri görmez oldu.

Peygamberimize dua etmesi için yalvardılar, Peygamberimiz de onlar için dua etti ve bu hal onlardan gitti. Bu hâdise üzerine Yâsîn sûresinin ilk 10 âyeti nâzil oldu.[55]

Başka bir rivâyette, Ebû Cehil; eğer Muhammed'i görürsem şöyle şöyle yapacağım dedi. Yanındakiler, işte Muhammed dedikleri halde, o hani nerede, hani nerede diyor, peygamberimizi göremiyordu. Bunun üzerine "Boyunlarına öyle boyunduruklar koyduk ki onlar çenelerine dayanmaktadır. Boyunları yukarı, çeneleri kalkık, gözleri havada bir durumdadırlar. Hem önlerinden hem arkalarından bir set yaparak, öylesine çepeçevre sardık ki, artık hiç göremezler onlar..." (8-9) âyetleri nâzil oldu.[56]

***

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ سَدًّا
وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۝

9 – Hem önlerinden hem arkalarından bir set yaparak, öylesine çepeçevre sardık ki, artık hiç göremezler onlar...

Gerçeği görmek için etraflarına bakmazlar ve bakamazlar. Hem önlerinden bir set, hem de arkalarından bir set çekip, kendilerini sarmışız ki, artık baksalar da görmezler.

Âyette teşbih vardır. Yani maddî bir set çekmeden bahsedildiği halde, esasen manevî bir set çekme söz konusudur. Bu manevî setlerden birisi; onların kötü amellerinin kendilerine süslü gösterilmesi ve gözlerine perde çekilmesi neticesinde, dalâlet ve küfür içinde şaşkın şaşkın dolaşıp doğruyu görememeleri olabilir. Veya önlerindeki set; dinin hükümlerini kabul etmelerine engel olan set, arkalarındaki set ise; öldükten sonra

55 Suyûtî, *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, Beyrut 1990, s.182.
56 Suyûtî, *Lübâb*, s. 182; Taberi; İbn Kesir.

dirilmelerini kabul etmelerine engel olan set. Bir diğer görüşe göre ise; onların yapılarındaki inat ve kibir dolayısıyla geçmiş olaylardan ders almamaları ve geleceklerini dahi hiç düşünmemeleri de bir set olabilir. Çünkü taassup, onların her yanını kapladığı ve yanlış düşünceleri gözlerine perde olduğu için, apaçık hakikatleri görememektedirler. Şayet selim bir fıtrata sahip olsalardı, bu hakikatleri görebilirlerdi.[57]

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hicret etmek üzere evinden çıkarken bir avuç toprak alarak, kendisini öldürmek için evini kuşatan müşriklerin başlarına saçmış ve Yâsîn Sûresinin ilk dokuz âyetini okumuştur. Bunun sonucu olarak Yüce Allah onların görmelerini engellemiş ve böylece Peygamber Efendimizi (sallallahu aleyhi ve sellem) görememişlerdir.[58] Bu hâdiseden hareketle birçok İslâm âlimi, darda sıkıntıda kalınca bu âyetleri okumuş ve kurtulmuşlardır.[59]

***

Nasihatin Fayda Verdiği ve Vermediği Kimseler

وَسَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ۝ اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ
الذِّكْرَ وَخَشِىَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِۚ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَاَجْرٍ كَرِيمٍ ۝

10-11 – Kendilerine müsavidir: ha uyardın onları, ha uyarmadın, artık iman etmezler onlar... Sen ey Resulüm, şu kimseyi uyar: İrşâda can kulağıyla tâbi olur, görmediği Rahman'a saygı duyup O'ndan çekinir. Müjdele onu: Mağfiret onun, şerefli mükâfat onun...

10 ve 11'nci âyetlerde Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi

[57] Mevdûdî, *Tefhim.*
[58] İbn Kesîr; Kurtubi, İsrâ 45'nci âyetin tefsiri; İbn Hişâm, *Sîre*, II,127.
[59] Kurtubi, İsrâ 45'nci âyetin tefsiri.

ve sellem) tesellî edilmektedir. İnatçı müşrikleri ne kadar uyarsa da onların inanmayacakları bildirilmektedir. Fakat bu, "tebliğ etmeye gerek yok" anlamına gelmez. Yani senin tebliğin her türlü insana ulaşır. Bunların bazıları yukarıda zikredilmiştir. Diğerlerinin bahsi ileride gelecek âyetlerde sözkonusu edilecektir. Birinciler, yani tekebbür ve inat içinde olanlar, sana karşı çıkmakta kararlıdırlar. Bu yüzden onlar için üzülmene gerek yok, boşuna meyus olma ve tebliğe devam et. Çünkü sen bu insanların içinde, Allah'tan korkarak, doğru yola girmek isteyen kimselerin de bulunabileceğini bilmelisin. Tebliğ ederken gerçek muhatabın işte bu insanlardır, onları aramak ve bir araya getirmek senin görevindir. Diğerlerini bırak, bu insanları bulmaya çalış.[60]

Sen ey Resulüm, şu kimseyi uyar: İrşâda can kulağıyla tâbi olur, görmediği Rahman'a saygı duyup O'ndan çekinir. Müjdele onu: Mağfiret onun, şerefli mükâfat onun...

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), vazifesi icabı herkesi uyarmakla mükellefti, fakat O'nun uyarılarından herkes aynı şekilde istifade edemiyordu. O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) uyarılarından istifade edenler şu kimselerdir: Zikri (Kur'ân'ı) takip eden, yani Kur'ân'ı gerçekten düşünerek okuyan, emrettiklerini yapan, yasakladıklarından uzak duran ve Rahman olan Allah'ı görmediği halde O'ndan korkan kimseler. Yani âhirette olacağı gibi henüz huzuruna varmadığı yani gıyabında bulunduğu halde, O'nun yüceliğini ve büyüklüğünü sayarak azâbından korkan, "Rahmân'dır" diye rahmetine güvenip aldanmayan kimseler. "Kullarıma haber ver ki (günahları örten) gafur, (ihsanı bol olan) rahîm Ben'im. Bununla beraber azâbım da elîm mi elîm!." (Hıcr, 49-50) buyurduğunu hesap eden, emirlerini tutan kimseler. "Rab'lerini görmedikleri halde,

60 Mevdûdî, *Tefhim*.

O'na karşı saygılı davrananlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır." (Mülk, 12)

"*Görmediği Rahman'a saygı duyup O'ndan çekinir.*" âyetinin bir diğer manası da; gizlide, yalnız kaldığı, kimsenin görmediği yerde, Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği kalbinin iç yüzünde de Rahmân'a saygı gösterir ve O'ndan korkar.

وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ "*Görmediği Rahman'a saygı duyup O'ndan çekinir.*" âyetinde خَشِيَ kelimesi kullanılmıştır ki, *Haşyet*, ta'zim ile sevgi neticesi olan saygı mânâsına bir korkudur. Onun için haşyet itaatte mutlak güzele layık, ihsana yaklaştıracak yüksek bir aşk heyecanı uyandıran güzel bir ruh halidir.

رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللهِ "*Hikmetin başı Allah korkusudur.*"[61] hadisinde de "mehâfet"ten asıl maksat bu "haşyet" mânâsıdır. Bunun derecesi de ilim ve marifetin derecesi ile orantılıdır. Ondan dolayı "*Kulları içinde ancak âlimler Allah'tan gereğince korkar*" (Fâtır, 28) buyurulmuştur.

Bu korkuda sevgi ve saygı vardır. Bu korku, sevilenden uzak düşme, O'nun gazabına uğrayarak rızâsından uzaklaşma endişesinden kaynaklanır. Bundan dolayı haşyet eden, Allah'a yaklaşmak için elinden geleni yapar. Fakat basit korkuda, korkulandan uzak durmaya çalışılır. Meselâ ateşten korkan ona yaklaşmaz. Ama Allah'tan haşyet eden, O'ndan uzak düşmeme çabası içinde olur.

Âyetin anlamı özetle şöyledir: Sen ancak söz dinleyen, gizlide, kimsenin görmediği halde bile samimi olarak Allah'a saygı gösteren kimseleri uyarırsın. Böylece âyet, gösteriş için herkesin içinde Allah'a saygılı görünen, fakat gizlide günahlar işleyen riyakârların değil, ancak gönülden Allah'a saygılı samimi insanların yola geleceğini ifade ediyor.

---

[61] Suyutî, *el-Fethu'l-Kebîr*, Beyrut ts., 2/123; Aliyyü'l-Müttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, Beyrut 1985, 3/141(5873); Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, Kâhire ts., 1/507.

"*Müjdele onu: Mağfiret onun, şerefli mükâfat onun...*" İşte böyle olanları, hem bir bağışlanma, hem de şerefli bir mükâfatla müjdele. Hiçbir günah bırakmayıp örten geniş, önemli bir mağfiret (bağışlanma) ve hiçbir minnet ve eksikliği olmayan şanlı, şerefli güzel bir ecir ile, yani Cennet ile müjdele. Demek ki, peygamberlik yalnız korkutmak için değil, hem de böyle büyük müjde ile müjdeleme hikmeti içindir.

***

Ölüleri Diriltecek "Biziz"

Yüce Allah, peygamberlik işini anlattıktan sonra, öldükten sonra dirilme ve haşir olayını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

***

اِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا
وَاٰثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ ف۪ٓي اِمَامٍ مُب۪ينٍ ۟

12 – Ölüleri diriltecek Biz'iz. Yaptıkları her şeyi ve bütün izlerini bir bir kaydeden Biz'iz. Velhasıl her bir şeyi, apaçık bir kitap'ta sayıp döken Biz'iz.

Yüce Allah âyette "Biz" buyurması büyüklük ve yücelik içindir. Yani büyüklük şanımız olan Biz. Başkası değil, yalnız Biz ölüleri diriltiriz ve önceden gönderdikleri şeyleri; hayatlarında yaptıkları iyi ve kötü bütün amelleri ve eserlerini, yani geriye bıraktıkları faydalı veya zararlı eserlerini, gerek okuttukları ilimler, yazdıkları kitaplar, yaptıkları vakıflar, medreseler, mescitler, mektepler, yollar, çeşmeler, köprüler, hastaneler, çeşitli imaretler gibi hayır ve hasenat kuruluşlarını ve gerek zulüm ve düşmanlık kanunlarını tesis, günah ve isyan örnekleri tertip eden fesat ocakları gibi uğursuz şer ve kötülüklerini ve hatta bütün izlerini ve gölgelerini yazarız, adlarına, hesaplarına geçiririz. Bizzat kendi yaptıklarıyla beraber,

iyi veya kötü vesile oldukları şeyleri de yazarız. Zira bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "İslâm'da iyi bir çığır açan kimseye, bunun sevabı vardır. O çığırda yürüyenlerin sevabından da kendisine verilir. Fakat onların sevabında hiçbir eksilme olmaz. Her kim de İslâm'da kötü bir çığır açarsa, o kişiye onun günahı vardır. O kötü çığırda yürüyenlerin günahından da ona pay ayrılır. Fakat onların günahında da hiçbir eksilme olmaz."[62]

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: "İnsan öldüğü zaman şu üçten başka bütün ameli kesilir: Sadaka-i câriye (devam eden sadaka), kendisinden faydalanılan ilim, ona dua eden sâlih evlat."[63] Demek ki, bu hadis-i şerif kalacak hayırlı eserlerin başlıca kısımlarını açıklamıştır.

Âyet bunların zıddı olan kötü eserlerin de yazılacağını açıklıyor. Ve zaten her şeyi önce açık bir kütükte, bir ana kitapta, yani Levh-i Mahfuz'da sayıp yazmışızdır. Yani her şey, oluşundan önce Allah'ın ilminde belli olup Levh-i Mahfuz'da bütün sayısıyla zaptedilmiş olmakla beraber, olduktan sonra da bütün izleri ve gölgeleriyle yazılır ve insanlar bu şekilde yaptıklarından sorumlu tutulur. Amellerin yazıldığının hatırlatılmasıyla, kötü amel yapanlar korkutulmuş, iyi amel yapanlar ise müjdelenmiştir.

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ "*Yaptıkları her şeyi ve bütün izlerini bir bir kaydeden Biz'iz.*" Taberî şöyle der: Dünyada iken önceden gönderdikleri iyilik ve kötülüğü, iyi ve kötü amelleri yazarız. وَآثَارَهُم dan maksat, mescitlere giderken bıraktıkları ayak izleridir.

Câbir'den rivayet edilen bir hadiste O şöyle der: Mescidin yanındaki alan boştu. Seleme oğulları Mescid'in yakınına taşınmak istediler. Bu durum Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaşınca şöyle buyurdu: Ey Seleme oğulları! Evlerinizden

---

62 Müslim, *Zekât* 69; Nesâî, *Zekât* 64.
63 Müslim, *Vasiyyet* 14; Ebû Davud, *Vasâyâ* 14; Tirmizî, *Ahkâm* 36.

ayrılmayın, Mescid'e gelirken attığınız ayak izleri yazılmaktadır. Evlerinizden ayrılmayın. Mescid'e gelirken attığınız ayak izleri yazılmaktadır. Bunun üzerine Seleme oğulları: "Taşınmış olmamız bizi sevindirecek değildi." dediler.[64]

Âyetin, bu hâdise üzerine inmiş olması gerekmez. Âyet daha önce Mekke'de inmiştir. Seleme oğulları, evlerini Mescidin yanına nakletmek istediklerini söyleyince bunu uygun görmeyen Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, Mescit yolunda attıkları adımlar sayısınca sevap alacaklarını belirtmek için bu âyeti okumuştur.[65]

İmâm-ı Mübîn

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ "*Her bir şeyi, apaçık bir kitap'ta sayıp döken Biz'iz*"

O kitap, amellerin yazıldığı sayfalardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: O gün, Her insan topluluğunu amel defterleriyle birlikte çağıracağız." (İsra, 71) Bu defter, onların yaptığı hayır ve şer hususunda şahittir. Mücâhid ve Katâde şöyle derler: Âyetteki "*imam*" dan maksat Levh-i Mahfuz'dur.[66]

Âyette geçen إِمَامٍ مُبِينٍ "*imâmin mubîn*", her şeyi açıklayan Kitap, Allah'ın bilgi hazinesidir. Bu ilâhî bilgi hazinesi, Lehv-i Mahfûz diye meşhur olmuştur. Olmuş ve olacak her şey Allah'ın bilgi hazinesi olan bu kitapta vardır. İşlerin o Kitab'a yazılması, insanların anlayacağı türden bir yazı ve tespit değildir. Bu yazının niteliğini Allah bilir. Âyette anlatılan şey, insanların yaptıkları hiçbir işin zâyi olmayacağı, bir Kitab'a yazılıp tespit edilen bu işlerden ötürü insanların hesaba çekileceğidir. Nitekim Yüce Allah: "Onların durumu, Rabbimin yanındaki bir kitaptadır. O,

64 Müslim, *Mesâcid* 281; Suyûtî, *Lübâb*, 182.
65 Ateş, *Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri.*
66 *Safvetü't-Tefâsîr.*

ne şaşırır, ne de unutur." (Tâhâ, 52), "Onların yaptıkları her şey, defterlerde kayıtlıdır. küçük, büyük her şey, satır satır yazılıdır." (Kamer, 52-53) buyurmuştur.

Bu âyetlerin, müşriklerin, söz ve hareketleriyle Peygamberimizi (sallallahu aleyhi ve sellem) incittikleri bir sırada indiği ve onların olumsuz tutumlarından üzülen Allah elçisini teselli ettiği anlaşılmaktadır. Bu âyetler, hak yolu davetçilerine azîm ve irâde gücü, bu uğurda karşılaşacakları güçlüklerden ötürü yılgınlık göstermemeyi, olaylara sabır ile karşı koymayı tavsiye etmekte, peygamber dahil bütün dînî hizmet ve tebliğ yapanlara ümit ve teselli vermektedir.

Ölülerin yeniden diriltilmesi, tarih boyunca uzun tartışmalara yol açan konulardan biri olmuştur. Bu surede, gelecek âyetlerde konuyla ilgili çeşitli örnekler yer alacaktır. Yüce Allah, âhirete inanmayanları ikaz etmekte ve elleriyle yaptıkları her ameli ve amellerin geriye kalan iyi ve kötü sonuçlarının hepsinin yazılacağını, hiçbir şeyin hatırdan kaçırılıp unutulmayacağını beyan ediyor. Ölüleri yeniden diriltecek olan Yüce Allah'tır. Onların yaptıklarını ve amellerinin geriye kalan iyi ve kötü sonuçlarını yazacak olan da O'dur. O'dur her şeyi sayıp tespit edecek olan. O halde bütün bunların Yüce Allah'ın kudret elinin üstlendiği her şeye uygun bir biçimde gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

***

Karye Ashâbı ve Üç Elçinin Davet Öyküsü

Bundan sonraki âyetlerde, Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) ve müminleri tesellî için bir şehre gönderilen üç elçinin davet öyküsü ve onlara inanan kimsenin başına gelenler ile, onları inkâr edenlerin helâk oluşları anlatılmaktadır. Böylece Hz. Muhammed'in (sallallahu

aleyhi ve sellem) peygamberliğini kabul etmeyen Mekkeli kâfirlere, küfürlerine devam ederlerse, onların da başlarına aynı hâdisenin geleceği hatırlatılarak ders almaları istenmektedir.

***

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اَصْحَابَ الْقَرْيَةِۘ اِذْ جَٓاءَهَا الْمُرْسَلُونَۚ ﴿١٣﴾

13 – Sen şimdi onlara bir misâl getir: Mâlum şehir halkını, hani onlara da elçiler gelmişti.

Âyette verilen mîsal ile, Peygamberimize vaat edilmiş olan fetihlere önemli bir örnek verilmekte, böylece inanmayanlar korkutulmakta, Kur'ân'a uyanlar da müjdelenmektedir. Yani Hıristiyanlığın karşısında müşrik Romalılar nasıl söndüyse İslâmiyet'in karşısında da öyle devletler yıkılacak ve "O'nu bütün dinlere üstün kılma." (Fetih, 28) sırrı ortaya çıkacaktır. Bu itibarla, mîsalin zikredildiği âyetlere Yâsîn'in kalbi denilse yeridir.

Birçok müfessire göre bu şehir Antakya, elçiler de Hz. Îsâ'nın (aleyhisselâm) havârîlerinden gönderilenler olduğu naklediliyor. O halde şehir halkının, o memlekette yaşayan halk ve anılan kavmin de Romalılar olduğu anlaşılır.

Mevdûdî'ye göre ise: "Eski müfessirlerin çoğu bu şehri Antakya, iki elçiyi de iki havârî sanmışlar ve bu olayın kral Antiochus döneminde geçtiğini söylemişlerdir. Fakat İbn Abbas, İkrime, Katade, Ka'bu'l-Ahbar ve Vehb bin Münebbih bu kıssayı Hıristiyanların güvenilir olmayan rivâyetlerine dayanarak nakletmişlerdir. Oysa bu kıssanın tarihî bir dayanağı yoktur. Antakya'da bu sülâleden 13 kral, "Antiochus" lakabıyla M.Ö. 65'e kadar hüküm sürmüştür. Ayrıca Hz. Îsâ'nın (aleyhisselâm) Antakya'ya tebliğ etmeleri için havârî gönderdiğine dair Hıristiyanların dayandıkları hiçbir belgeleri yoktur. Bilakis Kitab-ı Mukaddes'in, "Resullerin işleri" bölümünden,

Hz. Îsâ'nın (aleyhisselâm) göğe kaldırılışından birkaç sene sonra Hıristiyan mübelliğlerin ilk kez Antakya'ya gittikleri anlaşılıyor. Bundan Yüce Allah'ın hiçbir peygamberini oraya göndermediği veya peygamberlerinden birini herhangi bir elçi tayin etmediği belli olmaktadır. Şayet bir şahıs oraya kendiliğinden tebliğ etmeye gitmişse bile, o şahsa Allah'ın peygamberi denilerek, te'vil yapılamaz. Yine Kitab-ı Mukaddes'te, Antakya'da Yahudi olmayan birçok kimsenin Hıristiyanlığı kabul ettiklerinden söz edilmektedir. Oysa Kur'ân yukarıdaki beldenin önemli bir özelliğini, belde halkının peygamberin davetini reddetmiş olmaları ve dolayısıyla azâba uğradıkları şeklinde açıklar. Tarihî hiçbir belgede Antakya'ya azâp geldiğine dair bir kayıt yoktur. O halde Antakya halkının peygamberleri reddettiğini ve bu yüzden azâba uğradıklarını iddia etmek mümkün değildir.

Yukarıda da zikredildiği gibi, Antakya sözkonusu "belde" olamaz. Hangi belde olduğu Kur'ân'da bildirilmemiş ve Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda hiçbir hadis gelmemiştir. Ayrıca bu "Resûllerin" kim olduklarından da bahsedilmemiştir. Kur'ân kıssayı sadece bir vâkıa olarak zikrettiği için belde ve Resûllerin isimlerinin bilinmesi pek gerekli değildir.[67]

İbn Kesîr de, birkaç delile dayanarak burada anılan şehrin Antakya olmadığını söylüyor. Çünkü kıssanın açık anlamından elçilerin, Hz. Îsâ'nın (aleyhisselâm) havârîleri değil, Allah'ın elçileri olduğu anlaşılır. Sonra, Antakya halkı, Hz. Îsâ'nın (aleyhisselâm) havârîlerini inkâr etmemiş, ona inanmışlardır. Hz. Îsâ'ya (aleyhisselâm) inanan ilk şehir Antakya'dır. Antakya halkının helâk edildiğine dair bir haber yoktur. İbn Kesîr'e göre şehrin adı gerçekten Antakya olsa bile, bu bilinen Antakya'dan başka bir Antakya'dır. (İbn Kesir)

---

67 Mevdûdî, *Tefhim*.

Bu konuda son olarak Said Havva'nın görüşünü nakletmek istiyoruz: "Antakya halkı kendilerine gönderilen Hz. Mesih'in elçilerine inanmışlar ve Hz. Mesih'e ilk iman eden halk olmuştu. Bu bakımdan Hıristiyanlarca Antakya, tarihî bakımdan önemi olan dört şehirden birisi olarak kabul edilmiştir. Bunların birincisi Kudüs'tür, çünkü Hz. Mesih'in şehridir; diğeri Antakya'dır. Çünkü bir kişi müstesna, bütün halkıyla Hz. Mesih'e iman etmişti. Üçüncüsü İskenderiye'dir. Çünkü patrik, piskopos, papaz, rahip vb. din adamları makamlarını ihdas etmek için burada ittifak etmişlerdi. Son olarak da Roma şehri gelir. Çünkü burası dinlerini destekleyen ve güçlendiren kral Kostantin'in şehri idi. Kostantiniyye (İstanbul) şehri kurulunca bu sefer patrik Roma'dan oraya taşındı. Nitekim bu bilgileri onların tarihlerini yazan Said b. Batrik vb. kitap ehli ve Müslüman tarihçiler zikretmektedir. Buna göre, Antakya'nın baştan sona halkı iman eden ilk şehir olduğu kesinlikle ortaya çıkmış bulunmaktadır. Halbuki Yüce Allah'ın burada söz konusu ettiği şehrin halkı ise, peygamberlerini yalanlamış, o da bu şehir halkını soluklarını kesen tek bir çığlık ile helâk etmiştir.

Bu husustaki yanlış kanaatin nasıl oluştuğu hususunda da Said Havva şöyle demektedir: "Gördüğüm kadarıyla Ehl-i Kitap'tan İslâm'a giren kimseler, kendi kitaplarında Antakya'ya Hz. Mesih'in öğrencilerinden üç kişinin gittiğini okumuşlar ve bu kıssa ile bu olayın kastedildiğini zannetmişler, pek çok kimse de bu konuda onların kanaatlerini benimsemiştir. Ancak böyle bir benimseyiş, konu ile ilgili araştırmanın azlığındandır. Zira bir şeyin o olmasına hükmedebilmemiz için iki şey arasında herhangi bir ilişkinin bulunması yeterli değildir. Göründüğü kadarıyla Yâsîn Sûresi'nde iman ettiğinden söz edilen kişinin tespiti de bu türden bir şeydir. Zira onun ismi ile ilgili olarak yapılan nakiller çoğunlukla Kitap ehlindendir. Onlar ise bu konuda kesin bir delil olarak görülemezler.

Bu nakillerden şunu anlıyoruz: Yâsîn Sûresi'nde iman ettiğinden söz edilen kişinin adının Habîb olduğunu belirten kanaatin kaynağı, Ehl-i Kitab'ın sözleridir. Ehl-i Kitab'ın bu konudaki açıklamaları bizlere burada söz konusu edilen üç peygamberin Hz. Îsâ'nın üç elçisi yahut ta O'nun öğrencilerinden üç kişinin olduğu kanaatini uyandırmışlardır. Hatta bazıları bu üç elçinin ismini de kaydederek bunların; Şem'un (Simon), Yuhanna ve Paul olduğunu söylerler. Bu açıklama ise tahkikten uzak bir araştırmadır. Şanı yüce Allah bu olayın nerede gerçekleştiğini en iyi bilendir.[68]

Kıssanın nerede geçtiği ve bu şahısların kimler olduğu ihtilafını bir tarafa bırakıp, kıssa ile ilgili bir rivâyeti Nesefî'nin Medârik tefsirinden nakledelim:

Hz. Îsâ (aleyhisselâm), Sâdık ve Sadûk isminde iki kişiyi bir şehre gönderir. Bunlar şehre yaklaşınca, koyun otlatan Habîbu'n-Neccâr isimli bir yaşlıyı görürler. Habîb onlara kim olduklarını sorar. Onlar da: Biz Hz. Îsâ'nın (aleyhisselâm) elçileriyiz, seni, putları ibâdet etmeyi bırakıp Bir Allah'a iman etmeye davet ediyoruz derler. Bunun üzerine Habîb: Bu hususta sizin bir mucizeniz var mı, der. Onlar da: Biz hastalara şifa verir, anadan doğma körleri ve alaca hastalığına yakalananları iyileştiririz derler. Habîb'in iki senedir hasta olan oğluna dokunurlar ve çocuk hemen iyileşir. Bunun üzerin Habîb onlara hemen îman eder ve bu haber şehirde yayılır. Onların eliyle şehirde birçok insan şifa bulur ve bu haber krala ulaşır. Kral onları çağırır ve: Bizim putlarımızdan başka bir ilahımız mı var? der. Onlar da: Evet, seni ve putları yaratan kim, diye cevap verirler. Kral: Hakkınızda biraz düşünüp araştırayım der. Fakat diğer insanlar bu iki elçiyi taşlayınca kral elçileri hapseder. Bu hâdise üzerine Hz. Îsâ (aleyhisselâm) da Şem'ûn isminde üçüncü bir elçiyi gönderir. Şem'ûn, güzel tedbiri

---

68 Said Havva, *el-Esas fi't-Tefsir.*

ile kralın yakınlarıyla samîmiyet kurar ve bu samîmiyeti ilerletir. Onlar da krala Şem'ûn'dan bahsederler ve neticede kral ile de dost olur.

Şem'ûn bir gün krala: Duyduğuma göre iki kişiyi hapsetmişsiniz, onların anlattığı şeyleri hiç dinlediniz mi? diye sorar. Kral da, hayır der ve o iki kişiyi çağırır. Şem'ûn onlara: Sizi kim gönderdi, der. Onlar da: Her şeyi yaratan, her canlıyı rızıklandıran ve ortağı olmayan Allah, diye cevap verirler. Şem'ûn: Kısaca onun vasıflarını anlatın, der: İki elçi de: O Allah, istediğini yapar ve istediği gibi hüküm verir, derler. Bu defa Şem'ûn: Bu hususta deliliniz nedir, diye sorar. Onlar da: Kral ne isterse, diye cevap verirler. Bunun üzerine kral, anadan doğma kör bir çocuk çağırır. Elçiler Allah'a yalvarırlar ve çocuğun gözleri açılır. Bu hâdise üzerine Şem'ûn krala şöyle der: Ne dersin, sen de taptığın ilahlarından böyle bir şey yapmalarını istesen, onlar da yapsa ve şeref hem senin, hem de ilahlarının olsa? Kral, Şem'ûn'a şöyle cevap verir: Benim senden gizli saklım yok, bizim ilahlarımız ne işitir, ne de görürler, ne fayda verir, ne de zarar verirler.

Şem'ûn elçilere: Eğer sizin ilâhınız, ölüleri diriltebilirse, biz ona inanırız, der. Yedi gün önce ölmüş bir çocuk getirilir, elçiler dua ederler ve çocuk dirilir. Çocuk: Şirk üzerine öldüğüm için yedi ateş vâdisine sokuldum. Sizi, içinde bulunduğunuz putlara ibadet etme işinden sakındırırım, Allah'a iman edin, der. Sözüne devamla: Gök kapıları açıldı, orada güzel yüzlü bir gencin bu üç kişiye şefaat ettiğini gördüm, der. Kral: Kim onlar; diye sorunca da: Şem'ûn ve şu iki elçi der. Kral bu duruma şaşırır. Şem'ûn da, çocuğun sözünün krala tesir ettiğini görünce, ona nasihat eder. Kral ve kavminin bir kısmı îman eder. Îman etmeyenler de Cebrâîl'in sayhası ile helâk olurlar.[69]

---

[69] Nesefî, *Medârik*.

Kıssanın Anlatılmasının Hikmeti

Kureyşlilerin, Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) karşı tutumlarını tasvirdir. Onların yanlış tutumları, tarihte geçmiş bir örnekle kendilerine gösterilmektedir. O elçiler nasıl gönderildikleri kavimden muhâlefet görmüş iseler, Hz. Muhammed de (sallallahu aleyhi ve sellem) kavminden öyle muhâlefet görmektedir. Onlar nasıl Peygamberlere (hâşâ) yalancı, uğursuz demişlerse, Hz. Muhammed'in kavmi de kendisine aynı şeyleri söylemektedir. Nasıl o kavmin içinden yiğit, sâlih, akıllı bir adam çıkıp elçilere inanmış, onları savunmuş ise, Hz. Muhammed'in kavminden de Ebu Bekir gibi akıllı insanlar çıkıp O'na inanmış ve O'nu savunmuşlardır.

O kavim, nasıl inanan insanı öldürmüş iseler, Hz. Muhammed'in kavmi de Yâsir, eşi Sümeyye gibi, kimsesiz müminleri şehit etmişlerdir.

Peygamber Efendimizi (sallallahu aleyhi ve sellem) savunanlar, sonunda Allah'ın af ve mağfiretine nâil olup Cennet'e girecek, orada izzet ve ikrâm görecekler; O'na karşı gelenler de Hz. Îsâ'nın elçilerine karşı gelenler gibi helâk olup gidecekler; öfkeden ateş kesilen bu kavim de söndürülecektir. Nitekim bunların en azılıları Bedir'de helâk olmuşlar, ötekiler de çeşitli vakalarda sönüp gitmişlerdir.

Kur'ân, şehir sâkinlerinin kimler olduğunu ve o şehrin nasıl bir yer olduğunu belirtmiyor. Bu konudaki rivâyetler birbiri ile aynı değildir. Dolayısı ile bu rivâyetlerin arkasına takılıp da koşmanın bir yararı yoktur. Kur'ân'ın o şehri açıklamayışı, adını ve yerini belirtmeyişi, bunun vereceği derse ve mesaja bir güç katmayacağına delildir. Bundan dolayı kasabanın adı ve yeri belirtilmemiş, doğrudan ibretin özüne ve esasına geçilmiştir.

***

اِذْ اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا اِنَّٓا اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ۝

14 – Evet, iki resul gönderdik onlara, "Yalancı!" dediler onlara. Bunun üzerine, güçlendirdik onları bir üçüncü resulle, Dediler hep birden: "Biz Allah'ın elçileriyiz size!"

Âyetten anlaşılan; bunların Allah tarafından peygamberlik verilmiş resuller olduğudur. Ebu Hayyan der ki: Bu kimselere "Siz ancak bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz." denilmiş olması da buna delâlet eder. Çünkü bu konuşma peygamberlere karşı olur. İbn Abbas'ın ve Ka'b'ın görüşü de böyledir. Fakat, Katâde ve diğerleri demişlerdir ki, bunlar, Havârîlerden olup, Hz. İsâ (aleyhisselâm) onları, göğe kaldırılışı sırasında göndermiştir. Buna göre âyette "Biz gönderdik" buyurulması, Hz. Îsâ tarafından gönderilmeleri de, Yüce Allah'ın emriyle olduğundan dolayı olmuş oluyor. İlk gönderilen iki kişinin Yuhanna ile Pavlus, üçüncüsünün de Şem'unussafâ olduğu söylenmiştir.

Âyetlerin asıl hedefinin bir mîsal vermek olması bakımından, konunun bu şekilde ifade buyurulması, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğinin şan ve şerefini temsilde açık denecek kadar bir işaretle göstermek içindir. Yani ikinin bir üçüncü ile takviyesi, Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'nın (aleyhisselâm) sonradan Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliği ile "Kendisinden öncekileri tasdik edici olarak." (Âl-i İmran, 3) güç ve takviyesini temsil ediyor. Önce Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'yı göndermiştik, bunları yalanladılar, sonra da Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile bunlara güç ve kuvvet verdik denilmiş gibi oluyor.

***

قَالُوا مَٓا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَاۙ
وَمَٓا اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍۙ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَـكْذِبُونَ ﴿﴾

15 – Ahali dedi ki: "Doğrusu Rahman'ın indirdiği bir şey yok! Siz de bizim gibi bir beşersiniz, evet evet... siz sadece yalancısınız!"

O şehir halkı, elçilere: "Siz bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Fazla ne meziyetiniz olabilir ki öyle bir davada bulunuyorsunuz. Ve Rahmân hiçbir şey indirmemiştir. Ne vahiy, ne peygamberlik, ne kitap! Siz sırf yalan söylüyorsunuz." diyerek, vahiy ve peygamberliği, bir insanın peygamber oluşunu inkâr ettiler. Çünkü Romalılar müşrik, putperest idiler. Bununla beraber Allah'ı inkâr etmemişlerdi.

Diğer bir anlamıyla: "Siz de bizim gibi bir insansınız ve peygamber olamazsınız." demek istiyorlar. "Muhammed bir peygamber değildir. Çünkü o da bizim gibi bir insandır." şeklinde aynı düşünceyi Mekke'deki müşrikler de savunuyordu: "Ne oluyor bu Peygambere, böyle Peygamber mi olur: Yemek yiyor, çarşı pazarda dolaşıyor! Bari yanında heybetli bir melek olsaydı da etrafındaki insanları korkutup uyarıda bulunsaydı!" (Furkan, 7), "Hem o zalimler aralarında kulis yapıp, şu fısıltıyı, gizlice yayarlar: O da sizin gibi bir insandan başka bir şey değil. Şimdi siz göz göre göre sihire mi kapılacaksınız yani?" (Enbiya, 3)

Kur'ân-ı Kerim, Mekkeli müşriklere, "Bu tür cahilce düşünceleri ilk kez sizler ortaya atmış değilsiniz. Bilakis sizden önceki toplumlarda da 'bir beşer resûl, bir resûl de beşer olamaz' şeklinde cahilce düşünceler öne sürmüşlerdi." diye bildiriyor. Nitekim Nuh kavminin ileri gelenleri de, O'nun peygamberliğini reddederken aynı şeyleri söylemişlerdir: "(Nuh'un) Halkından ileri gelen birtakım kâfirler: 'Bu', dediler, 'sizin gibi bir insandan

başka bir şey değil, böyleyken size hakim olmak istiyor.' 'Allah bize mesaj ulaştırmak isteseydi, böyle sizin gibi birini göndermez, melâike indirirdi. Nitekim biz atalarımızdan da böyle bir şey işitmedik." (Müminun, 24)

Ad kavmi, Hz. Hûd (aleyhisselâm) için (Müminun, 33-34), Semud kavmi, Hz. Sâlih (aleyhisselâm) için (Kamer, 24) aynı şeyleri söylemişlerdir.

Yaklaşık olarak bütün peygamberler, kafirlerin "Siz bizim gibi bir beşerden başkası değilsiniz." itirazları ile karşılaşmışlar ve onlara: "Evet," dediler. "Biz sizin gibi beşerden başka bir şey değiliz. Fakat Allah peygamberlik nimetini kullarından dilediğine ihsan eder. Allah'ın izni olmadıkça size mûcize göstermemiz mümkün değildir." (İbrahim, 11) diye cevap vermişlerdir.

Kur'ân daha sonraları, "Allah insanların hidayeti için, peygamber olarak her zaman insanları gönderir, melekleri değil. Çünkü insanlara, ancak insan olan bir peygamber örnek olabilir. Oysa insanoğluna melek veya başka bir varlık örnek olamaz." demiştir: "Biz senden önce de, ancak kendilerine vahiy gönderdiğimiz birtakım erkekleri peygamber gönderdik. Şayet bilmiyorsanız, bunu bilenlere sorunuz. Biz onları yiyip içmeyen bedenden ibaret kılmadık; hem dünyada onlar ebedî olarak da kalmadılar." (Enbiya, 7-8), "Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de yemek yer, çarşılarda ihtiyaçlarını temin ederlerdi. Böylece sizi birbirinizle imtihan ediyoruz: bakalım buna sabredecek misiniz, sabredemeyecek misiniz?" (Furkan, 20), "De onlara: "Eğer yeryüzünde uslu uslu yürüyen melekler olsaydı, ancak o takdirde Biz onlara melek elçi gönderirdik." (İsra, 95)

Bu, Mekkeli müşriklerin içinde oldukları başka bir cehaletti. Onlar, "Allah insana hidayet ve vahiy göndermez." diyorlardı.

Günümüzde Deizm'e inananlar da aynı şeyi söylemektedirler. Onlar; her türlü vahyi, ilhamı ve dolayısıyla vahyin bildirdiği Allah'ı, dini, takdir'i inkâr ederek sadece akıl ile idrak edilen bir Allah'ın varlığını kabul ederler. Bu anlayışa sahip olanlar, peygamberlere ve dinlere ihtiyaç olmadığını ileri sürerler.[70]

Peygamberlerin insan olmasına karşı tekrarlanıp duran bu itirazda, o kavimlerin, peygamberlerin görevini bilmemelerinin yanında, düşünce ve algılamalarının da ne kadar sığ ve basit olduğu apaçık görülmektedir. İnsanlar daima öteden beri peygamberin kişiliğinde gizemli bir sır olduğunu, onun ve yaşantısının mitolojilerin ardında gizli olacağını tahmin ediyorlardı. Bir peygamber nasıl olur da, sade, açık, sır ve gizemden uzak bir kişilik sahibi olur? Çarşılarda, pazarlarda ve evlerde benzerlerine hep rastlanabilen normal kişilik sahibi bir insan, nasıl olur da peygamber olabilir?

Peygamberlik, insanların tatbik etmeleri gereken örnek bir hayat modelidir. Peygamberin hayatı, bu ilâhi sistem uyarınca yaşanacak bir hayatın müşahhas örneğidir. Peygamberin, içinde yaşadığı insanları uymaya çağırdığı örnek... Bunlar insandır. O halde bu peygamberlerin, onlara uyacakları örnek bir hayatı sunabilmesi için, insan olmaları kaçınılmazdır. Bundan dolayı Resûlullah'ın hayatı ümmetinin gözleri önüne sergilenmiş bulunuyordu.

***

قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّٓا اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ۝ وَمَا عَلَيْنَٓا اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ۝

16-17 – Resuller dediler: "Elbette biliyor Rabbimiz, size gönderilen elçileriz biz"

"Açıkça tebliğden başka bir şeyle yükümlü değiliz biz."

70 S.Hayri Bolay, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Ötüken yay., İstanbul 1984, s.64.

Yani, bizim görevimiz âlemlerin Rabbi olan Allah'ın mesajını sizlere ulaştırmaktır. Sizlere bu mesajı kabul ettirmek bizim elimizde değildir. İster kabul edin, ister reddedin. Ancak reddettiğiniz takdirde bunun sorumluluğu sizlere aittir. Biz kendi görevimizi yaparak, sizlere Allah'ın mesajını tebliğ ettik.[71]

***

قَالُوٓا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْۚ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَل۪يمٌ
۝ قَالُوا طَٓائِرُكُمْ مَعَكُمْۜ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْۜ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ۝

18–19– Ahâli dedi ki: "Uğursuzsunuz siz, şayet vazgeçmezseniz, sizi taşlarız, acı mı acı bir azap size dokundururuz."

Resuller cevap verdiler: "Uğursuzluğunuz sizinle beraber, çünkü siz imânsızsınız, irşat edildiniz diye mi böyle söylüyorsunuz? Haddi aşan toplumun tekisiniz siz!"

Mukâtil'e göre, halkı elçileri dinlemeyen bu şehre üç sene yağmur yağmamış.[72] Bunun üzerine halk, "Sizler uğursuzsunuz, sizin yaptıklarınız dolayısıyla tanrılarımız kızdı ve bu yüzden başımıza musibetler, felâketler geldi, kıtlık oldu." demişler. Aynı sözleri münafıklar ve kafirler Peygamber Efendimize (sallallahu aleyhi ve sellem) söylemiş, Yüce Allah da onlara şöyle cevap vermiştir: "Nerede bulunursanız bulunun: Sağlam, yüksek kulelerde, hatta eflâke ser çeken gökteki yıldız burçlarında bile olsanız, ölüm mutlaka size yetişir." Onlara bir iyilik ulaşınca "Bu, Allah'tandır" derler. Bir fenalık gelince "Bu, senin yüzündendir" derler. De ki: "Hepsi de Allah tarafındandır." Fakat bu adamlara ne oluyor da, söz anlamaya bir türlü yanaşmıyorlar?" (Nisâ, 78)

Kur'ân'ın birçok yerinde böyle insanlara, bu cahilane

---

71 Mevdûdî, *Tefhim*.
72 Kurtûbî.

düşüncenin yeri olmadığı, kafirlerin diğer peygamberlere de aynı itirazları öne sürdükleri bildirilmiştir. Nitekim Semud kavmi de aynı şeyleri söylemiştir: “Biz” dediler, “Senin ve Sana bağlı olanların yüzünden uğursuzluğa uğradık.” Salih: “Uğursuzluk dediğiniz şey Allah katında takdir edilmiştir. Doğrusu siz imtihan edilen bir toplumsunuz” diye cevap verdi.” (Neml, 47)

Firavun’un kavmi de aynı tavır içindeydi: “Onlara iyilik, bolluk geldiğinde: “Hâ işte bu bizim hakkımız! Kendi becerimizle bunu elde ettik” derlerdi. Eğer kendilerine bir kötülük gelirse onu, Mûsa ile beraberindeki müminlerin uğursuzluklarına verirlerdi. Dikkat edin, iyiliği olduğu gibi kötülüğü de yaratmak, ancak Allah’ın kudretiyledir; fakat, onların çoğu bilmezler.” (A’raf, 131)[73]

***

Buraya kadar anlatılanlar, kalpleri kapalı olanların peygamberlerin davetine karşı tutumlarını sergiliyordu. Bu sergilenen tutumlar, sûrenin ilk bölümünde sözünü ettiği kalplerin canlı bir örneği ve orada çizilen insan tipinin bir görüntüsüdür.

Kur’ân’a uyup, görmediği halde Rahmân’dan korkan diğer insan tipine gelince, onun başka bir tutumu ve inkâr edenlerin davranışlarından ayrı bir davranışı vardır.

***

Habîbu’n-Neccâr

وَجَٓاءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدٖينَةِ رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلٖينَۙ ۝

20 – Derken... şehrin öte başından, koşarak bir adam geldi ve onlara dedi ki: “N’olur ey kavmim! Gelin siz bu resullere uyun!”

---

73 Mevdûdî, *Tefhim*.

O esnada şehrin ta öbür ucundan bir adam, bu kahraman fedai, bu büyük mücahid, bu güzel vâiz, doğru Cennet'e giden ve Yüce Allah'ın ikramına kavuşan bu sevgili şehit, Yâsin sahibi Habîbu'n-Neccâr diye tanınmaktadır.

Âyette geçen *Medine* kelimesi, şehir demektir. 13'ncü âyette *Karye* denildiği halde burada *Medine* denilmesi, buranın büyük bir şehir olduğunu gösterir. Ayrıca bölge için *Karye*, şehir için ise *Medine* denilmiş olabilir. Sakarya bölgesi, Adapazarı şehri gibi.

Medine'nin *aksâsı*, şehrin en ucu, ta öte başı demek oluyor ki, elçilerin tebliğleri ve onlara karşı yapılan muamele şehrin her tarafından işitilmiş, açık tebliğ yapılmıştı.

Bununla beraber "*Medinenin aksâsından*" demek, o memleket idarecilerinin en ileri gelenlerinden bir zat mânâsını da andırır. Şehir halkının elçilere suikast yapmak üzere olduklarını haber alınca bu zat geldi, koşuyordu. Yani koşarak geldi, îman edenlere örnek olmak, irşat etmek için bütün gayretiyle çalışıyordu. Kısaca ne güzel öğüt verdi: "Ey benim kavmim! Ey hemşehrilerim! Uyun, o gönderilen elçilere uyun; dedikleri yola gidin." dedi.[74]

Habîbu'n-Neccâr ile ilgili biraz önce Nesefî'den naklen anlattığımız kıssadan farklı olarak, Kurtubî ve İbn Kesîr şöyle bir kıssa naklederler: Habîb cüzzamlı idi. Evi, şehrin en uzak kapısının yanındaydı. 70 sene, kendisine acır ve hastalığını giderirler ümidiyle putlara ibadet etmişti. Fakat putlar O'nun bu arzusuna cevap vermemişlerdi. Elçileri görüp de elçiler O'nu Allah'a davet edince: "Her hangi bir mu'cizeniz var mı?" diye sordu. Onlar da, "Evet, her şeye gücü yeten Rabbimize dua ederiz, O seni, içinde bulunduğun dertten kurtarır." dediler. Bunun

74 Elmalılı.

üzerine Habîb: "Bu hayret verici bir şeydir. Ben, bu hastalığı benden gidermeleri için 70 yıldır şu ilahlara dua ediyorum. Fakat onlar bunu yapamadılar. Sizin Rabbiniz bir sabah vaktinde bunu nasıl yapacak? dedi. Elçiler de: "Evet, bizim Rabbimiz dilediğini yapabilir. Bu putlar, ne bir fayda sağlayabilirler, ne de zarar verebilirler." dediler. Bunun üzerine Habîb îman etti, onlar da Rabbilerine dua ettiler. Yüce Allah onun hastalığını giderdi. Kavmi, elçileri öldürmek isteyince koşarak onlara geldi ve Kur'ân'ın anlattıklarını söyledi.[75]

Aksa'l-Medine

Bu âyeti farklı açılardan ele alan M. F. Gülen Hocaefendi'nin mütalaalarını "Kur'ân'dan İdrâke Yansıyanlar" isimli kitabından takip edelim:

"Öncelikle şunu belirtelim ki, sayfa başındaki "Ashabü'l-karye; karye ashabı" yani şehir halkı tabirinden anlaşılıyor ki, elçilerin dinlerini tebliğ adına gittikleri yer bir çöl değildi; gidilen yer uygarlığın –o dönemdeki şartlara göre– hâkim olduğu ma'mur beldelerdendi. Bu belde ahalisi kendilerine gönderilen ilk iki kişiyi kabul etmemişlerdi ki, Cenab-ı Hak onları üçüncü biriyle desteklemişti. Ne var ki inat ve temerrüdlerine yenik düşen bu insanlar, elçileri dinlemek bir yana kendi karyelerinden birini bile öldürecek kadar işi ileriye götürmüşlerdir.

Burada serlevha yaptığımız âyet, önceki üç kişiyi destekleyen bir dördüncü insandan bahsediyor ki, işte bu zat, o tebliğe muhatap kavmin içinden biriydi ve "aksa'l-medine" den gelmişti. Öteden beri "aksa'l-medine" tabiri hakkında müfessirler bir hayli fikir ortaya atmış ve bu tabirin gerçek mahmilini araştırmışlardır. Biz burada müfessirlerin tevcihlerinden üçü üzerinde duracağız:

---

75 Kurtubi; İbn Kesir.

1) "Aksa'l-medine" şehrin öte yakasından demektir ki, bu da o zatın şehrin öbür ucunda oturuyor olduğunu göstermektedir.

2) "Aksa'l-medine", medine'nin yüksek sınıfından, önde gelenlerden biri manasınadır ki, "salât-ı münciye"de yer alan "aksa'l-gâyât; gayelerin en yükseği, yücesi"ndeki "aksa" ile aynı anlama gelir. Öyleyse bu insan, günümüzde olduğu gibi şehrin dışında, villasında oturan, halk ile pek içli–dışlı bulunmayan aristokrat sınıftan biriydi.

3) "Aksa'l-medine", kavminin o günkü anlayış, düşünce ve yaşam biçimlerinden olabildiğine uzak ve kendine göre seviyeli birisiydi ki, "Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tâbi olun, çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir." sözleri de ondaki bu farklı anlayışı göstermektedir. Son iki tevcih itibariyle bu zatı, şehir halkının hayat felsefesinden farklı bir düşünceye sahip, belde halkının başı darda kalınca kendisine sığındıkları, müracaat ettikleri hasbî bir insan olarak tanımlayabiliriz. Elmalılı Hamdi Yazır'ın da ifade ettiği gibi, bu zat kavmi kendisini öldürmeye teşebbüs ettiğinde: "Keşke, dedi, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını kavmim de bilseydi" (Yâsîn, 26-27) sözleri esas alınarak denebilir ki o, kavmi hakkında hep yüksek temennilerde bulunmuş ve hiçbir zaman kavmine karşı kin ve intikam duygusu da beslememiş; aksine düşmanlarına bile merhamet edebilen bir yaşatma insanı olarak, erdiği mutluluğu onlar için de dilemiş ve peygamberane bir şefkatle kendini son bir kez daha onlara anlatmak istemişti.

Aslında bu ses, bu soluk her dönemdeki hasbîlerin sesi-soluğudur. İşte Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); Uhud'ta dişinin kırıldığı, yüzünden kanların şakır şakır aktığı en acı bir durumda bile bunu kendisine reva görenlere beddua etmemiş, aksine "Allahım, kavmimi hidayet eyle, zira beni bilmiyor onlar." demiştir.

Burada istitrâdî olarak başka bir hususa da değinmek istiyorum: Hz. Nuh'un: "Rabbim, yeryüzünde kafirlerden hiç kimseyi bırakma" (Nuh, 26) diye bedduada bulunması, her ne kadar yukarıda anlattığımız hususlara ters gelse veya öyle gözükse de, katiyen öyle değildir. Zira "i'tibar-i mâyekûn" kaidesince, yıllarca içinde peygamberlik vazifesini eda ettiği o toplumu çok iyi tanıyan Hz. Nuh, ihtimal bu konuda ilâhî muradı sezdikten veya murad-ı ilâhî kendisine bildirildikten sonra böyle bir duada bulunmuştu ki, enbiya-yı izâmın genel ahlakı bakımından bunun böyle yorumlanması daha uygun olacaktır.

Ayrıca bu ve bunun gibi kıssaların, hakikatlerine hamledilip edilmemesi açısından da üzerinde durulması icap ediyor. Evet bazılarının zannettiği gibi bu kıssalar katiyen sembol değillerdir. Bunlar ayniyle gerçekleşmiş olaylardır ve Kur'ân olduğu gibi bize hikaye etmektedir.

İkinci olarak; Allah (celle celâluhû) bu vak'aları bize anlatmakla, kıyamete kadar devam edecek olan küllî bir kısım kanunların ucunu göstermektedir. Yani böylesi hadiseler, Hz. Âdem ile başlamış ve dünyada insanoğlu adına tek bir fert kalıncaya kadar devam edecektir. Zaten Kur'ân'ın kullanmış olduğu malzemeye bakarsak, bunların hiçbir zaman ve mekana tahsis edilmediğini görürüz. Zaten evrensel bir kitaptan beklenen de budur. Yalnız Kur'ân'a bu gözle bakabilmek için âyetleri hususi bir çerçevede izleyebilmeye ihtiyaç vardır. Hatta diyebiliriz ki, Kur'ân'dan hakkıyla istifade edebilmenin yegane şartı da işte budur. Bir diğer husus da, âyetler ister kâfir, ister münafık ya da Yahudi veya Hıristiyan hakkında inmiş olsun, esbab-ı nüzul şunu veya bunu göstersin, her fert kendi şahsıyla, çevresiyle, şöyle-böyle içinde bulunduğu zaman ya da mekanla bir çeşit aklî, mantıkî, hissî, vicdanî münasebetler tesis ederek, her zaman ona muhatap olabilir ve onun o tazelerden taze mesajlarını gönlünde duyabilir.

Bir diğer ifade ile, fert "ben sadece peygamber değilim, ama onun dışında Kur'ân'ın bütün emir ve yasakları ile ve altı bin küsur âyeti ile her zaman bana nazil oluyor gibi…" demelidir. Zaten işin ruhu, esası da bu değil mi..? Rica ederim Allah'ı zaman ve mekan ile kayıtlayabilir misiniz? Öyleyse O, kelâm sıfatının tecellisi olan Kur'ân-ı Kerim ile, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e konuştuğu aynı anda sanki seninle, benimle de konuşmaktadır. Bizden sonra gelecek bütün insanlıkla da. Aslında Kur'ân'ın evrenselliği ve zaman üstü olması açısından da bu yaklaşım çok önemlidir. Aksi halde, fert Kur'ân'da zikri geçen bu olaylara gelmiş–geçmiş kıssalar nazarıyla bakar, öyle okur ve geçerse, ondan istifade de o nispette olur.

Şimdi bir kere daha âyet-i kerimeye dönelim: Burada anlatılan olay, kıyamete kadar ayniyete yakın misliyet içinde cereyan edecek bir olaydır. Böyle bir olayın kahramanları da, mü'min-i âli firavundan, Seyyidinâ Hz. Ebu Bekir'e, Habîbu'n-Neccâr'dan her asrın şâhitlerine, onlardan da aynı çerçeve içinde mütalaa edeceğimiz çağın şahitlerine kadar pek çok ölüme gönüllü kahraman sıralayabiliriz. Evet ülkenin ta öte yakasından gelip İstanbul'da çağın şahitlerinden biri olduğunu ilan eden ve İslam'ın mukadderatı ile alakalı teklifler ve çözüm alternatifleri sunan, bunu yaparken de ne ücret, ne ganimet ne de şöhret peşinde olmayan, aksine "milletimin imanını selamette görürsem, Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım" diyecek kadar hasbî mi hasbî, fedakâr mı fedakâr, diğergam mı diğergam olan günümüzün şahidi de onlardan biridir. Ve, içte ve dışta daha nice örnekler.. ilklerin çizgisinde, ayniyet ölçüsünde bir misliyetle nice örnekler!..

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Mûsâ döneminde cereyan etmiş bir başka olayı daha zikreder. Öyle ki oradaki hadise ile buradaki vak'a hemen hemen aynı karakteristik çizgileri taşır. Firavun

ailesinden yani saraya mensup, aristokrat sınıftan birisi, Hz. Mûsâ'nın öldürülmek istenmesi karşısında haykırır ve: "siz bir adamı 'Rabbim Allah'tır' diyor diye öldürecek misiniz?"der. (Ğâfir, 28) Evet, böyle bir ortamda aşağı tabakalardan birinin, Hz. Mûsâ'ya sahip çıkması ve O'nun öldürülmesine engel olması mümkün değildir.

Işık çağında aynı kahramanlığı Hz. Ebu Bekir yapar. Müslüman olanların, müşrikler tarafından öldürülme ölçüsünde eziyetlere maruz kaldıkları bir sırada Mekke'nin aristokrat sınıfına mensup, o Sıddık-ı Ekber, aynı sözlerle "Rabbim Allah'tır diyen insanı öldürecek misiniz?" der. Demek ki Kur'ân'ın anlattığı olaylar şekil ve kabuk değiştirerek aynı mahiyette hep tekerrür edip duruyor."[76]

***

Sizden Bir Ücret İstemeyenlere Uyun, Onlar Doğru Yoldadırlar

اِتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ۝

21 – Sizden bir ücret istemeyen, sizden hiç menfaat beklemeyen, dosdoğru yolda yürüyen bu kimselere uyun.

Habîbu'n-Neccâr, önce hemşehrilik şefkatini ileri sürerek öğütte bulundu. Daha sonra da gelen kimselerin Allah'ın elçileri olduklarını haber vererek onlara iman ettiğini açıkladı. İman etmesini gerektiren sebepleri de şöyle izah etti: "Sizden bir ücret istemeyen, sizden hiç menfaat beklemeyen, dosdoğru yolda yürüyen bu kimselere uyun." Çünkü onlar sizden, dünya ile ilgili bir maksat ve karşılık talep etmezler. Kendileri ise hidayete ermiş, doğru yolu tutmuşlar. Öyleyse bu kimselere uyulur. Çünkü bir

---

[76] M.F. Gülen, *Kur'ân'dan İdrâke Yansıyanlar*, II,329-333

yolcunun bir rehbere uymaması için iki engel düşünülebilir: Ya fazla bir ücret istemesi, yahut ehliyetine güven duyulmaması. Bunlar ise hem bir ücret istemiyorlar, hem hidayet sahibi kimseler. O halde bunlar resûl olmasalar bile, doğru oldukları ve ücret istemediklerinden dolayı kendilerine uymamak için hiçbir sebep yoktur.[77]

Mevdûdî'ye göre ise âyetin tefsiri şöyledir: "Allah'ın bu sâlih kulu, elçilerin doğruluğunu bir cümlede özetlemiştir. Yani, bir Resûl'un "hak" olması iki şarta dayalıdır. 1. Söz ve fiil, 2. İhlas.

Söz konusu şahsın öne sürdüğü deliller şunlardır: Birincisi, "Bu elçiler sizlere makul olan bir şeyi tebliğ ediyorlar ve kendilerinde de herhangi bir kötülük bulunmamaktadır." İkincisi ise, "Hiç kimse onlara, kendi menfaatleri için tebliğ yapıyorlar." diyemez. Dolayısıyla bu kimselerin tebliğ ettikleri mesajın reddedilmesi için makul bir delil yoktur. Kur'ân, bu şahsın sözlerini naklederek, aynı zamanda bir Resûlun *hak* olabilmesi için gereken iki ölçüyü de vaz' etmiştir. Şayet bir Resûl'un *hak* olup olmadığını anlamak istiyorsanız bu iki ölçüye göre değerlendirme yapmalısınız. Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) söz ve fiilleri onun doğruluk timsali olduğunu gösterirken ve bütün çalışmalarının ardından, bunları kendi çıkarları için yaptığına dair küçük bir işaret bile bulunmazken, kim, neye dayanarak Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tebliğ ettiği mesajı reddedebilir?[78]

İşte bu adam çağrıyı duymuş, kendi hemşehrilerine söylediği gibi bu çağrının gerçek ve mantıklı olduğuna dair delilleri görmüş ve kabul etmiştir. Ve kalbi asıl imanı yakalayınca bu gerçek, vicdanında harekete geçmiş ve artık onu gizleyememiştir.

---

77 Elmalılı.

78 Mevdûdî, *Tefhim*.

Çevresindeki sapıklığı, inkârcılığı ve azgınlığı göre göre, inancını içine gömüp evine kapanmamıştır. Aksine vicdanına yerleşen ve düşüncesinde harekete geçen hak ile birlikte koşmaya başlamıştır. Bu hak ile hemşehrilerine koşmuştur.

Oysa onlar peygamberleri yalanlamakta, onlardan yüz çevirmekte ve onları korkutup tehdit savurmaktadırlar. Kasabanın bir ucundan kalkan bu adam, kendi hemşehrilerini hakka çağrı görevini yerine getirmek istemektedir. Onları zulümden alıkoymak, peygamberlere karşı düşmanlık yaparak büyük günah işlemelerine engel olmak istemektedir.

"*Sizden bir ücret istemeyenlere uyun, onlar doğru yoldadırlar.*" Hiçbir ücret istemeden, hiçbir kazanç beklemeden böyle bir çağrıda bulunan bir kimse elbette doğrudur. Çünkü, bu kimse eğer yüce Allah'ın kendisine verdiği görevi yerine getirmiyorsa, o halde onu bu sıkıntıya iten faktör nedir? Doğru yola davetin çilesine katlanmaya iten sebep nedir? Alışmadıkları bir inanç sistemi ile insanların karşısına dikilip mücadele etmeye onu sevk eden nedir? Bu işten bir çıkar elde etmediği, onlardan bir ücret istemediği halde eziyetler, desiseler, alaylar ve işkencelere katlanmayı göze aldıran gaye nedir?[79]

Habibu'n-Neccâr, kalplerini ısındırmak, nasihatini kabul etmeye doğru yönlendirmek, onlar hakkında iyiliğin dışında başka bir maksadı olmadığına ve kendisinin kötülük niyeti taşımadığına işaret etmek için halkına, "Ey kavmim!" diye hitap etmiştir.

***

Sonra bu adam onlara kendinden ve iman ediş sebebinden söz etmeye başlar. Kendi içinde uyanan ve ikna olan fıtratının sesine çağırır onları.

---

79 *Fî Zilâl.*

وَمَا لِىَ لَٓا اَعْبُدُ الَّذ۪ى فَطَرَن۪ى وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝

22 – Hem ne o olmuş ki bana? Neden tapmayayım beni yaratana? Hem sizlerin de dönüşü olacak O'na!

Peygamberlerin davet ettiği hidâyetin açıklığını beyan ile birlikte, bunu kabule engelin olmayışından ve iman etmeyi gerektiren şeyin varlığını göstermek için der ki: "Hem benim neyime ki, ibadet ve kulluk etmeyeyim? O beni yaratana." Bu, iman etmeyi gerekli kılan sebebe işaret ve bu söz, irşatta incelik için şefkat gösterilmek suretiyle en güzel bir dokunmadır. Yani o resuller, bizi, yaratana kulluk etmeye ve yalnız O'nu mabut tanıyıp, O'na ibadet etmeye davet ediyorlar. Bunun doğruluğu ise açıktır. Ben sizi kendim gibi düşünüyorum, ben beni yaratana kulluk etmeyi borcum, vazifem bilirim, çünkü beni yaratmıştır. O'na karşı bu vazifemi yapmamak için hiçbir özrüm ve engelim yok. O halde siz, o sizi yaratan Rabbinize niye ibadet etmeyesiniz. Halbuki hep döndürülüp O'na götürüleceksiniz. O halde O'na kulluktan nasıl kaçınırsınız?

Bu ifadeler yüce yaratıcıyı hisseden ve kendi varlığının yegâne kaynağına bağlı fıtratın sorgulamasıdır. "Ben niçin beni yaratana kulluk etmeyeyim?" Bu tabii yoldan beni saptıran nedir? Çünkü insanın mizacı kendini yaratana tutkundur. İlk yönelişi O'nadır. O yoldan, fıtratın dışında bir sebep olmadıkça sapmaz. Yaratıcıya yönelmek, her şeyden daha uygun ve önceliklidir. Ve o kişi, nefsin fıtrî yapısının ve fıtrî yönelişinin dışında bir başka nesneye muhtaç değildir. İnanmış olan biri bunu kalbinin derinliklerinde duyar. Ve bunu, kendini zorlamadan, dilini dolamadan, karmaşık ve süslü ifadeler kullanmaksızın açık ve yalın bir ifade ile dile getirir.

Ve onları uyarmaya koşan bu mü'min de duru ve fıtrî

yaratılışı ile tıpkı her şeyin aslına döneceği gibi, yaratılanın da sonunda yaratıcısına döneceğini hissediyordu:

"Siz de O'na döndürüleceksiniz." diyordu. Ve soruyordu: Beni yaratan ve sonunda dönüş ve varılacak yer olarak ancak kendi huzuru olan bir Yaratıcıya ne diye kulluk etmeyeyim? Ve onların da O (celle celâluhû)'na döneceklerini söylüyordu. O (celle celâluhû), onların da yaratıcısıdır. Onlardan kulluk etmelerini beklemek O'nun hakkıdır.[80]

Habîbu'n-Neccâr burada, bizzat kendine nasihat etme gibi bir hava meydana getirmek ve öğüdünde samimi davranmak suretiyle irşatta güzel bir usûl uygulamış ve halkına, kendisi için tercih ettiğinin aynısını onlar için de tercih ettiğini göstermiştir. Maksat, Yüce Allah'a ibadet etmeyi terk edip başkasına tapmaya yönelmelerinden dolayı onları kınamaktır. Nitekim âyetin devamı da bu durumu haber vermektedir.[81]

***

ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً اِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنّ۪ي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا يُنْقِذُونِۚ ۝ اِنّ۪ٓي اِذًا لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ۝

23-24 – Hiç O'ndan başka tanrı edinir miyim! Zirâ Rahman bana zarar vermek dilerse, onların şefaati fayda etmez, hem kurtaramazlar da... O durumda ben, besbelli bir sapıklıkta olurum.

Hiç ben O'ndan başka ilâhlar mı edinirim, başka mabudlar mı tutarım? Çünkü eğer O Rahmân, rahmetiyle beni yaratmış olan Rahmân, eğer bana bir zarar vermek isterse onların, yani O'ndan başka tapılanların bana şefaatleri hiçbir fayda vermez. Ve beni kurtaramazlar. Şüphesiz ki beni yaradan Rahmân'dan

---

80 *Fî Zilâl.*
81 *Rûhu'l-Beyan.*

başka mabutlar edinirsem, o durumda apaçık bir sapıklık içindeyim demektir.

***

إِنّ۪ٓي اٰمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِۜ ۝

25 – Amma bakın: Ben Rabbinize inanıyorum, sizler de bunu işitmiş olun!

"Ben sizin Rabbinize iman ettim, beni dinleyin." Bu güzel sözlerin sonu olan bu güzel hitapta birkaç mânâ vardır:

Birincisi: Bu hitap, Resûlleredir; halkın öldürmek için hücumu üzerine onlara böyle söyleyip onları şahit tutmuştur: Haberiniz olsun ey resuller! Ben sizin Rabbinize gerçekten iman ettim, şimdi beni duyun da şahit olun. Yarın âhirette O'nun huzurunda şahitlik edin.

İkincisi: Kavmine hitaptır ki, şöyle demek olur: Ey kavmim! Haberiniz olsun, ben o sizi yaradan Rabbinize şüphesiz iman ettim. Gelin dinleyin beni de o resullere uyun, siz de iman edin.

Üçüncüsü: Geleceğin insanları da dahil olmak üzere duyma kabiliyeti olan herkese hitap veya yemin olarak, haberiniz olsun, ben iman getirdim, Rabbiniz aşkına bundan böyle dinleyin beni, benim hitabımı, mâcerâ ve menkıbelerimi ey duygusu olanlar!

Habîbu'n-Neccâr, "Şüphesiz ben Rabb'inize inandım, beni dinleyin." diyerek, imanın, içinde güven ve gönül huzuru taşıyan sözünü söylemiş ve onları da buna şahit tutmuştur. İnanmış adam bu sözü ile onlara "siz de benim gibi söyleyin." demiş oluyor veya onlar ne derlerse desinler, kendisine ne yaparlarsa yapsınlar hiç de önem vermemiş oluyordu. Bu da onun imanının gücünü gösteriyor.

Âyetlerde bu konuda her ne kadar bir açıklık yoksa da, bu hikâyenin bundan sonraki ifade tarzından anlaşıldığına göre

çok geçmeden bu adamcağızı öldürmüşlerdir. Yüce Allah dünyaya ve içinde olan her şeye, o topluma ve onların durumları üstüne bir perde çekmekte ve başka bir sahnenin perdesini açmaktadır. Yaratılışın sesine uyup hak sözü haykıran ve bu sözü inkârcılarla işkencecilerin suratlarına bir şamar gibi çarpan bu şehidi görelim diye... Yüce Allah'ın kendisine hazırlamış olduğu ikramı ve samimi, cesur ve şehit müminin makamına yakışır hizmeti görelim diye…

***

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَۜ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمٖى يَعْلَمُونَۙ ۝

26 – Ona "Buyur Cennet'e gir!" denildi. O ise halkını hatırlayarak: "Ah halkım bir bilseydi!" dedi.

Bakınız sonuç ne oldu; bütün şehitlere denildiği gibi ona da gir Cennet'e! denildi. Yani şehit edildi, doğrudan doğruya Cennet'e girdirilmekle kendisine ikram edildi ki, Allah yolunda şehit olanlar hep böyledir. Kendisine böyle denince o da: "Ay! Bu ne güzelmiş! Keşke kavmim bilselerdi." dedi. Yani, şehit edilmesinin hemen ardından, bu sâlih kula Cennet müjdesi verilmiştir. Melekler onu karşılamak için dizilmişlerken, ona "Firdevs Cennet'i seni beklemektedir." diye hemen haber vermişlerdir.

Bu cümlenin yorumu hakkında müfessirler arasında farklı görüşler vardır. Katâde, "Allah bu kuluna Cennet'i hemen nasip etmiştir, orada yaşamakta ve rızıklanmaktadır." derken, Mücâhid: "Melekler ona sen Cennet'e gireceksin diye müjde vermişlerdir. Yani kıyametten sonra, herkes Cennet'e girerken, o da Cennet'e girecektir." şeklinde bir yorumda bulunmuştur.[82]

---

82 Mevdûdî, *Tefhim*.

Büyük müfessir Râzî ise bu konuda iki görüş ve izah olduğunu söylemektedir:

1. O, önce öldürüldü, sonra da ölümünü müteakip kendisine, "gir Cennet'e" denildi.

2. Onun, "iman ettim" demesinin peşinden, ona, "gir Cennet'e" denildi.

Birinci izaha göre, Yüce Allah'ın, "Ah halkım bir bilseydi!" ifadesi, o zâtın bu sözü ölümünden sonra söylediği; Allah'ın, onun bu sözünü haber verdiği manasına gelir.

İkincisine göre ise, o bu sözü hayatta iken söylemiş olur. Buna göre o sanki, kendisinin Cennet'e gireceklerden olduğunu o elçilerden duymuş, onları tasdik etmiş, buna kesin inanmış ve bunun böyle olduğunu bilerek, "Keşke kavmim de, benim bildiğimi bilselerdi, böylece de, benim iman ettiğim gibi, iman etselerdi!" demiştir.

Dünya hayatı ile âhiret hayatı birbirine bitişiktir. Ölüm fânî alemden ebedî aleme geçiş ve mümini yeryüzünün darlığından kurtarıp Cennet'in genişliğine ulaştıran bir adımdır... Bâtılın küstahlığından hakkın huzur ve emniyetine, zulmün tehdidinden Cennet nimetinin esenliğine, câhiliyetin karanlıklarından imanın nuruna kavuşturan bir adımdır ölüm...[83]

***

بِمَا غَفَرَ لِى رَبّى وَجَعَلَنى مِنَ الْمُكْرَمِينَ ۝

27 – "Ah bir bilseler: Rabbimin beni affettiğini, beni ikramlara garkettiğini!"

Rabbim bana ne büyük mağfiret buyurdu da beni böyle ikram edilen kullarından kıldı. Kavmi hakkında böyle temennide

83 *Fî Zilâl.*

bulundu. Demek kavmini unutuvermemiş, kin ve intikam duygusu da beslememiş, düşmanlarına bile merhamet eden evliyâ ruhu ile istemiştir. Kendinin erdiği mutluluğu bilseler de, cinayetlerine, küfürlerine tövbe edip iman ve ibadet yolunu tutup, Allah yolunda fedailik etseler istemiştir.

Evet bu zatın söylediği söz; üstün bir ahlâk örneğidir. Kendisini katleden kimselere karşı bu sâlih insanın içinde hiçbir kin ve kızgınlık olmadığı gibi, Allah indinde beddua ve şikâyette bulunarak intikam almayı da düşünmemiştir. Bilakis şimdi de onların iyiliklerini isteyerek, "Keşke kavmim de benim nâil olduğum nimetlerden haberdar olsaydı. Böylelikle küfürlerinden vazgeçerek hidayete erselerdi." Yani, "Benim hayatımdan değilse bile, ölümümden ibret alsınlar." demiştir. Bu şerefli insan kendini katleden insanların dahi Cehennem'e girmelerini arzu etmemektedir. Aksine onların hidayete ermelerini ve Cennet'e kavuşmalarını temenni etmektedir. Bu kimse hakkında İbn Abbâs şöyle demiştir. "Bu şahıs kavmi için hayatı boyunca da, ölümünden sonra da hep iyilik istemiştir."[84]

Uhud muharebesinde, bu zatın başından geçen ve söylediklerine benzer hâdiselerin en çarpıcı misallerini bulmak mümkündür. Orada Allah Resûlü'nün canı kadar sevdiği amcası ve sütkardeşi Hz. Hamza şehit edilmiş.. şehit edilmenin de ötesinde vücudu paramparça ve lime lime edilmiştir.[85] Yine orada, halasının oğlu Abdullah b. Cahş kütükte doğranan et gibi doğranmıştır.[86] Hatta bu arada kendi mübârek başı yarılmış, dişleri kırılmış, vücudu kan revan içinde kalmıştır.[87] Düşmanlarının, gayz ve öfkeyle üzerine çullandığı ve bütün gayretleriyle

---

[84] İbn Kesîr; Kurtûbî.
[85] Buhârî, *Meğazi*, 23.
[86] İbn Hişâm, *Sîre*, III,103.
[87] Buhârî, *Meğazi*, 24; Müslim, *Cihâd* 100; İbn Hişâm, *Sîre*, III,84.

O'nu öldürmek istedikleri bu hengâmede, O Yüce insan (sallallahu aleyhi ve sellem), kanı yere akarsa Allah onları mahveder endişesiyle tir tir titremekte ve: "Allahım kavmimi bağışla; çünkü onlar (beni) bilmiyorlar!" demektedir.[88] Bu ne müthiş bir şefkat anlayışıdır ki, O'nu öldürmek isteyenlere O, dua dua yalvarmakta, tel'in ve bedduaya kapalı kalmaktadır.[89]

Bu kıssa, dolaylı olarak Mekkeli müşriklere şu hakikati öğretmek için zikredilmiştir: Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve arkadaşları tıpkı bu kıssada olduğu gibi gerçekten sizlerin iyiliğini isterler. Bütün zulmünüze rağmen bu insanlar sizlere karşı bir kin ve nefret beslememektedirler. Onların kalbinde sizlerden intikam almak gibi bir his de yoktur. Bunlar yalnızca sizlerin sapıklığına karşıdırlar ve hidayete ermenizi istiyorlar. Bunun dışında herhangi bir maksat gütmüyorlar.[90]

Kur'ân-ı Kerim'in güzelliklerinden ve harika belagatından biri de, kıssa ve haberleri kısaca ifade etmek ve kıssaların ruhuna ve sırrına işaret etmektir. Çünkü kıssalardan maksat, hatırlatma ve ibret almadır. Bunun içindir ki bu kıssada, ne şehrin, ne onları Allah'a çağıran şahsın ve ne de muhterem elçilerin ismi zikredilmemiştir. Çünkü bunların hiçbiri kıssanın hedefi değildir.[91]

***

وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهٖ مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَٓاءِ
وَمَا كُنَّا مُنْزِل۪ينَ ۝

28 – Onun vefatından sonra, kavminin üzerine, gökten bir ordu indirmedik, zaten bu âdetimizden de değildi.

---

88 Buhârî, *Enbiyâ* 54; Müslim, *Cihâd* 104; *Müsned*, I,380.

89 M.F.Gülen, *Sonsuz Nur*, Feza yay., İstanbul 1994, I,303.

90 Mevdûdî, *Tefhim*.

91 Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*.

Şimdi hiç şüphe yok ki, burada hatıra şöyle bir soru gelir: Böyle bir kahramanı, böyle yüksek bir öğütçü ve mücahidi öldüren o kavme Yüce Allah ne yaptı? Böyle bir soruya karşı buyuruluyor ki: Onun arkasından kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik. Fakat onu dinlemeyip öldüren kavmini de onun arkasından sağ bırakmadık. Gerçi o şehidin arkasında ve Resullerin elinde bir ordu yoktu. Bununla beraber onlarla harp için gökten bir ordu da indirmedik. Yani bu gibi durumlarda gökten apaçık bir ordu indirivermek Allah'ın âdeti olmadığı gibi, olağanüstü olarak da indirmedik. Daha doğrusu indirecek de değildik. Allah'ın bir kavmi mahvetmesi için öyle ordular indirmesine gerek yoktur. Bedir'de, Hendek'te melekler indirmesi bile sadece müminlere bir müjde ile kalplerini huzura kavuşturmak içindi. O bir iş dileyince sadece: "ol" der, o da oluverir.

***

Bir Tek Sayha/Ses Yeter!

اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ خَامِدُونَ ۝

29 – (Orduya ne lüzum?), bir tek ses yeter! Bir de bakmışsınız: Sönüp kalmışlar...

Mü'min kulun öldürülmesine Allah (celle celâluhû) çok kızdığı için o kavmi hemen cezalandırdı. Fakat cezalandırmak için gökten bir ordu indirmedi, çünkü onların helâki için başka değil, sâdece bir gürültü yetti. Tek bir ses, bir haykırma, Cebrail'in bir haykırmasıyla hemen sönüvermişlerdi. Önüne geleni yakmak isteyen o ateşli kavim, o zamandan itibaren sönmüşlerdir. Müfessirlerden bazıları bu âyetten, o şehir halkının mahvolduğunu, helâk olduğunu anladıkları gibi,

Hıristiyanlık daveti karşısında müşrik Roma devletinin ortadan kalkmış olduğunu anlayanlar da vardır.[92]

Onları helâk etmek için Allah, gökten ordular indirmemiştir. Buna gerek de yoktur. Korkunç bir gürültü, onları söndürmeye yetmiştir. İşte Allah'ın cezalandırması böyle kolay ve çabuktur. Burada helâk yerine, sönme tabirinin kullanılmış olması, son derece güzel ve yerinde bir ifadedir. O kavim, elçilere karşı gelen, mü'min insanı öldüren kızgın bir kavimdir. Öfkeden adeta ateş kesilmişlerdir. İşte o küfür öfkesiyle kızan, ateşlenen o adamlar, Allah'ın üstlerine saldığı gürültü ile sönüveriyorlar.

Yüce Allah'ın; فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ "hemen sönüverdiler" ifadesinde, bu helâkin çok hızlı olduğuna bir işaret vardır. Çünkü onların sönüp mahvolmaları, o sayha ile anında, derhal meydana gelmiştir. Onların halinin "sönme" olarak anlatılması çok anlamlı ve güzeldir. Çünkü canlı olanda, çokça hararet (sıcaklık) vardır. Ne zaman bu harareti fazla olursa, gazap (öfke) ve şehvet de o nispette artar ve ileri olur. Onlar da böyle ateşli idiler. Öfkeli oluşları, kendilerine nasihat eden mü'min bir kimseyi öldürmelerinden de anlaşılmaktadır. Şehvetli oluşları da, o andaki bazı (geçici) dünya lezzetlerini elden kaçırmama gayretiyle, devamlı olan (âhiret) azabını hesaba katmamalarından anlaşılmaktadır. Binâenaleyh onlar, cayır cayır yanan ateş gibi hararetli idiler. Bir de, onlar tıpkı ateş ve ateşten yaratılan varlıklar (şeytanlar) gibi, zorba ve kibir taslayan kimselerdi. Bundan dolayı Yüce Allah فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ "hemen sönüverdiler" buyurmuştur.[93]

Yüce Allah burada, onların durumlarının hakirliğini ve güçlerinin hiçliğini vurgulamak için, akıbetlerini uzun uzadıya anlatmıyor. Sadece bir tek çığlık onların kökünü kazımaya

---

[92] Elmalılı.

[93] Râzi.

yetmiştir. Ve burada yüce Allah perdeyi onların bedbaht, hakir ve aşağılık görüntüleri üzerine çekmekte ve kapatmaktadır.[94]

***

Bundan sonraki bölümde gelen âyetlerde, hangi millet ve hangi dinden olursa olsun yalanlayanların tutumları genel olarak ele alınmakta ve çağlar boyu insanlığın tablosu gözler önüne serilmektedir. Gözlerinin önünde geçip giden ve hesaplaşma gününe kadar da bir daha geri dönmeyecek olan helak olmuş kimselerin akıbetlerini öğüt alarak doğru yola gelmeyen kullara, acıklı bir üslupla seslenilmektedir.

***

Yazıklar Olsun O Kullara!

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِۚ مَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ۝

30 – Yazıklar olsun o kullara ki, kendilerine gelen her resul ile, mutlaka alay ederlerdi.

Yazıklar olsun o kullara... Bu yalnız o sönenlere, helâk olanlara bir üzüntü duymak değildir. Kendilerine azâp sözü hak olan çoğunluğa, anlatılan kıssanın tatbîki olarak bir uyarı, gafillere de bir tenbihtir.

Bu âyetteki *Hasret* sözcüğü, çok zor bir durum karşısında insanın elinden üzülüp yakınmaktan başka bir şey gelmediği zaman duyduğu iç tepkiyi, psikolojik durumu ifade eder. Yüce Allah'ın kulları için üzülüp yanması düşünülemez. Fakat O, bu gibi kulların durumlarının, hayıflanmayı gerektirecek nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Çünkü onlar gerçekten sonu tehlikeli olan ve büyük belaları içeren esef verici durumdadırlar.

---

94 *Fî Zilâl.*

Ey yakınma ve pişmanlık! Gel şu kulların üstüne! Ellerine kurtulma fırsatı geçip de onu değerlendirmeyen, kendilerinden önce helak olanların akıbetlerini görüp de ibret almayan ve faydalanmayan kimselerin üzerine. Zaman zaman yüce Allah rahmet kapılarını açıp da kendilerine peygamber gönderdiği halde, bu bağıştan yüz çevirip yüce Allah'a karşı saygısızca davranan bu kulların üstüne gel...

***

اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ اَنَّهُمْ اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ۝ وَاِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ۝

31-32– Kendilerinden önce nice nesilleri imhâ ettiğimizi ve onların da kendilerine dönmediğini görmezler miydi? Hiç kimse hariç kalmamak üzere, hepsi huzurumuza toplanacaklar!

Görmediler mi onlar? O alay edip duran kullar? Kendilerinden önce ne kadar nesiller helak etmişiz. Onlar, kendilerine dönüp gelmiyorlar, yani dünyaya bir daha dönmüyorlar. Yani, bunların izleri bile kalmamış ve azâp geldiğinde kim nereye düşmüşse orada kalmıştır. Bugün hiç kimse onlar hakkında bir şey bilmez. Çünkü onların sadece medeniyetleri değil, soyları bile yok olmuştur.[95]

Nesefî der ki: "Yani, bizim onlardan önce pek çok nesiller helâk ettiğimizi ve bu helâk ettiklerimizin de kendilerine dönemediklerini görmüyorlar mı?" İbn Kesir ise, Allah'ın: "Kendilerinden önce peygamberleri yalanlayan kimseleri helâk etmiş olması, onlar için öğüt teşkil etmiyor mu? Onların bu dünyaya bir daha geri dönmemeleri, onlar için ibretli bir olay değil midir?" demektedir.

---

95 Mevdûdî, *Tefhim*.

Görmüyorlar mı Mekkeliler, kendilerinden önce yukarıda zikredilen ve diğerlerinden nice nesilleri peygamberlerini yalanlamaları yüzünden helâk ettik! Burada ibret almaları ve şirkten vazgeçmeleri gayesiyle Mekkeli müşrikler, geçmiş ümmetlerin gördükleri azabın aynısıyla tehdit edilmişlerdir. Yani Mekkeliler, geçmiş asırlarda, eski ümmetlerden nicelerini helâk ettiğimizi bilmediler mi? Onlar bu müşriklere dönemezler. Yani onlar öyle helâk olmuşlar ki, artık dünyaya geri dönemezler. Bundan dolayı müşrikler ibret almıyorlar mı? Onlar niçin hâlâ uyanmıyorlar. Helâk olmuş bu kimselerin dönemeyecek şekilde yok olup gittikleri gibi aynı şekilde bunlar da helâk olup yok olacaklar ve bir daha geri dönmeyeceklerdir.[96]

Hiç kimse hariç kalmamak üzere, hepsi huzurumuza toplanacaklar!

O helâk edilen ve henüz edilmeyenlerin hepsi, toplanıp bizim huzurumuza getirileceklerdir. Böyle iken nasıl olur da başka ilâhlar edinip şirk koşarlar?

مُحْضَرُون *İhzâr*: Huzura getirmek demektir. Mahkemeye rızasıyla gelmeyen kimseyi tutup, zorla hâkimin huzuruna getirmek mânâsında kullanılır ki, burada özellikle bu mânâyadır. Yani herkes ölmekle yok olup gitmiyor, hesap ve ceza için Hak Teâlâ'nın huzuruna toplanıp sevk ediliyorlar. Kur'ân'da bu kelime genellikle kâfirler için kullanılmaktadır.[97] Dünyada, Allah'ın emirlerini yerine getirmekten kaçan ve kaçmakla Allah'ın kendilerini cezalandırmasından kurtulacaklarını zannedenler, âhirette kıskıvrak yakalanıp mahkeme-i kübrâda hesap vereceklerdir.

***

---

96 *Rûhu'l-Beyan.*

97 Bkz. Rum 16; Sebe' 38; Yasin 32, 53; Sâffât 57, 127, 158; Kasas 61.

"Kendilerinden önce nice nesilleri imhâ ettiğimizi ve onların da kendilerine dönmediğini görmezler miydi?" âyeti, tenâsuh (reenkarnasyon) görüşünü, yahut ruhların dönüp durdukları görüşünü kabul edenlerin görüşlerini gayet açık bir şekilde reddetmektedir.[98] Bu konuyla ilgili, M. F. Gülen hocaefendiye sorulan bir soruyu ve cevabını buraya özetleyerek almayı uygun görüyoruz:

"Tenasüh nedir ve Müslümanlık inançlarına göre doğru mudur?

Nesih kökünden gelir ve ruhların bedenden bedene göç etmesi mânâsınadır. Bu anlayışa kâil olanlara göre, cesetler ruhların kalıpları gibidir; ruhlar kışla mâhiyetindeki bu kalıplar içine girer, yaşar ve şenlendirirler. Girdikleri cesetler çözülünce de, daha başkalarına ve derken bir devr-i dâim içinde, bu beden değiştirmeler sürer gider.

En ibtidâî cemaatler arasında dahi, tenâsüh akîdesine rastlamak mümkündür. Ancak, inanç, millî kültür ve muhit farklılığı itibariyle, o da farklı görünümlerde olmuştur. Bir Mısır tenâsüh anlayışıyla, Ganj'ın ebediyetle büyülenmiş insanının tenâsüh anlayışı arasında ciddi farklılıklar vardır. Hele Atinalı filozofların zengin ve rengin ifâdelerinde, bambaşka bir hüviyet kazanır.

Tenâsüh, çeşitli metapsişik tecrübelerin yaygınlaştırıldığı günümüzde de bir hayli meşhurdur. Ancak o, bugün, ruhların muhâceretini bir inanç sistemi hâline getiren mezhep gibidir. Hususiyle sosyete mahfillerinde maddenin yetersizliğine bir reaksiyon olarak, bu türlü hâdiselere o kadar ciddî bir alâka vardır ki; nerede bir-kaç kişi bir araya gelirse hep, ruhların temessülünden, rehberliklerinden; anti-fizik'in fizik'e ve onun kanunlarına tesirinden; hatta bir kısım ruhların îkaz ve irşatlarından veyahut

98 Said Havva, *el-Esas.*

aksine, baştan çıkarma ve saptırmalarından bahisler açılır ve söz edilir.

Bu meseleyi daha açık bir şekilde intikal ettirebilmek için, gelecek hususların serdedilmesinde fayda mülâhaza ediyoruz! Evet, aşağıda anlatılan şeyler muvâcehesinde, tenâsüh akîdesini kabûl etmek mümkün değildir.

1- Haşir akidesi açısından, her ferdin hesabı, kendi hayatının girinti ve çıkıntılarına göre olacaktır. Buna göre, binlerce cesede girmiş-çıkmış bir ruh, hangi şahsiyetiyle haşrolacak ve hangi durumuna göre ceza veya mükâfat görecektir.

2- Bu dünya imtihan için açılmıştır. İmtihan da gaybe iman esası üzerine cereyan etmektedir. Yaptığı kötülüklerin cezasını aşağı bir mahlûk suretinde yaşayan bir ruh, ikinci bir cesede girme fırsatını bulunca, hem mesele gaybîlikten çıkacak, hem de görüp tattığı ıstıraplardan ötürü, sürekli beden değiştirme işini sona erdirebileceği bir yola girecektir ki, bu da tenâsüh düşüncesinin kendi kendini nakzetmesi, kendi kendini yıkması demektir.

3- Her ferdin mutlak saadete namzet olabilmesi için böyle çok ıstıraplı bir ruhlar muhâceretine lüzum görüldüğü takdirde, Allah'ın zalimlere ceza, iyi kimselere de, mükâfat va'di abes olacaktır. Bu ise Zât-ı Ulûhiyet hakkında muhâldir, bâtıldır.

4- Her ceset için ayrı bir ruh kabûl etmek, Kudreti Sonsuz olan Allah'ın sonsuz yaratıcılığına imanın ifadesidir. Bunun yerine bir tabur ruh'u bütün cesetlere sokup çıkarmak, Kudreti Sonsuza âcizlik isnadını işmâm eder. Bu noktada dahi tenâsüh akîdesinin akla mülâyim gelmediği açık ve vâzıhdır.

5- Bundan başka yeryüzünde yaşayan dört milyar insanın hiç olmazsa bir kaç milyonunda, başka cesetteki sergüzeşt-i hayatlarına dair bir kısım emâreler bulunmalı değil miydi? Hiç olmazsa, bazı kimselerde, bir kaç kere dünyaya gelip gitmiş olmadan birikmiş umumî bir kültür olamaz mıydı? Bunun dünya nüfusuna göre

binde bir olması dahi, ne büyük rakamlara ulaşacağı düşünülecek olursa, her yerde böyle bir kaç insanla karşılaşma zarureti, kendiliğinden ortaya çıkmaz mı? Halbuki nerede!?.

6- Bir de, toplumun hemen her kesiminde eski bir ruh taşıyan her fert, 3-4 yaşına girer girmez, bütün eski müktesebâtıyla görünmesi gerekmez miydi? Bu hususta şimdiye kadar kaydedilmiş tek vak'a gösterilebilir mi? Bazı dâhi ve ilhâma mazhar kimselerde bir kısım hârikalar görülse bile bu, hazır bir malûmâtın kullanılmasından daha çok, ya semâvî desteklenme veya yüce fetânetin eşya ve hâdiseleri kavramasından ibarettir. Şimdiye kadar bir-iki akıl hastasının hezeyânıyla yine bir-iki gazetenin neşrettiği sansasyonel haberden başka, herhangi bir cesedin başkasına ait bir ruhla yaşadığını gösterir, müdellel bir şeyden bahsetmek mümkün değildir.

7- Sâir canlılarda insanî fonksiyonları gösterir, herhangi bir emâre keşfedilmemiştir. Halbuki, daha evvelki cesette kazanılmış bir kısım hususiyetleri taşıyan ruh, ne denli aşağı bir hayat yaşarsa yaşasın, fıtratın sınırlarını zorlayacak bir kısım infiâlleri olacaktı. Botanik çalışmaları çok ilerlemiş olmasına rağmen, bugüne kadar tenâsühü işmam eder herhangi bir garabete rastlanmamıştır.

Netice olarak diyebiliriz ki, tenâsüh akîdesi, eski toplumlar arasında bir inanç inhirâfı olarak yaşadığı gibi, günümüzün insanında da, habis ruhların aldatmacalığından ve şeytanların, bazı bünyelere girip hâkim olmasından öteye herhangi bir hakikati yoktur. Evet, En Doğru Sözlünün beyânıyla, şeytanın kan damarları içinde dolaştığını, kalp ve kafayı tesir altına aldığını öğreniyor, tenâsüh denen hezeyanın iç yüzüne biraz daha muttali olabiliyoruz.

Zaten hiçbir tecrübeye dayanmayan ve aklî mesnedi bulunmayan ve hele vahye müstenit olmayan böyle bir hurâfeye,

yaratılış itibariyle çok şerefli olan insanın inanması asla düşünülemez. İşin doğrusunu O bilir."[99]

***

Geçen bölümde Mekkeli müşrikler, inkarları, hakkı yalanlamaları, ve Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) karşı koymalarından ötürü kötülenmişlerdi. Şimdi ise sıra Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile kafirler arasındaki asıl ihtilafa, yani tevhid ve âhiret akidesine gelmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tevhid ve âhiret akidesini onlara tebliğ ediyor, onlar da karşı çıkıyorlardı. Bu konuda arka arkaya deliller getirmek suretiyle, insanlar düşünmeye davet edilmektedir.[100]

Geçmiş kavimlerin helâk edilmesi hatırlatılıp, onların geriye dönüşlerinin olmadığı belirtilerek, bütün mahlukatın da Allah'ın huzuruna döneceği hatırlatması yapılmaktadır. Sadece hatırlatma ile bu âyetlerden sonra, her birisi Yüce Allah'ın: "...onlar için bir âyettir (delildir)..." buyruğu ile başlayan üç bölüm gelmektedir. Bu buyruklardan sonra bu şekilde "âyetlerin-delillerin" söz konusu edilmesi, Yüce Allah'ın helâk edip tekrar diriltmeye kâdir olduğuna dair bir delillendirmedir. Aynı şekilde sûrenin anlatımı içerisinde bu âyetlerden söz edilmesi değişik açılardan, peygamber göndermeye de bir delillendirmedir.[101]

***

Delil mi İsterler? İşte Ölmüş Arz!

وَاٰيَةٌ لَهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُۚ اَحْيَيْنَاهَا وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَاْكُلُونَ ﴿٣٣﴾

[99] M. F. Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler* 1, Töv yay., İzmir 1984, s.105 vd.
[100] Mevdûdî, *Tefhim*.
[101] *el-Esas*.

33 – Delil mi isterler? İşte ölmüş arz! Hayatı ona Biz veriyoruz. Oradan onların yiyecekleri habbeleri çıkarıyoruz. Kendileri de ondan yiyip dururlar.

Onlara, o gafillere ve inkârcılara hem Yüce Allah'ın kudretinin büyüklüğüne, hem de ölüleri diriltebileceğine açık bir âyet, delil ve alâmet; o ölü arzdır. Arz, yani toprak, bilinmektedir ki cansızdır. Hatta Hac Sûresi'nde "Yeryüzünü sönmüş kül halinde görürsün." (Hac, 5) buyurulduğu üzere sönmüş bir taş halinde, hayat ile tamamen zıt bir durum, yani ölüdür. Hele bir öğle sıcağında, bir Arabistan çölünün manzarası düşünülürse onun hayattan ne kadar uzak olduğu görülür. Eğer tabiata kalsaydı o ölü toprakta bir ot bile bitmezdi. Fakat أَحْيَيْنَاهَا "Biz ona hayat verdik." Onda hayat yarattık, bitkisel ve hayvansal organizmalarla dirilik, şenlik meydana getirdik.

Hayatın önce bir hücreden başladığını göstererek de buyuruluyor ki: وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا "Ve ondan, yani yerden bir habbe çıkardık."

Habb: Habbe'nin, yani dânenin cins ismidir ki, azına da çoğuna habbe denir. Çoğulu *hubûb*, onun çoğulu da *hubûbat*tır. Dilimizde olduğu üzere özellikle buğday, arpa, pirinç, susam gibi yenen dâneler için kullanılması yaygın olmakla beraber, genellikle ot ve çiçek tohumları için de kullanılmaktadır. *Hubub*un bir tekine *habbe* denilmesi, her şey'in aslı ve öz maddesi olması itibarıyladır. Bu bakımdan bir *habbe,* yani dâne, hayatın ilk başlangıcı olan bir hücre demektir. Burada da bu cinse işaretle "ondan bir dâne çıkardık." buyurulmuştur.

Fen ilimleri açısından düşünüldüğü zaman yerin unsurlarından bir hayat hücreciğinin oluşumu, bir habbe'nin, dânenin çıkması tabiî değildir. Tohumsuz bir hayat hücreciği tabiî olarak teşekkül edemez, (genration spontane'e olmaz). Gerçekten bir eksinin, kendiliğinden bir artı oluvermesi akla da uygun gelmez.

Bununla beraber yerde hayat işi meydana geldiği için, yine fen ilimleriyle uğraşanlar derler ki: Fakat başlangıçta ilk tohumun, ilk hücrenin tabiat dışı olarak meydana gelmiş olduğunu kabul etmek zorunludur. İşte bu nokta doğrudan doğruya tabiatlar üzerinde hâkim olan Yüce Yaratıcı'nın ölülere hayat veren ilâhî kudretini gösterir.

Elmalılı merhum, yukarıda yaptığı tefsirden sonra En'am Sûresi 95'nci âyetin tefsirine bakılmasını istemektedir. Biz de o âyetin meâlini ve tefsirini buraya iktibas ediyoruz: "Dâneleri ve çekirdekleri çatlatıp yararak (her şeyi gelişme yoluna koyan) Allah'tır. Ölüden diriyi O çıkarır, diriden ölüyü çıkaran da O'dur. İşte gerçek İlah bunları yapandır! Artık nasıl oluyor da haktan uzaklaştırılıyorsunuz?" Bakınız bir dâne, bir çekirdek toprağa düşer, bir müddet sonra Allah o dâneden, o çekirdek içinden bir hareket, bir basınç, bir filizlenme meydana getirir, onu altından, üstünden yarar, çatlatır; o sakin halini, hareket haline; bitişme halini, ayrılma haline çevirir. Üstteki çatlaktan bir çenekli veya iki çenekliler olarak havaya yükselen ağaç, altındaki çatlaktan toprağa geçen ve saçak denilen ağaç şeklinde kökler çıkar ve o dâne, o çekirdek, önce böyle biri yukarı yükselen, biri aşağıya inen iki ayrı özellikte bulunan iki ağacın yetişme sebebi olur. Parmakla eziliverecek kadar ince ve yumuşak olan o saçaklar, kökler, sert çuvaldızların, sivri bıçakların delemeyeceği derecede sert olan yerleri ve bazı zaman kaskatı taşları bile çatlatır, aralarına girer ve sonra bir bitki, bir ağaç üzerinde o kadar şaşırtıcı ve mükemmel bir şekilde çeşitli özellikler kazanır ve bu çeşitli özelliklerin hepsi öyle bir âhenk ve nizam ile işler, çalışır ki güzelliklerini ve inceliklerinin açıklama ve izahı tükenmez. Bir çekirdekten/tohumdan yarılıp çıkan kabuk, ağaç, öz, damar, kök, gövde, dallar, yapraklar, çiçekler, Yaratıcı Kudret'in âciz bırakan delillerinden âdetâ birer âlemdirler. Bunları daha geniş bir

zevk ile seyretmek isteyenler bitkilerin anatomisini, dokularını, incelesinler ve mütalaa etsinler.

Sonra halden hale geçen, özellikleri, renkleri, şekilleri, tatları, tabiatları çeşitli olan bu farklı cisimlerin ortak çalışmalarından asıl gaye olan meyve doğar. Bir dâne veya bir çekirdek yerine, vâdetâ– değişik ambalajlar içinde yüzlercesi meydana gelir. Ve her bir meyve/sebze olgunlaşınca yeni bir âlem, yani yeni bir meyve/sebze olmak için bittiği yerden kopar, tekrar topraklara katılmak üzere yere atılır. Çıkış yerleri aynı toprak, istifade ettikleri güneş aynı güneş ve aynı mevsimler olduğu halde bir çekirdekten/tohumdan bu kadar çeşitli meyvelerin/sebzelerin çıkması, sebeplerin değil, hikmet sahibi merhametli, güçlü ve dilediğini yapan, varlığı kendinden olan Allah'ın takdir ve tedbirinin eseri olduğunda şüphe yoktur. Toprakta çekirdekten bunları bitirip çıkaran Yaratıcı Kudret ne ise, yine toprakta bunlardan çekirdeği bitiren Yaratıcı Kudret de O'dur. Gerek dâneyi, çekirdeği yararak bitki ve ağaçlar çıkarmak ve gerek bir yarılmadan dâne, çekirdek yaratmak, her iki mânâsıyla "*Dâneyi ve çekirdeği yaran O'dur.*" (En'âm, 95) âyetinin anlattığı hakîkati gösterir. Şu halde doğrudan doğruya topraktan dâne ve çekirdeği yaratıp çıkaran da O'dur. O, böyle ölüden diri çıkarır. Diriden ölüyü çıkaran da O'dur. Ve bu mânâ hayvanlarda daha derin ve daha büyük şümûl ve güzellik ile açıktır. İşte Allah bu yarma ve fıtratı yapan, ölüden diri ve diriden ölü çıkaran ve tabiatlar üzerinde hakim olan mutlak güçlü, dilediğini yapandır.

Bu şekilde ölü toprağa bitkisel hayattan başlayan bir hayat verilip, ondan dâneler çıkarıldığı ve böyle tek hücrelerden başlayan bu hayatın, insan hayatına doğru yetiştirilip geliştirildiği ince bir imtihan tarzında edebî bir vecize ile hatırlatılarak buyuruluyor ki: وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبّاً فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ "Ondan bir dâne çıkardık

da şimdi ondan yiyorlar." Belli ki bu şöyle demektir: O insanları da yarattık da o dânelerden yiyip duruyorlar.

Onlar peygamberi yalanlamakta, fakat yüz çevirenlerin akıbetlerini düşünmemekte ve onların gidip de dönmeyişlerinin ne anlama geldiğini idrak etmemektedirler. Peygamber onları sadece Allah'a çağırıyor. Çevrelerinde var olan her şey onlara yüce Allah'tan söz etmekte, O'nu göstermekte ve O'nun varlığına tanıklık etmektedir. İşte kendilerine yakın olan yeryüzü, onu cansız bir ölü halinde görmekteler, onda ne hayat var ne de hayatı oluşturan su... Sonra aynı yeryüzü canlı dâneler bitirmeye başlamış, hurma ve üzüm bahçeleri ile süslenmiş ve içinden su kaynakları çıkartmış, kısacası her tarafından hayat fışkırmaya başlamıştır.

***

Hâlâ Şükretmez mi Onlar?

وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ۙ ۞ لِيَاْكُلُوا
مِنْ ثَمَرِهٖ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيهِمْ اَفَلَا يَشْكُرُونَ ۞

34-35 – Orada üzüm bağları ve hurmalıklar yaptık, orada pınarlar fışkırttık. Ta ki onun meyvelerinden yesinler, omeyveleri onlar yapmadılar, hâla şükretmez mi onlar?

Allah'ın, ölü topraktan çıkardığı tohumların/çekirdeklerin gelişmesiyle bilhassa insan hayatının devam etmesinin ve gelişmesinin sebeplerine destek sağlandığı anlatılmak üzere de buyuruluyor ki hem onda, o yerde bahçeler yaptık. O tek hücreli hayatı üretip, birleştirip, düzenleyerek birbirine girmiş güzel, hoş bağlar meydana getirdik. Hurmalıklar ve üzümlükler. İşte bunlar bitkisel hayatın en mükemmel şekli ve insan zevklerinin en tatlı

kaynaklarıdırlar. Ve onda, yani yerde yahut o bahçeler içinde kaynaklardan çaylar, pınarlar akıttık

وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ âyetinde مَا *mâ* edatı mevsûle olabileceği gibi nâfiye (olumsuzluk takısı) de olabilir. Meâlde tek mânâyı tercih etme mecburiyetinden ötürü, daha kuvvetli görünen nefy anlamını tercih ettik. Yani o bağlara bakmaları, suyu ve çapası gibi işlerinde çalışmaları gerekirse de alıp istifade edecekleri o ürün, onların yapısı değil, Allah'ın vergisidir. Yani o meyveleri, ürünleri kendi elleri yapmadı, Allah yarattı, demektir.

Mâ edatının mevsûle olarak meâl ve tefsiri ise şöyledir: Ki onun ürünlerinden, Allah'ın verdiği meyvesinden, gelirinden ve ellerinin yaptığı şirası, pekmezi ve teferruatı gibi mâmullerinden yesinler, faydalansınlar diye.

"*Ta ki onun meyvelerinden yesinler, o meyveleri onlar yapmadılar, hâla şükretmez mi onlar?*" Bu kısa cümlelerle yeryüzündeki bitkiler dünyası, delil olarak öne sürülmüştür. İnsanlar, gece-gündüz yeryüzündeki ürünleri yedikleri ve yararlandıkları halde, onları hiç önemsemiyorlar, fakat gafletten kurtulup dikkat edecek olurlarsa, o zaman, bu mahsulü veren tarlaların, zengin bağ ve bahçelerin, üzerlerinde akan ırmak ve derelerin hiçbirinin kendi kendine oluşmadığını anlayacaklardır. Bütün bunların ardında, Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın hikmet ve kudreti gizlidir.

Yeryüzünün hakikati, yapısı ve ne tür elementlerden müteşekkil olduğu hakkında düşünün. Yeryüzü kendi kendine bir şey yaratmaya kadir değildir. Bu elementleri ayrı ayrı da inceleseniz, bir terkip halinde de inceleseniz, onların kendi kendilerine can verebildiklerini göremezsiniz. Öyleyse bu cansız topraktan bunca bitkinin meydana gelmesi nasıl mümkün olmaktadır? Araştırdığınız takdirde birkaç sebep olduğunu görürsünüz. Şayet bu sebepler var olmasaydı hayat da olmazdı.

1. Yeryüzünün bazı bölgelerinde, toprağın üstündeki satıhta, bitkiler için gıda vazifesi gören bazı maddeler vardır. Bitkilerin köklerini salabilmeleri ve bazı gıdaları alabilmeleri için, bu üst satıh daha yumuşaktır.

2. Yeryüzünde çeşitli durumlarda akan suların içinde bazı maddeler vardır. Bu maddeler suyun içinde bulunmakla, bitkilerin gıda almalarını sağlarlar. Bitkiler bu suyu kökleri vasıtasıyla yerin altından alırlar.

3. Arzın üstündeki hava, dünyayı semavî âfetlerden koruduğu gibi, ayrıca bulut olarak yağmurun yağmasını da sağlar. Bitkilerin canlılığını sürdürebilmeleri ve büyümeleri için gerekli olan bazı gıdalar da hava içerisinde bulunmaktadır.

4. Ayrıca bitkilerin münasip bir sıcaklık ve mevsimde ortaya çıkmaları güneş ve yeryüzü arasındaki dengeli ilişki sayesinde olmaktadır.

Bu dört temel unsurun bir araya gelmesiyle bitkilerin yaşaması mümkün olmaktadır. (Aslında onların sebep olduğu daha birçok hadise vardır) Bütün bu şartlar önceden hazırlanarak, ayrı tohumlardan ayrı cinste bitkiler çıkmıştır. İşte toprak, su, hava ve mevsim unsurları münasip bir şekilde bir araya geldiği zaman, bitkiler büyümeye ve gelişmeye başlarlar. Her tohumdan aynı cinste çıkan bitki ve ağaçlar soya dayalı ortak özellikler taşırlar. Ayrıca bu bitki ve ağaçlar birkaç değil sayısız çeşitte yaratılmışlardır. Böylece bu sayısız çeşitteki bitkiler, insanlar ve hayvanlar için, gıda, elbise, ilaç ve daha birçok ihtiyacı karşılamaktadırlar.

Bu hayret verici nizam hakkında, inat ve taassuba saplanmamış bir insan düşünecek olursa eğer, bütün bu nizamın kendiliğinden olmadığına ve bu ihtişamın ardında hikmete dayalı bir plan olduğuna, vicdanı hemen şahadet edecektir. Öyle ki, o hikmet sayesinde toprak, su, hava ve mevsimler münasip bir

dengeye göre bir araya gelmişler ve böylece insanların, hayvanların ve bitkilerin ihtiyaçları yaratılmıştır. Akıl sahibi hiçbir insan, böylesine muazzam bir nizamın sadece bir tesadüf eseri olduğunu düşünemez.

Dolayısıyla bunları birkaç ilahın yaratmadığı ortaya çıkıyor. Toprak, hava, su, güneş, bitkiler, hayvanlar ve insanlar da olmak üzere hepsinin yaratıcısı ve Rabbi tek olan Allah'tır. Şayet bunların her birisinin ayrı ayrı Rabbi olsaydı bu muazzam nizam, o denli ince ilişkilerle oluşmuş bir sistem haline gelemezdi. Yine milyonlarca yıldız, böylesine bir birliktelik olmadan akıp gidemezdi.

Tevhid hakkında deliller serdedildikten sonra, "*Hâla şükretmez mi onlar?*" buyuruluyor. Yani hayatlarını sürdürebilmeleri için gereken her şeyin yaratılmış olmasına rağmen, onlar başkalarına şükrediyorlar ve bir çöp bile yaratmaya muktedir olamayan şeylere secde ve ibadet ederek, nankörlükte bulunuyorlar.[102]

"*Hâla şükretmez mi onlar?*" Görülen herhangi bir iyiliğe karşı gösterilen memnûniyet ve minnettarlık mânâlarına gelen şükür; ıstılahta, "insana bahşedilen duygu, düşünce, âzâ ve uzuvları yaratılış gâyeleri istikametinde kullanmaya" denir ki; kalple, dil ile îfâ edilebileceği gibi bütün uzuvlarla da yerine getirilebilir.

Dil ile şükür; vehmî bütün güç, kuvvet ve ihsan kaynaklarını nefyederek her türlü lütuf ve nimetlerin Allah'tan geldiğini kabul ve itirafla gerçekleşir. Evet, bütün iyilikleri, güzellikleri kısmet eden ve başından sonuna kadar sebeplerini hazırlayan O olduğu gibi, vakt-i münasibinde gönderen de yine O'dur. Takdir ve taksim eden, vakti gelince yaratıp semâvî sofralar halinde önümüze seren O olduğu için neticede minnet ve şükran da O'nun hakkıdır. O'nu görmezlikten gelerek sebeplere takılmak, hatta onlara serfürû edip minnettarlıkta bulunmak; hazırlanıp

---

[102] Mevdûdî, *Tefhim.*

ayağımızın ucuna kadar getirilen bu sofranın, hazırlanışını ve hazırlayanını nazara almadan, getirip önümüze koyan tablacıyı bahşişlere boğmaya benzer ki:

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ "*Onlar, dünya hayatının sadece kendilerine bakan dış yüzünü bilirler, âhirete bakan yönünden ise bütün bütün gafildirler.*" (Rûm 7) Evet bunlar, sırf sebeplere bakıp ilim ve mârifet itibarıyla daha ilerisini göremeyen cahiller, nâkıslar ve nankörlerdir.

Kalple şükür; zâhir ve bâtın bütün nimetleri ve bu nimetlerden yararlanmayı Allah'tan bilip hayatın bu anlayışa göre yönlendirilmesi, şekillendirilmesidir.. ve aynı zamanda dil ve uzuvlarla yapılan şükrün de esasını teşkil eder. "*Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız da saymakla bitiremezsiniz.*" (İbrahim 34) fermân-ı sübhânîsi, bu nimetlerin sonsuzluğuna işaret etmektedir.

Uzuvlar ile şükre gelince, o, her uzuv ve her latîfeyi yaratılış gâyesi istikametinde kullanmak ve onlara mahsus kulluk vazifelerini yerine getirmekten ibaret sayılmıştır.

Ayrıca, dilin şükrünü evrâd ü ezkâr, kalbin şükrünü yakîn ve istikamet, uzuvların şükrünü de ibadet ü tâat şeklinde yorumlayanlar olmuştur. Onun böyle bütün bir îmân ve ibadetle ilgisinden ötürüdür ki, büyükler ona îmânın yarısı nazarıyla bakmışlardır.

Allah, Kur'ân'da pek çok defa şükrü emretmiş ve "*Eğer şükrederseniz ben de nimetimi artırırım; şayet nankörlük yaparsanız, biliniz ki azabım çok şiddetlidir.*" (İbrahim 7) fermanıyla şükredenlere mükâfat vaadinde, küfrân-ı nimette bulunanları da cezalandıracağı tehdidinde bulunmuştur.

Evet, İnsanlığın İftihar Tablosu Şükür Kahramanı, değeri çok yüksek, yapıp uygulayanı çok az bu önemli amelin en önde geleniydi. O, oturur-kalkar şükreder ve yanına gelenlere de şükür tavsiyesinde bulunurdu. اَللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

"Allahım! Seni anmam, Sana şükredebilmem ve Sana ibadetlerin en güzeliyle yönelebilmem için bana yardım et."[103] O'nun sabah akşam dilinden düşürmediği nurlu sözlerdendi..

Evet, eğer şükür, nimete mazhar olanın onu verene karşı iki büklüm olması, sevgi ve alâka ile O'na yönelmesi, bütün mazhariyetlerini itiraf etmesi ise, yukarıdaki peygamber sözü bu hususların en kestirmeden ifadesi sayılır.

Kimi aşa-ekmeğe, evlâd ü ıyâle ve barınacağı mekâna; kimi bunlarla beraber varlığa, sıhhate ve afiyete; kimi bir adım daha ileri atarak îmâna, irfana, rûhânî zevklere ve itminâna; kimi de hamd ve minnet şuuruna şükreder. Bu sonuncusuyla insan, acz, fakr ve yetersizliklerini birer sermaye olarak kullanabilir de teşekkür devr-i dâimleri (salih daireleri) içine girerse, gerçek şâkirînden olur. Bir hadiste ifade buyrulduğu gibi, Dâvud aleyhisselâm, Cenâb-ı Hakk'a: "Yâ Rab! Senin şükrünü nasıl edâ edebilirim ki, Sana şükür etmem dahi üzerimde şükrü gerektiren ayrı bir nimettir!" deyince, Cenâb-ı Hak: "İşte şimdi tam şükrettin."[104] buyururlar.[105]

***

Her Şey Çift Yaratılmıştır

سُبْحَانَ الَّذ۪ي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ
وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ۞

36 – Münezzehtir o Allah, her noksandan münezzeh! Yerin bitirdiği her şeyi, ve kendilerini, ve daha nice bilmedikleri şeyleri çift yaratan, münezzehtir, Yücedir!

---

103 Nesâî, *Sehv* 60.
104 el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, s.284.
105 M.F.Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri* 1, Nil yay., İzmir 1994, s.135-140, özetle.

Sübhân, büyük hayret yerinde kullanılır. *Tesbih* de, tenzîhin en ileri derecesidir. Yani herhangi bir lekeden, eksiklikten uzaktır, itikatta, sözde, fiilde son derece tenzihtir. Bu şekilde, *tesbih ederim* yahut *tesbih ediniz* anlamını ifade eden bu *tesbihin*, burada böyle sözün başında getirilmesi ne güzeldir! *Tesbih* O Yaratana, yahut ne yüce Sübhandır O yaradan ki, bütün o çiftlerin hepsini yarattı, fakat kendisi çift olmaktan, eşi ve benzeri bulunmaktan münezzehtir. Bizim Allah'ı bilme zorluğumuz, O'nun bu benzersiz Sübhân sırrından doğar. Çünkü bizim idrakimizde; her zaman benzetme, zıddı ile tanıma alışkanlığı vardır. Zıt ve benzer eşleri olan varlıklar hep fânî, yani sonludur. Allah ise Sübhân'dır. Benzersiz ve münezzehtir. Ancak O, varlıkları çift (zıt ve benzer eşler) halinde yaratmıştır. Âyet-i Kerime'nin, bu hususun beyanı ile başlaması, yaratılmış olan varlıkların çift oluş hikmetine dikkat çekmek içindir.

Ezvâc: *Zevc*'in çoğuludur. *Zevc*, çift ve eş demektir ki, Râgıb'ın açıkladığı gibi, iki yakının her birine de ve bir diğerine benzer veya zıt olarak ilgili bulunan her şeye de denir. Bu itibarla dünyadaki şeylerin hepsi, bir zıddı veya benzeri yahut da herhangi bir bileşiği ve karşıtı bulunması yönüyle çifttirler. Mesela cisim ve ruh, madde ve kuvvet, iç ve dış, yer ve gök, karanlık ve aydınlık, soğuk ve sıcak, dünya ve âhiret gibi ki, elektrikte artı ve eksi yük, cisimler arasında itme ve çekme kuvveti, maddenin temeli olan atomlarda pozitif ve negatif elektronlar ve madde -anti madde, canlı-cansız zıt eşliliğine kadar bu âyetin mûcizevî olarak haber verdiği şeyler arasındadır. O halde "*Çiftleri yarattı.*" demek, "*bütün çeşit ve sınıflarıyla âlemi yarattı.*" demeye eşittir. Ancak burada asıl kastedilen, bütün âlemin yaratılışını anlatmak değil, bir ortak ve benzeri bulunan bütün eşlerin, bütün çiftlerin yaratılmış olduğunu ve dolayısıyla yaratılmışın yaratıcıya eş olamayacağını

anlatarak yaratıcının böyle şeylerden tenzih edilmiş olduğunu ve birliğini ispat etmektir.

Bundan başka *ezvac* (çiftler) denmesinde diğer bir nükte daha vardır ki, insan hayatı için önceki nimetlerden daha fazla önem taşıyan evlenme nimetinin yaratılmasına işaretle şükre yöneltmeyi ifade eder. Nitekim çiftler şöyle açıklanıyor: O çiftleri ki yerin bitirdiklerinden, önceki âyette anlatılan ve anlatılmayan bitki ve ağaç çeşitleri ve kendi nefislerinden, erkek ve kadın ve daha bilemeyecekleri şeylerden ki ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne de bir insanın hatırına gelmiştir.[106]

سُبْحَانَ الَّذِي "*Münezzehtir o Allah, her noksandan münezzeh!*" O'nda hiçbir zaaf ve eksiklik olmadığı gibi ortağı da yoktur. Müşrikler Allah'a ortak koştukları için bu deliller öne sürülmüştür. Çünkü şirk koşmak –Allah'a sığınırız– Allah'ta bir zayıflık ve noksanlık var demektir. Güya o ortaklar, Allah'ın eksik yönlerini tamamlayacak ve O'na yardım edeceklerdir. Yine onlar, Allah'ı dünyadaki hükümdarlar gibi zannederek kendisinin vezir ve müşavirlere muhtaç olduğunu ve sevgili veliaht ve yakınlarının hükümranlığına karışabileceklerini tasavvur ederler. Böylesine câhilce tasavvurlar olmasaydı, şirk de olmazdı. Bu sebepten ötürüdür ki Kur'ân'ın çeşitli yerlerinde Allah'ın müşriklerin iftira ettikleri bütün ayıp, zaaf ve noksanlıklardan, pak ve münezzeh olduğu bildirilmiştir.[107]

Otuz üçüncü âyetten beri anlatılanlar, Tevhid hakkında öne sürülmüş delillerdir. Daha önce zikredilmiş olan bazı gerçekler, burada tekrarlanıyor. Çevremizde gece gündüz sürekli gördüğümüz şeyler üzerinde dikkatle düşündüğümüz takdirde bile, tevhid akidesine ulaşabiliriz. Erkek ve kadının birleşmesinden insan meydana geliyor, hayvanların da dişili-erkekli yaratılmasından

---

106 Elmalılı.
107 Mevdûdî, *Tefhim*.

onların nesli devam ediyor. Bitkiler de aynı kanunlara bağlıdırlar. Hatta cansız maddelerde de, farklı unsurlar bir araya gelerek, mürekkep varlıklar oluşuyor. Sözgelimi maddenin temel yapısında bulunan pozitif ve negatif elektronların bir araya gelişiyle birlikte elektrik ortaya çıkmaktadır. Nitekim kâinatın yapısında bulunan bütün maddeler pozitif ve negatif olmak üzere bir çiftten ibarettir. Yani kâinat o kadar hassas ve dengeli bir şekilde inşa edilmiştir ki, akıl sahibi hiçbir insan, bütün bunların bir tesadüf sonucu meydana geldiğini söyleyemez. Ayrıca bunca sayısız çiftin bir araya gelerek oluşturduğu bu muazzam nizam, birkaç yaratıcının eseri olamaz. Bu çiftleri bir araya getirmek suretiyle çeşit çeşit mahluku yaratmak, Allah'ın birliğinin apaçık bir ispatıdır.[108]

Âyette çift olarak yaratılanlara üç örnek veriliyor:

1. Arzın/Toprağın çıkardığı çiftler.

2. Nefislerdeki çiftler.

3. Bunların dışında bilmediklerimizden yaratılan nice çiftler.

Arzın Bitirdiği Çiftler: Âyetin bu bölümü, âlimler tarafından genellikle bitkiler olarak yorumlanmıştır. Bu yorum eksiktir. Zira Allah istese idi, âyetin bu bölümünde, arzın bitirdiklerinden, çıkardıklarından demez; doğrudan doğruya bitkiler derdi. Âyette, bitkilerdeki zıt eşler sırrına işaret edilmiş olabileceği gibi, ayrıca aşağıda misal olarak zikredeceğimiz hususlara da işaret edilmiş olabilir. Tabii doğrusun Allah bilir.

a. Karakter açısından zıt benzer çiftler: Metaller ve metal olmayanlar.

b. Biyolojik açıdan zıt eşler: Bitki ve hayvanların dişi ve erkek türleri.

---

108 Mevdûdî, *Tefhim*.

c. Fizik açıdan zıt eşler: Artı ve eksi yüklü iyonlar. Dolayısıyla elektriksel yapı zıtlıkları. Manyetik zıt eşler: Kuzey ve güney diye tanımlanan manyetik etki uçlarıdır.

d. Toprakta ölüm ve hayatı iç içe değiştiren sentez ve analiz olayları.

Kendi Nefislerinden Çiftler: Âyetin bu bölümünde değişik hikmetler vardır:

a. Erkek ve kadın, (zıt eşler)

b. Nefislerdeki ters karakterler, (zâlim-merhametli, cesur-korkak, cömert-cimri) gibi.

c. Benzeyen, fakat hükmü zıt olan özellikler, (vahşet-cesaret, mudara-riya, hilm-cahillik) gibi.[109]

Bilmediğimiz Çiftler: Elektrikte artı ve eksi yük, cisimler arasında itme ve çekme kuvveti, maddenin temeli olan atomlarda pozitif ve negatif elektronlar, madde -anti madde, bulutlardaki pozitif ve negatiflik vs.

***

Bir Delil de Gecedir

وَاٰيَةٌ لَهُمُ الَّيْلُۚ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُظْلِمُونَۙ ۝

37 – Onlara bir delil de gecedir ki, Biz ondan gündüzü sıyırıp soyarız, birden karanlığa gömülürler...

Onlara bir delil de gecedir. *Mekânda*, yani arzda tecelli edip görülen ilâhî kudreti hatırlattıktan sonra, bu âyetle de *zamanda* tecelli eden ilâhî kudrete işaret buyuruluyor. Şöyle ki: نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ Ondan gündüzü yüzeriz. *Selh* kelimesi, biri diğerinin lâzımı

109 Halûk Nurbaki, *Kur'ân-ı Kerim'den Âyetler ve İlmî Gerçekler*, TDV. Yay., Ankara 1986, s.26-29.

iki mânâ ile kullanılır; soymak, çıkarmak: "selahtü'l-ihâbe ani'ş-şâti" denilir ki, "koyundan deriyi yüzdüm, soydum, giderdim." demek olur. Diğerinde ise "selahtü'ş-şâte ani'l-ihâbi" "Koyunu deriden soydum." denilir ki, açtım, meydana çıkardım demek olur. Türkçe'de de "elmayı soydum." yahut "elmanın kabuğunu soydum." dediğimize göre, biz de *soymak* kelimesinde bu iki şekli, farklı farksız kullanıyoruz demektir. Burada her iki mânâ ile de tefsir edilmiştir ki, ikisi de doğrudur.

Birincisine göre geceden gündüzün yüzülmesi, bir kurbanın derisi yüzülüyormuş gibi çevreden ışığın sıyrılıp sönmesiyle, asıl yokluğu hatırlatan karanlığın ortaya çıkışı, yani akşam olma hadisesi demek olur ki, "derken bir de bakarlar ki, onlar karanlığa dalmışlardır." sözünde takip ve müfâcee (hemen arkasından ve birden bire oluş) bu mânâda açık olduğundan tefsircilerin çoğu bu yönü tercih etmişlerdir. Bu şekilde gece yalnız bir korkutma delili olarak hatırlatılmış oluyor.

İkinci mânâya göre ise geceden gündüzün yüzülmesi, karanlık içinden aydınlığın çıkarılması, yani sabah olma hadisesi olmuş oluyor ki, bunda ölülere hayat vermeğe benzer bir müjde neşesi vardır. Nitekim "geceler gebedir" denilir. Buna göre "Bir de bakarlar ki onlar karanlığa dalmışlardır." ifadesi, yine aynı günün sonunun geceye varacağını göstermiş olur.[110]

Yüce Allah, geceden gündüzü soyup alınca insanlar karanlıkta kalırlar. Allah'ın kâinata koyduğu kanun gereğince dünya döndükçe, güneşin karşısında bulunan yüzü arkaya geçer ve orası karanlıkta kalır. Önceden karanlık olan bölgelere güneşin ışıkları yayılır. Gerçekten dünya döndükçe üstündeki güneş ışıkları bir yandan âdetâ soyulmakta, öteki tarafın üstüne sarılmaktadır. Dünyayı böyle düzenli döndüren, her an bir yanından ışığı alıp öbür yanına saran o Yüce Yaratıcının kudreti ve kâinata koyduğu

---

110 Elmalılı.

kanunudur. Allah'tan başka hangi kudret, bu kocaman kâinâtı yaratıp böyle düzenli yönetebilir?

"İnsanoğlu gece ve gündüzün devam ettiğini, her an görmektedir. Bir kimse, sadece bu hâdise üzerinde bile düşünse, bu nizamın ardında kudret ve hikmet sahibi birinin olduğunu görecektir. "Gece gitmeden gündüz gelmez." Bu kesin bir kanundur ve bu hâdisenin, diğer mahlukat üzerindeki tesirlerinden, bu nizâmın şüphesiz bir yaratıcının iradesi dahilinde hareket ettiği anlaşılmaktadır. Yeryüzünde insanlar, hayvanlar, bitkiler, hatta su, hava ve diğer maddelerin varlığı güneşin yeryüzü ile arasında olan münasip bir mesafe sayesinde mümkün olabiliyor. Yine bazı bölgeler, bazı zaman dilimleri içinde güneşin etki alanına girerek, aydınlanırlar. Şayet böyle olmasaydı oralarda hayatı sürdürmek mümkün olmazdı. Güneş yeryüzünden şimdiki durumundan daha az veya çok uzakta olsaydı, ya da bir bölgede sürekli gece, diğer bir bölgede sürekli gündüz olsaydı, yahut gece ve gündüzün deveranı çok hızlı, çok yavaş veya düzensiz, kısaca gelişigüzel olsaydı, böyle bir halde hayat mümkün olmazdı. Öyle ki, cansız maddelerin biçimsel özellikleri dahi farklı olurdu. Bir kimsenin kalp gözü kapalı değilse eğer, bu nizamda Allah'ın varlığını açıkça müşahede eder. O Allah ki çeşit çeşit mahluku yarattı. Ve onların hayatını sürdürebilmesi için güneş ile arz arasında uygun bir mesafe tayin etti. Bütün bu sarih delillere rağmen, bir insan Allah'ın birliğini hâlâ müşahede edemiyor, bu gayet dakik ve ince sistemin bir tesadüf eseri olduğunu sanarak herhangi bir delilin olmadığından söz ediyorsa bu kimse akılsızın biridir.[111]

Aydınlığın gizlenip, karanlığın bastırması ile gecenin geliş tablosu... (Gece ve gündüzün haftalarca ve aylarca sürdüğü kuzey ve güney kutbuna yakın yerler hariç tutulursa) insanların yirmi dört saat boyu her yerde gördüğü, tekrarlanıp duran bir

111 Mevdûdî, *Tefhim*.

tablodur. Bu, tekrar edip durma, insanı derince düşünmeye sevk eden ilginç bir tablodur. Burada Kur'ân'ın bu manzarayı ifade biçimi orijinaldir. Kur'ân-ı Kerim gündüzü gece ile iç içe olarak canlandırmaktadır. Sonra Yüce Allah gündüzü gecenin içinden çekip alınca, onlar karanlığa gömülmektedirler. Herhalde biz meydana gelen olayı olduğu gibi kafamızda canlandırabilirsek, bu eşsiz ifadenin altında yatan sırrı anlayabiliriz. Yerküre güneşin karşısında kendi ekseni etrafında dönerken her noktası sırayla güneş almaktadır. Mesela bir nokta gündüz iken yerküre dönmesine devam eder ve orası güneşten uzaklaşır. İşte söz konusu o noktadan gündüz çekilmiş ve oraya karanlık basmıştır. İşte bu realite düzenli olarak her nokta için art arda gerçekleşip durur. Sanki o noktadan gündüzün aydınlığı çekilmekte veya soyulmakta ve yerini karanlığa bırakmaktadır. Böylece bu ifade şu evrene ilişkin bir realiteyi ince bir canlandırma ile bizlere sergilemektedir. Fakat bu hâdiseyi, yeryüzünde yaşayan bizlerin tam olarak anlaması biraz zordur. Eğer uzaya çıkar oradan dünyanın dönüşü istikametinde gece ve gündüzü izlersek, tam manasıyla biri diğerinden soyuluyor görünür. Eski devirlerde yaşayan insanlar için mümkün olmayan bu müşâhede, günümüz insanı için mümkündür. Kur'ân ta o devirde, bugün bizim müşâhede ettiğimiz hadiseyi haber veriyor.

Bu ve bundan sonraki üç âyet ve Kur'ân'daki astronomi ile ilgili diğer âyetler hakkında şunu söyleyebiliriz: Eğer âyetler ilmi ve tekniği teşvik etmeseydi, arkadan teleskoplar icat edilerek gökyüzünü incelemeye almasalardı, âyetlerden bugün anladıklarımızın hiçbirini anlamak mümkün olmayacaktı. Biz, şimdilerde elimizdeki teknik bilgiler ile Kur'ân'ın Güneş manzumesi hakkında verdiği malumatı daha iyi anlamaktayız. Bu hususta daha ileriye götürücü teknik imkanlar ve vasıtalar hazırlanabildiği ölçüde, âyetlerin işaret ettiği yeni ufukları

görmek de mümkün olacaktır. Kim bilir Kur'ân, ilim ve tekniğe yol ve hedef göstererek daha nice hakikatlere işaret etmektedir ki, hakikat aşığı, ilim aşığı araştırmacıları beklemektedir. Kur'ân bunları, kendine mahsus üslubuyla hedef gösterme, bazı icmâlî hatırlatmalarda bulunma, diğer erkân-ı imaniyenin yanında kendisine de iman etmeyi vurgulama gayesi çerçevesinde muhataplarına sunar.

Evet, Kur'ân'ın dili budur. O, bazen açık açık, bazen işârî mânâlar ile bazen de insanda bilmediği âlemler hakkında ciddi bir merak hissi uyararak, onu hep bilinmedik yeni ufuklara yönlendirir ve düşündürür. Onda her şey vardır; ama "teferruat var" diyen mübalağa etmiş olur; işaret, hedef ve icmallerini görmezlikten gelenler de kör sayılır.

***

Yörüngesinde Akıp Giden Güneş de Bir Delildir

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَاۜ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِۜ ۝

38 – Güneş de bir delildir onlara, akar gider yörüngesinde... O azîz ve alîmin (o üstün kudret sahibinin ve her şeyi bilenin), yaratması böyle olur işte!

Güneş de, bir âyettir. Yani gece ve gündüzün sebebi gibi görünen güneş de Allah'ın varlığına, birliğine ve kudretine bir delildir. Kendisi için takdir edilen bir müstekar için cereyan ediyor (akıp gidiyor). Güneşin bu akışının yalnız mekanda hareketi diye anlamamalı, mekan ve zamanla ilgili bütün eserleri ve durumlarıyla varlık âleminde sürüp gitmesi mânâsına anlamalıdır. Mesela ışık ve ısı yayması da onun bir cereyanı (akışı)dır.

Müstekarr: Mimli masdar, ism-i zaman ve ism-i mekan olabileceği gibi, لِ "li" harf-i cerri de birkaç mânâya geldiği için, bu ifade birçok mânâlara uygundur:

Birincisi: Güneş kendisi için takdir ve tahsis edilmiş ve istikrar sebebiyle, yani sâbit bir karar, düzenli bir kanun ile cereyan eder. Hesapsız, başı boş, kör bir tesadüf ile değil.

İkincisi: Bir istikrar için, yani kendi âleminde bir karar ve ölçü meydana getirmek hikmet ve gayesiyle yahut sonunda bir sükûnete erip durmak için cereyan ediyor (akıp gidiyor).

Üçüncüsü: İsm-i zaman olduğuna göre kendine mahsus bir istikrar zamanı için, yani duracağı bir vakte, belirli bir zamana kadar cereyan eder ki, bu vakit, "*Güneş toplanıp dürüldüğü zaman.*" (Tekvir, 1) ifadesindeki vakittir. İbn Kesir'e göre: "yörüngesinden" maksat, onun yaptığı işin son bulduğu zamandır ki, bu da kıyâmet günüdür. O gün güneşin seyri bozulur, hareketi durur ve âlem artık sona erer ki, işte güneşin zaman bakımından karar kıldığı yer burasıdır.

Dördüncüsü: İsm-i mekan olduğuna göre, kendine özgü bir istikrar yerine mahsus, yani yerinde sâbit olarak cereyan eder, kendi ekseninde döner yahut kendisinin karargahı olan âlemin menfaatleri için cereyan eder.

Li harf-i cerri, إلي *ilâ* mânâsına olmak üzere şu mânâ da vardır: Kendisi için bir istikrar noktasına doğru gitmektedir. Birkaç şekilde açıklamaya muhtemel bulunan bu mânâya göre, güneşin diğer bir merkeze doğru hareket etmekte bulunduğu da anlaşılabiliyor. Nitekim bir hadis-i şerifte de "*Güneşin istikrar yeri Arş'ın altındadır.*"[112] diye rivâyet edilmiştir.

Âyet, güneşin bu şekilde hareketinin, kâinattaki düzenin, Allah'ın ince hesap ve hikmetiyle olduğunu bildirmektedir.

---

[112] Buhârî, *Tevhid* 23; Müslim, *İmân* 251.

Yani bunlar, azîz ve her şeyi bilen Allah'ın ince hesabı, kudreti ve hikmetiyle bu şekilde kararlaştırması iledir. Ne yaptığını bilmez kör bir tabiatın, ya da rastlantının eseri değildir. Bunlar bizzat ezelî de değildir, o yüce Allah'ın yaratmasıyla böyle var olmuştur.[113]

Bu söylediklerimizi özetleyecek olursak: Bütün kâinat içinde güneşin, ayrı bir ehemmiyeti vardır. Ve, Kur'ân, onun en mühim bir yanını dört kelimelik bir cümle içinde şöyle ifâde ediyor: "Güneş de kendi müstakarrı (yani kendine tâyin edilen çizgide ve belli bir zaman içindeki muayyen istikâmet ve hareketi) içinde akıp gider." (Yâsîn, 38) Bu beyân, güneşin kendine tahsis edilen yörüngede akıp gittiğini anlattığı gibi, başka bir ağırlık merkezine doğru kayıp durduğunu da ifâde etmektedir. Aynı zamanda, vazifesini bitirdikten sonra karar kılıp bir yerde duracağına da dikkat çekmektedir. Kur'ân kelimelerinin zenginliğindendir ki, böyle dört sözcük ile pek çok hakikat ifâde edilir ve pek çok karanlık mesele vuzûha kavuşturulur.[114]

Bu âyette "Kur'ân'ın muhataplarına vermek istediği ders şudur: Kâinatta çok mükemmel ve en ufak aksaklık göstermeyen bir nizam vardır. Her tarafı birbiriyle tam irtibatlı bu nizâm, bu sistem de, nizâmın sahibinin tek olduğunu gösterir. Bunun misallerinden biri güneşin hareketidir. Güneşin hareketi; kendi etrafında olabilir, dünyanın etrafında olabilir, güneş sistemi olarak olabilir. Yani içinde bulunduğu Samanyolu Galaksisi olarak saniyede 18 km. veya daha fazla hızlı bir hareketle olabilir. Âyetin aslında öyle bir cümle yapısı vardır ki bütün bunları ifade etmesi mümkündür. Fakat önemli olan şudur ki, nizâm fikri, bütün ihtimallerde mevcuttur. Allah'ın bu mûcizeli, çevik, muazzam, pek marifetli ve maharetli hizmetkârı olan güneş, her biri ayrı ayrı

---

113 Elmalılı.

114 M. Fethullah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler* I, İzmir 1984, s.7-15.

yörüngede, muazzam faaliyetlerine rağmen hiçbir uyumsuzluğa yol açmamakta, en ufak bir aksaklık göstermemektedir."[115]

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا *"Güneş de bir delildir onlara, akar gider yörüngesinde."*

Bu ifade ile "güneşin sonunda nerede istikrar bulacağı." kast olunuyor ki, bu âyetin gerçek anlamı, insanoğlu kâinatı bütünüyle kavrayabildiğinde ortaya çıkacaktır. Ancak insanın bilgisi sınırlıdır. Bugün bildiği, yarın elde ettiği bilgi vasıtasıyla, onun görüşlerini ve öne sürdüğü teorilerini değiştirebilir. Sözgelimi insanlar dün güneşin, dünyanın etrafında döndüğüne, bilimin ilerlemesiyle ortaya çıkan modern teorilere göre ise, dünyanın, yıldızların ve gezegenlerin güneşin etrafında döndüğüne inanıyorlardı. Yani güneş sâbittir. Oysa bugünkü düşüncelere göre, sadece güneş değil, bütün yıldız ve gezegenler (ki önceden sâbit kabul ediliyorlardı), bir yöne doğru akıp gitmektedirler. Kısaca daha önce sâbit olduğu sanılan gezegenlerin saniyede 10 veya 100 mil hızla hareket ettiği kabul edilmektedir. Astronomi bilginlerine göre güneş bütün sistemle birlikte saniyede 18 km. hızla hareket etmektedir. (Daha fazla bilgi için bkz. Britanica Ansiklopedisi, Yıldız ve Güneş mad.)[116]

Güneşin kütlesinin, yerküremizin hacminin bir milyon katı kadar olduğunu, bu korkunç kütlenin uzayda hiçbir şeye dayanmaksızın hareket edip yol aldığını düşünürsek, bu varlık alemini bilgi ve gücü ile yöneten Yüce Allah'ın kudret sıfatını bir parça anlamış oluruz.

Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte, mescidde idim, o sırada güneş batıyordu. Bana:

– Ey Ebû Zerr, biliyor musun güneş nereye gidiyor?" diye

[115] Suat Yıldırım, *Meâl.*
[116] Mevdûdî, *Tefhim.*

sordu.

– Allah ve Resûlü, daha iyi bilir dedim.

– Arşın altında secde etmeye gidiyor. (Secde için önce) izin ister. Kendisine izin verilir. Secde ettiği halde kendisinden bunun kabul edilmeyeceği zaman yakındır. O zaman izin ister fakat verilmez, kendisine: "Geldiğin yere dön ve battığın yerden doğ." denir. İşte bunu şu âyet ifade etmektedir: "Güneş de (ilâhî bir âyettir ki) müstekarrına (duracağı zamana) kadar cereyan etmektedir..." (Yâsîn, 38). Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ilâve etti:

– Bu (durma hadisesi) ne zamandır, bilir misin? Bu, kişiye imânının fayda vermeyeceği zamandır."[117]

Burada Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gaybî ve müstakbel hakikatleri bazı teşbihlerle muhatabın anlayıp merâkını tatmin edeceği bir üslupla izah etmiştir. Şöyle ki: Güneşin izin istemesi, güneşe müvekkel (görevli) meleklerin izin istemesinden mecaz olarak kullanılmıştır. Çünkü inancımıza göre, her şeyin müvekkel bir meleği vardır, tâbi olduğu kanun dairesinde vazife-i fıtriyesini îfaya nezâretçidir. Meselâ, gökten inen her yağmur damlası bile bir müvekkel meleğe sahipse, elbette güneş gibi pek çok vazifelerle muvazzaf büyük ve mühim mahlukatın da müvekkel melekleri vardır. Hem fıtrat kanununa uygun şekilde hizmetinin devamını ve hem de bu fıtrî vazifenin îfasıyla husûle gelen ibadetinin Hâlık-ı Zülcelâle takdimini sağlar.

Maamâfih, bizim anlayamayacağımız bir şekilde güneşin Cenab-ı Hakk'tan konuşarak izin isteyebileceğini, zira cansızlara bile hayat vermenin Cenâb-ı Hakk'ın kudretinden olduğunu söyleyen âlimler de olmuştur.

***

[117] Buhârî, *Tefsir*,Yâsin 1, *Bed'ü'l-Halk* 4, *Tevhid* 22, 23; Müslim, *İmân* 250 (159); Tirmizî, *Tefsir*, Yâsin, (3225).

Ayın Yörüngeleri

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ۝

39 – Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik; dolaşa dolaşa, nihayet eski hurma salkımının çöpü gibi kuru, sarı, kavisli bir hâle gelir..

Evet Ay da kendisi için takdir edilen menziller içinde yol alır. O, kendi ekseninde hareket ettiği aynı anda Dünya'nın etrafındaki yörüngesi üzerinde dolanır. Bu iki dönüş süresi 27 1/3 gündür. Yani iki hareketin de müddeti aynıdır. Ancak o, dünya çevresindeki yörüngesinde dönerken, Güneş'ten alarak Dünya'ya yansıttığı ışıkların miktarı her zaman değişir. Bundan dolayı bazen kurumuş hurma yaprağı şekline ya da âyetteki ifadesiyle "urcûn" haline, yani hurma salkımının eğri olan dip kısmının halini alır. Herkes burada Kur'ân'ın hilale işaret ettiğini rahatlıkla anlar. Yani Ay, menzil menzil gezerken her menzilde farklı bir manzara arz eder ve hiç ışık yansımayan safhanın ardından Ay'ın hilal safhası başlar. Daha sonra ise, hilal giderek büyür ve Ay yüzeyinin yarısını kaplar. Bu safhada o, yarım Ay halinde gözükür. Bunu takip eden dolunay safhasında Ay'ın Dünya'dan görülebilen yüzü bütünüyle parlamaya başlar. Sonra da parlak kısım yeniden küçülmeye yüz tutar ve bir an gelir ki, tekrar kuru bir dal gibi incelerek hilal şeklini alır.

Kur'ân-ı Kerim, tafsilata girmeden, vakayı vaz'ediliş gayesine bağlayarak, temel disiplinler açısından Ay'ın, Dünya çevresinde dönerek, bir aylık süre içinde uğradığı menziller itibariyle Dünya ile yaptığı açı farklılıklarından ötürü meydana gelen görüntü değişikliklerine temas eder ve seyahati açısından bize göre, belli burçlarla mukabele, örtüşme veya tekatüüne 'menzil' der. Ay, uğrak yerleri sayılan menziller (menazil)e uğradığında Güneş'ten

aldığı ışık sahası değiştiğinden biz de değişik görüntüler alırız. Ay'ın, bütün bir ay boyunca, değişik menzillerden değişik görüntüler vermesi, ayları, seneleri hesaplama imkanını verme ve bunları sürekli tekrarlama, ibadet vakitlerinin belirlenmesi bakımından çok önemlidir. "Sana hilalleri soruyorlar, de ki, onlar insanlar için bir takvim ve haccın vakit ölçüleridir" (Bakara, 189) mealindeki âyet, hem Ay'ın değişik hareketlerini hem de bu hareketlerle bize anlatılmak istenen temel espriyi anlatması bakımından fevkalade manidardır.

Ay, güneş gibi istikrarlı bir şekilde akıp gitmez. Evet Ay da bir gezegendir ama, o her gün bir konak yerine gelir ve her bir konağa göre bir şekilde görünür. Araplar, ayın konaklarını şunlarla saymışlardır: Şertan, butayn, süreyya, deberan, hek'a, hen'a, zira', nesre, tarf, cebhe, zübre, sarfe, avva, simâk, gafir, zubânâ, iklîl, kalb, şevle, neâim, belde, sa'düzzâbih, sa'dübüla', sa'düssüud, sa'dül'ahbiye fer'uddelvil, muahhar, reşa. Bunlardan her gece bir konağa konar, nuru (aydınlığı) arta arta, sonra da eksile eksile devam eder. Son konakta –ki kavuşumdan öncedir– iyice incelir, kavislenir. Nihayet dönüp eski urcûn gibi olur.

***

Gök Cisimlerinden Her Biri, Birer Yörüngede Akar

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغ۪ي لَهَٓا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِۜ
وَكُلٌّ ف۪ي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ۝

40 – Ne Güneş Aya kavuşabilir, ne gece gündüzün önüne geçebilir. O gök cisimlerinden her biri, birer yörüngede akar, durur....

Bu takdir, o kadar güzel ve bu vazife dağılımı o kadar

yerindedir ki, ne güneş aya ulaşıp onunla birleşir, ne de gece, gündüzün önüne geçer. Her biri kendi vaktinde hükmünü yürütür. Burada gece ve gündüz, güneş ve ay birbiriyle yarışan iki canlı varlığa benzetilmiştir. Eğer güneş, ayın önüne geçse, yani ayın doğacağı zamanda güneş de doğsa, dünyanın bir yanında hep gündüz olur, gece olmaz; öbür yanında da hep gece olur, gündüz olmaz. Oysa insanların istirahatı için gece lâzım olduğu gibi, çalışıp kazanmaları için gündüz de lâzımdır. Bütün canlıların, özellikle bitkilerin güneş ve ay ışığına ihtiyacı vardır. Hâsılı düzenli hayat için gece de, gündüz de lâzımdır. Bundan dolayı Allah, güneşe ve aya ayrı ayrı zamanlarda doğup batmayı belirlemiştir. Hiçbiri ötekinin hakkına tecâvüz etmez.

وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ "*O gök cisimlerinden her biri, birer yörüngede akar, durur.*" Hepsi bir felekte (yörüngede) yüzerler. Biri diğerine çarpmaz, vazifeleri o kadar güzel ve düzenli dağıtılmıştır. يَسْبَحُونَ *yüzerler* fiili, çoğul kipiyle getirilmekle hepsinden maksadın, yalnız güneş ve aydan her biri değil, bütün gök cisimleri olduğu anlatılmıştır. Yeni astronomi kanunlarına işaret eden bu âyetin bir benzeri de Enbiyâ Sûresi'nde geçmektedir:

"Geceyi ve gündüzü, Güneşi ve Ayı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzmektedir." (Enbiyâ, 33) Halbuki geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O'dur. Bunların her biri kendi dairesinde dolaşmaktadır. Demek zannedildiği gibi onları felek (yörünge) döndürüyor değil, onlar felekte ve her biri bir yörüngede yüzüyorlar. Felek, devreden şey demek olduğuna göre, bazıları feleği dolaşan bir cisim saymışlardır ki, bu kimseler, yaşadıkları asırdaki ilmî seviyeye göre hüküm vermiş görünüyorlar. Halbuki Dahhâk'tan rivayet olunduğu üzere felek, yıldızların medarı, yani dolaştığı yer diye tarif edilmiştir ki, sırf riyazî (matematiksel) bir ifadedir. Son zamanlarda dilimizde bu *medar* kelimesi gibi *mahrek* (hareket yeri/yörünge) demek de terim olmuştur. Biri

devirden ism-i mekân, biri de hareketten ism-i mekândır. Âyette yalnız güneş ile ay zikredildiği halde haberde tesniye getirilmeyip ikiden daha fazlasını ifade eden çoğul siğasıyla *yüzerler* buyurulması dikkate değer görülmüştür. Burada tefsirciler, bir kaç yorum söylemişlerdir:

Birincisi: "Güneş, Ay ve yıldızlar." takdirinde olmasıdır ki, güneş ile ayın yanında yıldızlar hazfedilmiş sonra da, hepsi anlamında olan "küllün" sözcüğü ve çoğul siğası olan "yesbehûn" ile hepsine işaret olunmuş demektir.

İkincisi: Bu ipucu ile Güneş ve Aydan cins olarak bütün yıldızların kast edilmiş olmasıdır. Bunu bazıları, doğuş yerlerinin değişmesi itibariyle güneş ile ayın bir çoğulu gibi düşünmek ve dolayısıyla da diğer yıldızların âyette söz konusu edilmediğini kabul etmek istemişlerdir. Fakat bu tarz düşünce söz konusu edilecek olursa, diğer yıldızların da kimisinin ay mânâsında olduğuna işaret olarak bu ikisini hepsinin cinsi gibi almak daha münasiptir. Sonra "kül" (hepsi) genellemesi, güneş ve ayla beraber daha önce adı geçen "yer"i de içine alarak hepsine işaret yapılmış olma ihtimali de vardır ki yer, güneş, ay bütün gök cisimlerinden her biri bir yörüngede yüzüyorlar demek olur. Ve demek ki ne kadar gök cisimleri varsa o kadar da yörüngeleri vardır. Sözün özü, hangisi olursa olsun şurası muhakkak ki, burada eski astronomi ilminin kabul ettiği bir teorinin reddedilmesi vardır. Çünkü onlar Güneş ile Ayı, "yörünge hareket ettiriyor" diyorlardı. Burada ise her birinin birer yörüngede kendilerinin yüzdükleri haber veriliyor ki, gök cisimlerinden her birinin fezada bir mihver (eksen) veya mahrek (yörünge) üzerinde hareket ettiklerini söyleyen yeni astronomi nazariyesinin esası da budur.

Şimdi düşünün ki, bir kısmı güneş gibi ışığın kaynağı, bir kısmı ay gibi başkası tarafından aydınlatılan (milyarlarca) gök cisimlerinin her biri kendine mahsus bir dairede yüzüyor; hiçbiri

sakin değil, hepsi de birer eksen etrafında periyodik hareketler yapmaktadır. Bir tutarları da yok, hepsi fezânın boşluğunda, bir nizam ve düzen içerisinde yollarına devam etmekte ve her türlü kusurdan korunmuş olarak yörüngelerinde yüzmektedirler. Bu ne harika sanat, ne büyük kudret ve ne büyük âyetlerdir. Bunların hepsinden Allah'ın birliği ve yüceliği okunur. Fakat kâfirler bunları görseler de şaşkınlıklarından yüzlerini çevirirler, şuna buna isnat etmeye kalkışırlar. Zerre kadar insafı olanların itiraf etmesi gerekir ki, işte bu sözü, Yüce Allah'ın birliğinin ve kudretinin delillerini, görünen âlemde gösterirken, aynı zamanda Allah'ı gösteren delillerden birisi de Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) nuru olduğunu göstermek için, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğini anlatacak hususi bir delil olmak üzere, yerin gökten ayrılmış olması gibi bilimsel bir gerçeği fizik ve felsefe adamlarına ders verdikten sonra, Batlamyus astronomisini kökünden yıkan bir vecize ile astronomi bilginlerine de yeni bir ilmî buluşun başlangıcı olacak bilimsel bir genel kaide veriyor. Gerçi Kopernik, Newton, Lâplâs gibi Astronomi ile meşgul olan kimselerin böyle bir Astronomik kanunu bulmaları aslında çok üstün bilimsel bir başarı ve bir deha olmakla beraber bir mucize sayılmazsa da, bunu, ümmî (okuma, yazması olmayan) bir insanın bütün ilim dünyasına karşı meydan okurcasına haber vermiş olması, O'nun peygamberliğini ortaya koyan Allah'ın âyetlerinden bir âyet olduğunda şüpheye yer bırakmaz.[118]

"Elbette bu âyet ile astronomi bilgisi vermek istenmemektedir. Burada insanlar sadece düşünmeye davet ediliyorlar: Yani sizler yeryüzünden gökyüzüne değin, nereye bakarsanız bakın, Allah'ın âyetlerini görürsünüz ve hiçbir varlığın Allah'a ortak koştuğuna dair bir emare bulamazsınız. İçinde bulunduğumuz güneş sisteminin ne derece büyük olduğu şu hususlardan

---

[118] Elmalılı.

anlaşılmaktadır: Dünyanın bağlı olduğu güneş sisteminde 3 milyar gezegen vardır. Yeryüzüne en yakın gezegenden dünyamıza bir ışık 4 senede ulaşır. Bu güneş sistemi anlaşıldığı kadarıyla, iki milyon sistemden sadece biridir. Bizim güneş sistemimize en yakın başka bir sistem arasında o kadar uzak bir mesafe vardır ki, ondan bizim sistemimize ışık hızıyla bir milyon yılda ulaşılabilir. Uzak olanlar ise, bugünün hesaplarına göre yüz milyon yılda ulaşır. Yine bildiklerimizin dışında başka âlemler olup olmadığından emin değiliz.

Bugüne kadar kâinat hakkındaki bilgiler dünyada bulunan aynı maddelerden müteşekkil olmaları ve aynı kanunlara tabi bulunmaları sayesinde elde edilmiştir. Şayet böyle olmasaydı, dünyamızdan öbür gezegenlerin niteliği hakkında tahminler yürütmek mümkün olmayacaktı. Bu, bütün kâinatın yaratıcısının ve sahibinin bir olduğunun ispatıdır. İçinde milyonca yıldan bu yana varlığını devam ettiren sayısız yıldızlar ve gezegenler bulunan bir muazzam nizamın ardında bir gücün, kuvvet ve hikmet sahibinin bulunmadığını hiçbir akıl sahibi öne süremez.[119]

***

Tefsirini yaptığımız bu âyette zikredilen yıldızlar ve yörüngelerinde yüzen gezegenlerle, şimdi zikredeceğimiz âyette geçen Âdemoğlunun neslini taşıyan ve suda yüzen dolu-dolu gemiler arasında çok hoş bir uyum vardır... Her ikisinin de yüce Allah'ın emrine boyun eğmelerinde ve hem denizde hem de uzayda yüce Allah'ın kudreti ile onları yüzdürmesinde güzel bir ilişki vardır.

Burada sözü edilen dolu gemi, insanlığın ikinci atası olan Nuh'un gemisi olsa gerek ki, o gemi Hz. Âdem'in neslini taşımıştı. Sonra yüce Allah onun benzeri olan ve deryaları yara yara yol alan şu gemileri verdi insanlara... Bütün bunlar, yüce

---

119 Mevdûdî, *Tefhim*.

Allah'ın kudreti, kâinata hükmeden, onu yöneten ve gemileri suyun üzerinde yüzdürmek için belirlemiş olduğu tabiat kanunlarıdır. Gemileri suda yüzdüren sebepler; o gemilerin özellikleri, suyun özellikleri, rüzgarın ve buharın özellikleri, atomdan veya atom dışı güç kaynaklarından çıkan enerjidir. Bütün bunlar yüce Allah'ın emri ve yaratması sayesindedir.

***

Bir Delil de, Nesillerin Dopdolu Gemilerde Taşınmasıdır

وَاٰيَةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِۙ ۝
وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهٖ مَا يَرْكَبُونَ ۝

41-42 – Onlara bir delil de, nesillerini dopdolu gemilerde taşımamızdır. Biz, onlar için, gemiye benzer, daha nice binekler yaratırız...

Allah'ın, dolu gemide insan nesillerini taşıması da, O'nun varlığının, birliğinin ve kudretinin bir delilidir. *Dolu gemi* denilince önce Hz. Nuh'un gemisi hatıra gelir. Fakat bazı müfessirlere göre, burada *nesilleri* kaydı, bunu kastetmeye engeldir. Bu karîne (ipucu) ile burada *dolu gemi*, hâmile kadınların rahimlerinden mecazdır, beliğ bir istiâredir. Evet babanın sulbünden (belinden) bir tufan ile atılan nesiller, anaların rahimlerinde Hz. Nuh'un gemisi gibi bir kurtuluş gemisi bulur.[120]

Müfessirlerin çoğu bu âyette Hz. Nuh'un (aleyhisselâm) gemisini düşünürler. Fakat Hz. Ali (kv) –yukarıda zikrettiğimiz gibi– nesillerin ana rahimlerinde boğulmaksızın, emniyetle

---

[120] Elmalılı.

taşınmasını düşünür.[121] Bu mânâ –tek tek bütün insanlarla ilgili olup, hepsinin devamlı görüp durduğu bir hâdise olması itibariyle– daha münasip sayılabilir. Fakat, Hz. Nuh'un (aleyhisselâm) gemisinin kastedilmesi de uzak bir ihtimal değildir. Doğrusunu Allah bilir.

Biz, onlar için, gemiye benzer, daha nice binekler yaratırız...

İbn Abbâs'a göre âyette develer kastedilmiştir. Çünkü develer, kara gemisidir. Onun üzerinde yüklerini taşır ve ona binerler. Bazı âlimler de bunun davarlar olduğunu söylemişlerdir.[122]

Birçok çağdaş müfessire göre bu âyette, ulaşım aracı olmak bakımından gemiye benzeyen yolcu nakil vasıtalarından tren, otobüs, uçak gibi binekler, açıkça haber verilmektedir.[123]

***

وَاِنْ نَشَاْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ
وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَۙ ۞ اِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ ۞

43-44 – Şayet dileseydik onları boğardık. Ne feryatlarına koşan bir kimse bulabilir, ne de başka türlü kurtarılırlardı. Sadece Biz'den ulaşacak bu rahmet ve onları bir vâdeye kadar yaşatma irademizle hayatta kalabilirler.

Ve dilesek onları, o nesilleri, dolu gemi gibi olan rahimlerde, kendilerini de onun gibi bindikleri gemilerde boğarız da, ne o nesiller için bir feryatçı, bir feryât eden veya feryada yetişen bulunur, ne de berikiler boğulmakta oldukları denizden kurtarılırlar.

---

121 Kurtubî, *Mâverdî*'den rivâyetle.
122 İbn Kesir.
123 Tabatabâî, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân*; M. Hamîdullah, *Azîz Kur'ân*, (çeviri: Abdülazîz Hatip), Beyan yay., İstanbul 2000, s.590; Suat Yıldırım, *Meâl*.

Bir gemi ne kadar ağır, ne kadar büyük ve yapısı ne kadar sağlam olursa olsun, bu engin sularda rüzgârın önündeki bir kuş tüyüne benzer. Eğer Yüce Allah'ın rahmeti olmasa gemi gecenin veya gündüzün bir anında helak olup mahvolur gider. Deniz yolculuğuna çıkan kimseler, denizi ister yelkenli ile geçsinler, ister okyanusları aşan transatlantik türü gemilerle geçsinler, yine de denizin dehşetini, onun korkunç tehlikesi ve karşı koyulamaz kabarmasına karşı emniyetten yoksun olmanın ne demek olduğunu anlarlar. Ve gökte ve yerde kendisinden başka hiçbir elin tutamadığı, o kutsal rahmet elinin dizginlediği bu dehşetli denizin ortasında yol alırken, dalga ve kasırgalar arasında yegane kurtarıcının Yüce Allah olduğunu hissederler. Bu da Hakîm ve Habîr olan Yüce Allah'ın takdiri uyarınca, belirlenen süre doluncaya ve takdir edilmiş zaman gelinceye kadar devam eder.

Bunca açık delillere rağmen, bazı kullar inkârlarına devam ediyorlar. Bir türlü gözleri Hak yola yönelmiyor, kalpleri uyanmıyor, alaylar, yalanlamalar ve peygamberlerin ikaz ettiği azabı hemen istemeye devam ediyorlar:

Sadece Biz'den ulaşacak bu rahmet ve onları bir vâdeye kadar yaşatma irademizle hayatta kalabilirler.

Biz onlara acıdığımız için onları korur ve ecelleri gelinceye kadar dünyadan faydalandırırız. Yüce Allah 41'nci âyette, onların denizlerde gemilere binmelerinin büyük alâmetlerden olduğunu açıkladı. Çünkü gemilerin, içinde bulunan insanlar ve ağır yüklerle birlikte su üzerinde yüzmesi, apaçık bir alâmettir. Kuşkusuz onları, bu gemilerde, Allah'ın güçlü ve kâinata hükmeden ve onu yöneten kudreti taşımaktadır. Allah kudretiyle, suyun ve rüzgarın özelliklerine göre gemileri suda yürütür. Bütün bunlar Allah'ın emri, takdiri ve yaratmasıyla meydana gelir. Eğer Allah'ın rahmeti ona ulaşmazsa, gece veya gündüzün

bir anında o gemi yok olup gider. Denizlerde yolculuk edenler ve tehlikeleri görenler, korkunç denizin tehlikelerini anlar ve Allah'ın rahmetinin mânasını hisseder, böylece Allah'ın rahmet elinde olan bu korkunç denizde, şiddetli fırtınalar ve dalgalar arasında, kurtuluş yerinin sadece Allah'ın rahmeti olduğunu idrak eder ve إِلا رَحْمَةً مِنَّا "*ancak bizim tarafımızdan bir rahmetle*" âyetinin manasını daha iyi anlarlar.[124]

Âyet-i Kerîme, tabiatçıların, gemilerin tabiatın bir gereği olarak yükleri taşıdığını ve içi boş olan bir şeyin suda batmadığını iddia etmelerini reddetmektedir. Yüce Allah böyle olmadığını ifade etmiş, dileseydi gemide olanları suda boğacağını belirtmiştir. Bu durum tabiatın bir gereği değildir. Şayet öyle olsaydı gemiler için, hiçbir zaman bir âfet ve batma söz konusu olmazdı.[125]

Bu âyetten; önceki Peygamberlerin ümmetleri, peygamberlerini dinlemeyince helâk edildikleri halde, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) muhataplarının O'nu dinlememesi ve Allah'a isyan etmeleri halinde, önceki ümmetler gibi helâk edilmeyecekleri, ecelleri gelene kadar yaşamalarına izin verilecekleri anlaşılır.[126]

***

Önünüzde Ardınızda Bulunan Hâllerden Sakının

وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ اَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝
وَمَا تَاْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ۝

124 *Safvetü't-Tefâsîr.*
125 *Rûhu'l-Beyan.*
126 Kurtûbî.

45-46 – Onlara ne zaman: "Önünüzde ardınızda bulunan hâllerden sakının, böylelikle merhamet edilmeye müstehak olun!" denilse, yüz çevirirler... Ne zaman Rab'lerinin âyetlerinden bir âyet, gelse, yüz çevirirler...

Sakınmaları istenen bu haller hakkında şu ihtimaller düşünülmüştür:

a. Dünya azâbı ve âhiret azâbı,

b. Şimdiki zaman veya istikbaldeki tehlikeler,

c. Görünen veya görünmeyen kaza ve belâlar,

d. Önünüzde bulunan geçmiş günahlar, arkanızda bulunan, ileride işlenecek günâhlar.

e. Önceki ümmetlerin başına gelenler ve âhiret azâbı.

Âyette, uyarı yoluyla Mekkeli inkarcılara: Geçmişinizden ve geleceğinizden sakının, yani peygamberlerini yalancı sayan geçmiş ümmetlere inen azaptan korkun; iman etmemeniz halinde benzer azabın başınıza gelmesinden ve helâk edilmenizden sonra âhirette sizin için hazırlanan azaptan sakının, denilmiştir.[127] Ya da mana şöyledir: "Önünüzde bulunan âhiretteki durumlardan korkun, ona göre amel edin; geride bırakmakta olduğunuz dünyadan da sakının ve ona aldanmayın. Böylece Yüce Allah, inkarcıları iki şeyle korkutmuş; bunlardan biri geçmiş ümmetlerin başına gelen felâketler; ikincisi ise âhiret azabıdır.[128]

Hâsılı Yüce Allah, bu âyette kullarına, Allah'ın rahmetine erebilmeleri için O'nun dünyâ ve âhiret gazâbından sakınmalarını emrediyor. Müşriklere, Allah'ın gazabından sakınmaları öğütlendiği zaman onlar bu öğüdü dinlemezler. Gerçi âyette onların bu söze cevapları zikredilmiyor ama sözgeliminden,

---

[127] Taberî.

[128] *Rûhu'l-Beyan.*

olumsuz davranışlarının, bu söze cevâp olduğu anlaşılıyor. Bir sonraki 46'ncı âyet de bu sözün bir cevâbı gibidir. Onlara ne söylense, ne kadar âyet, mu'cize getirilse yine tepkileri yüz çevirmek olmuştur.[129]

Ne zaman Rab'lerinin âyetlerinden bir âyet, gelse, yüz çevirirler...

Burada ifade edilen *âyetlerden* hem Kur'ân âyetleri, hem de çeşitli mu'cizeler kastedilmiş olabilir. Çünkü âyette geçen *Âyet* kelimesinin bir diğer manası da *mu'cize* demektir. Allah'ın, peygamberine indirdiği vahiyler sözlü âyetlerdir. Bunlar normal insanın söyleyemeyeceği, söyleyenin peygamberliğini ispat eden mu'cizelerdir. Allah'ın kâinatta yarattığı varlıklar da kevnî âyetler, yani kevnî mu'cizelerdir. Bunlar da kendilerini yaratan kudret ve bilgi sâhibi bir varlığın bulunduğunu ispât eden âyetlerdir. Bunlara kevnî, diğer bir deyimle sözsüz âyetler denir. Burada sözü geçen *âyet*, hem tenzîlî, hem tekvînî (hem vahiy, hem kâinatla ilgili) âyetleri kapsar. Yani Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğini ve Allah'tan başkasına tapılamayacağını ispât eden ne kadar âyet inmiş, ne kadar hârikalar olmuş ise, Mekkeli müşrikler bunlardan hiç ibret almamışlar ve Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlerine aldırış etmemişlerdir.

Allah'ın indirdiği âyetlerden yüz çeviren Mekkeli müşriklerin, yüz çevirmeleri değişik şekillerde oluyordu. Mesela bazıları gelecek âyette olduğu gibi, kendilerinden, Müslümanların fakirlerine yemek yedirmeleri istenince, alay ederek uzak duruyor... Bazıları da inkâr ederek bu kıyâmet ne zaman kopacak diyor... Diğer bazıları da Kur'ân'a şiir, Allah'ın elçisine de şâir diyorlardı...

***

[129] S. Ateş.

وَاِذَا قٖيلَ لَهُمْ اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا لِلَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اَنُطْعِمُ
مَنْ لَوْ يَشَٓاءُ اللّٰهُ اَطْعَمَهُٓ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا فٖى ضَلَالٍ مُبٖينٍ ۝

47 – Onlara ne zaman: "Allah'ın size lütfettiğinden, siz de muhtaçlar için harcayın" denilse, kâfirler müminlere şöyle derler: "Size kalsa Allah'ın dilediği takdirde bol bol rızıklandıracağı kimseyi doyurmak bizim mi işimiz? Siz, böyle ne sapık düşünürsünüz!"

Müminler, Allah'a ortak koşmakla nankörlük eden inkârcılara, yoksullara yardım etmelerini söyleyince onlar: "Siz şaşkınsınız. Bize ne, Allah dilese onları besler. Allah'ın beslemediğini biz mi besleyeceğiz?" derler. Müşrikler ya inanarak veya Müslümanlarla alay etmek için bu sözü söylüyorlar. Müşriklerin, her şeyi Allah'ın yaratıp, O'nun beslediğine inandıkları, çeşitli âyetlerden anlaşılmaktadır. Müslümanlar onları yoksullara yardıma çağırınca bu bahaneyi ileri sürüp yardım etmekten kaçınmışlardır.

Yahut onlar, Müslümanların: "Rızkı veren Allah'tır. O, dilediğini zengin, dilediğini yoksul yapar." dediklerini duyarlardı. Kendilerini yoksullara yardıma çağıran Müslümanlara: "Siz, hem rızkı verenin Allah olduğunu söylüyorsunuz, hem de bizi fakirlere yardım etmeye çağırıyorsunuz. Sizin inancınıza göre Allah dilese o fakirleri besler. Allah onları fakir yaptığına göre, demek ki onları beslemek istemiyor. O'nun doyurmak istemediğini biz mi doyuracağız?" demişler. Bunun üzerine Allah da onlara, "*Siz, böyle ne sapık düşünürsünüz!"* demiştir. Bu sözü, yani "*Siz, böyle ne sapık düşünürsünüz!"* sözünü müminler de demiş olabilir. Veya, yemek yedirmeyen müşrikler müminlere söylemiş olabilirler. Doğrusunu Allah bilir.

Fakat bu sözü yalnız o zamanki müşrikler söylememiştir.

Her zaman böyle söyleyenler vardır. İnsan zenginleştikçe, malı arttıkça çoğunlukla cimriliği de artar. Fakirlere yardıma teşvik edilse: “Canım Allah’ın vermediğine ben mi vereceğim?” der. Bu, yanlıştır. Kulun elinde ne varsa hepsi Allah’ındır. Allah verdikleriyle kulunu imtihan eder. Kimini doğrudan kendisi zengin eder, kimine kulları vasıtasıyla verir. Dünyada hiçbir şey bâki değildir. Bu gün falanın elinde bulunan mülk, yarın bir başkasının eline geçer. Kul, kendisine verilen mal ile, sağlık ile, çeşitli nimetlerle imtihan edildiğini bilmelidir. Allah, verdiği nimeti, kulun, yerinde harcayıp harcamayacağına bakar. Kimini servet ile, kimini yoksulluk ile, kimini sağlık ile, kimini hastalık ile imtihan eder. Bu hayat, bir imtihan meydanıdır. Herhalde Allah’ın rızâsını gözetenler ebedî mutluluğa ererler.

***

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝

48 – Ve yine derler ki: “Eğer doğru söylüyorsanız, bizi tehdit ettiğiniz bu mezarlardan kalkma ne zaman?

Müslümanlar Kur’ân’a dayanarak, Allah’a ortak koşan ve cimrilik edenlerin cezâlandırılacaklarını söylüyorlardı. İşte müşrikler, Müslümanların bu sözleriyle alay edip: “Eğer doğru söylüyorsanız, bizi tehdit ettiğiniz bu kıyâmetin kopması ve mezarlardan kalkma ne zaman gelecek?” diyorlardı.

Tevhid’in dışında kâfirlerin inkar etmekte oldukları diğer bir mesele de âhiret düşüncesidir. Âhiret hakkında deliller ileride zikredilecektir. Fakat burada kâfirler neyi inkar ettiklerini bilsinler diye özellikle kıyâmet ve âhiret tablosu çizilmiştir. Onlar inkar etti diye kıyamet saati iptal olmaz, o muhakkak gelecek ve onlar o günle karşılaşacaklardır.

Onların asıl maksatları kıyametin vaktini öğrenmek değildir.

Şayet onlara bu vakit, "filan gün, filan saat" gelecektir diye bildirilseydi bile, onların şüpheleri silinmeyecekti. Onların maksadı alay etmek olduğu için, onlara sadece şöyle bir cevap verilmiştir. "Kıyamet muhakkak gelecektir. Onda hiçbir şüpheniz olmasın."[130]

Bu âyetler, Müslümanlarla müşriklerin, zaman zaman bir araya gelip konuştuklarını, tartıştıklarını; Müslümanların müşrikleri hayra teşvik ettiklerini gösterir. Demek ki, Müslümanlarla müşrikler arasındaki ilişki tamamen kopuk değildi. İki taraf bir birine gönülden ısınmasa da, bir birinin akrabası olan bu insanlar, normal ilişkilerini sürdürüyorlardı. Aralarındaki diyalog devam ediyordu. Tamamen bir birine düşman, bir biriyle hiç konuşmayan insanlar değillerdi. 13 yıllık Mekke devri böyle sürmüştür. Bunlar arasındaki soğukluğun sebebi, inanç idi, kişisel düşmanlık değildi. İnanç ayrılığı yüzünden bu insanların araları soğumuş ise de, yine aynı toplumda, iç içe yaşamışlardır. Hatta, aynı evde, mü'min, müşrik beraber yaşamışlardır. Baba müşrik, oğul mü'min, koca müşrik, kadın mü'min olan âileler vardı.

***

Onların Beklediği: Sadece Bir Ses...

مَا يَنْظُرُونَ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَاْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ۝ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَٓا اِلٰٓى اَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ۝

49-50 – Onların beklediği: Sadece bir ses... Çekişip dururlarken kendilerini çarpacak bir ses... İşte o zaman... Ne vasiyette bulunabilir, ne de evlerine dönebilirler...

Müşriklerin, Müslümanlarla alay ederek: "Eğer doğru söylüyorsanız, bizi tehdit ettiğiniz bu kıyâmetin kopması ve mezarlardan

---

130 Mevdûdî, *Tefhim.*

kalkma ne zaman gelecek?" demeleri karşısında, Allah, hem Resûlünü (sallallahu aleyhi ve sellem), hem de O'na inananları teselli için bu âyeti indirmiştir. Evet Mekkeli müşrikler başka değil, bir tek çığlığı bekliyorlar ki, ilk üfürülüşü, yani sûrun birinci üfürülüşünü bekliyorlar. Yani bir çığlık ki, onlar kendilerinden geçmiş çekişip dururlarken kendilerini birden yakalayıverir.

Müşrikleri cezâlandırmak Allah'a göre güç bir iş değildir. Allah'ın onlara fırsat vermesi, düşünüp pişman olmaları, Allah'a yönelmeleri içindi. Ama bu fırsat sürekli olmayacaktır. Çünkü zamanı gelince kıyâmet kopacaktır. Fakat kıyâmet insanların gözleyebileceği bir şekilde yavaş yavaş kopmayacaktır. Bilakis kıyamet insanların hiç ummadığı bir anda gelecek ve kim neredeyse orada kalacaktır. İnsanlar yürüyorlarken, pazarlarda alışveriş yaparlarken ve meclislerde sohbet ederlerken, âniden Sûr'a üflenecektir. Çünkü olay, âniden ve çok hızlı meydana gelecektir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Kıyamet, satıcı ve alıcı aralarına kumaşı açıp alış-veriş yapmadan ve kumaşı dürmeden kopacaktır. Kıyamet, kişi havuzunu çamurla onarıp da suyunu kullanamadan kopacaktır. Kıyamet, kişi lokmasını ağzına götürdüğü halde, onu yiyemeden kopacaktır."[131]

***

Kıyâmet

Kalkmak, dikilmek, ayaklanmak, doğrulmak ve dirilmek. İslam inancında, kâinatın düzeninin bozulması, her şeyin altüst olarak yok olması ile ölen bütün insanların yeniden dirilerek ayağa kalkması olayını dile getirir. Bu olay Kur'ân'da çok çeşitli isimlerle anılır:

Bunların başlıcaları Yevmü'l-Kıyâme, es-Saa, Yevmü'l-Âhir, el-Âhire, Yevmü'd-Din, Yevmü'l-Hisap, Yevmü'l-Fasl, Yevmü'l-

[131] Buhârî, *Rikâk*, 40

Cem, Yevmü'l-Hulud Yevmü'l-Ba's, Yevmü't-Teğabün, Yevmün Azîm, Yevmün Kebîr, Yevmün Elîm, el-Kâria, en-Gâşiye, et-Tâmme, el-Hâkka, ve el-Vâkıa'dır. Bu isimler Kıyamet'in oluş biçimi ve sonrasına ilişkin çeşitli nitelik ve yönlerini açığa çıkarmakta, tanımlamaktadır.

Kıyâmet, Allah inancından sonra İslâm'ın ikinci temel inancı olan Âhiret hayatının ilk aşamasını oluşturur. Genel bir yok oluş ve yeniden dirilişle birlikte gelişecek Haşr, Hesap, Mizan, Cennet ve Cehennem gibi olaylar hep Kıyâmet gününün gündemi içindedir. Bu nedenle Âhiret inancı, Kıyâmet ve onunla birlikte gelecek olaylara inançtan başka bir şey değildir. Bu büyük önemi yüzünden Kur'ân Kıyâmet olayını sık sık hatırlatır, zaman zaman da bir korkutma, uyarma unsuru olarak kullanır. Kıyamet kesin olarak gerçekleşecek, şüphe götürmeyen bir olaydır. Alametleri belirmiş, yaklaşmıştır. Ancak bir göz kırpması gibi, ya da daha daha kısa bir zamanda gerçekleşecektir. Yani ansızın gelir. Kâfirler bu günden devamlı bir şüphe içinde kalırlar, yalanlarlar. Halbuki onun ağırlığına ne gökler, ne de yer dayanabilir. Sarsıntısı korkunç bir şeydir.

Kur'ân, Kıyâmet olayının kesinliğini, yakınlığını bildirdiği, hatta oluş biçimine ilişkin tasvirler verdiği halde zamanı konusunda bir açıklama yapmaz. Kıyâmet doğrudan doğruya Allah'ın dilemesine bağlı bir olaydır ve O'ndan başka hiç kimsenin bu konuda bir bilgisi yoktur. Kur'ân, "Kıyâmet saatinin bilgisi şüphesiz Allah katındadır." (Lokman, 34) gibi âyetlerle Kıyâmet'in zamanının hiç kimse tarafından bilinemeyeceğini belirttikten sonra, bu konuda sorulan soruları şöyle cevaplar: "De ki: 'Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz." (A'raf, 187). "Sana kıyamet saatini sorarlar: "Demir atması ne zaman?" diye. Sen nerede, onun vaktini bildirmek nerede? Onun sonu Rabbine varır, kesin

bilgisi O'na aittir. Sana düşen sadece: ondan korkanı uyarmaktır. " (Nâziât, 42-45). Cibril Hadisi olarak bilinen hadiste, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Cebrâil'in bu konudaki sorusunu "Kendisine soru sorulan, soruları sorandan daha bilgili değildir." diye cevaplayarak kendisinin de kıyâmet'in zamanına ilişkin bir bilgiye sahip olmadığını açıklamıştır.[132]

Kur'ân kıyâmet'in oluş biçimine ilişkin ayrıntılı ve dehşet verici tablolar çizer. Buna göre Kıyâmet "Sur'a üflenince" (Zümer, 68) başlayacak, kulakları sağır edecek bir ses ve korkunç bir sarsıntı nedeniyle emzikli kadınlar kucaklarındaki çocukları unutacak, hamile kadınlar bebeklerini düşürecek, insanlar sarhoş gibi olacaklardır (Hac, 1-2). Gök, erimiş maden gibi, dağlar atılmış yün gibi olacak, kimse dostunu soramayacaktır (Meâric, 8-10). Gök yarılacak, yıldızlar dağılıp dökülecek, denizler fışkıracak, kabirler altüst edilecektir (İnfitâr, 1-5). Gözler dehşetten kamaşacak, ay tutulacak, güneş ve ay kararacak, insanlar kaçacak sığınacak bir yer bulamayacaktır (Kıyame, 6-12). Dehşetten doğurmak üzere olan develer, kıyılmaz mallar terk edilecek, yabani hayvanlar bir araya toplanacak, denizler kaynatılacak, nefisler eşleştirilecek, ruhlar bedenlere girecek, yıldızlar yerlerinden düşüp dağılacak, Cehennem alevlendirilecek, Cennet yakınlaştırılacaktır (Tekvir, 1-13).

Kıyâmet'in genel yok oluşu belirten bu ilk safhasını, ikinci safha izleyecek, bütün insanlar yeniden dirilerek ayağa kalkacaklardır (Zümer, 68). Bu diriliş ve kalkışı (Bas'), toplanma (Haşr) izleyecektir. Kur'ân Kıyâmet'in bu ikinci safhasını da canlı tasvirlerle anlatır: "Gözleri korkudan önlerine eğildikçe eğilmiş, dehşet içinde mezarlarından çıkar, yayılmış çekirgeler gibi her tarafı dalga dalga kaplarlar. Boyunlarını, çağıran münâdîye doğru uzatmış vaziyette, kâfirler: "Bugün çok zorlu bir gün, işimiz bitik!" derler." (Kamer, 7-8). O gün herkes kardeşinden, anasından

---

[132] Buhârî, *İmân*, 37.

babasından, eşinden ve oğlundan kaçacaktır. Çünkü her insan ancak kendi derdi ile uğraşacaktır. Mü'minlerin yüzleri parıl parıl parlayacak, gülecek ve sevinç içinde olacaklardır. Kâfir ve fâcirlerin yüzleri ise sanki toprak bürümüşçesine kapkara kesilecektir (Abese, 34-42). Bütün insanlar tabi oldukları önderlerle birlikte çağrılacak (İsra, 71), peygamberler ümmetlerine şahitlik etmek üzere toplanacak (Mürselat, 11), gök beyaz bulutlar halinde parçalanacak ve melekler bölük bölük ineceklerdir (Furkan, 25).

Yeniden diriliş, kalkış ve toplanışın ardından insânlara amel defterleri dağıtılacak, mizan kurularak sevap ve günahları tartılacak, hak edenler Cennet'e, müstahak olanlar geçici ya da süresiz olarak Cehennem'e gönderilecek; böylece sonsuz âhiret hayatı mutluluk ya da azapla başlayacaktır.[133]

***

Sur'a Üflendi

وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَاِذَا هُمْ مِنَ الْاَجْدَاثِ اِلٰى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ۝

51 – Sura üflendi, "Kalk!" borusu çaldı... İşte mezarlarından kalkıp, Rab'lerinin huzurunda duruşmaya koşuyorlar...

Bu âyette anlatılan sûra üfleniş, bazı âlimlere göre ikinci, diğerlerine göre üçüncü üfleniştir. Çünkü bazı âyetlere göre iki üfleniş, bazı âyetlere göre ise üç üfleniş vardır. Meselâ Zümer Sûresi 68. âyete göre sûra iki defa üflenir: "Sûra üflenir; Allah'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp cansız yere düşer. Sonra ona bir daha üflenir: Bir de bakarsın bütün insanlar, kabirlerinden ayağa kalkmış, etrafa bakınıp duruyorlar!"

Neml sûresi 87. âyette ise bu ikisinden önce bir kere daha

---

133 Ahmet Özalp, *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, Kıyamet md.

üfleneceğinden söz edilmiştir. "Gün gelecek sûra üflenecek, Allah'ın dilediği dışında, göklerde ve yerde olan herkes müthiş bir korkuya kapılacak. Hepsi boynu bükük vaziyette O'nun huzuruna varacaklar."

Bu giriş bilgilerinden sonra, sûr hakkında biraz daha malumat vermek istiyoruz:

Sûr

Sûr; kıyâmet saati geldiği an, dört büyük melekten biri olan İsrâfil (aleyhisselâm)'ın üfleyeceği bir araçtır. İsrâfil'e (aleyhisselâm), Sûr'a üfüreceği için Sûr Meleği de denilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Sûr'un nasıl bir şey olduğu açıklanmaz. Yalnız, tefsirini yaptığımız (Yâsîn 51.) âyet, –biraz önce meâlini zikrettiğimiz– Neml 87 ve Zümer 68. gibi Kur'ân'daki diğer âyetler Sûr'un varlığına bir delildir. Bunun dışında Sevgili Peygamberimiz'den nakledilen bazı hadisler onun mahiyetini ayrıntılı bir şekilde açıklar.

Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) Sûr'un mahiyeti sorulunca şöyle demiştir: "Üfürülen bir boynuzdur."[134]

Diğer bir hadislerinde ise Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "*Sûr'un sahibi (İsrâfil aleyhisselâm), sûr denilen borusunu ağzına dayamış, yüzünü çevirmiş, kulağını dikmiş, üfleme emrini beklerken ben nasıl tereffühle (dünya nimetlerinden) istifade edebilirim?*" buyurmuşlardı. Bu, sanki ashabına çok ağır gelmişti: "*Peki biz ne yapalım –veya ne diyelim– ey Allah'ın Resûlü?*" diye sormuşlar. Onlara: *"Hasbünallahu ve ni'me'l-vekîl (Allah bize yeter, o ne güzel vekildir!), Allah'a tevekkül ettik.*[135] *deyiniz!"* diye emir buyurdular.[136]

---

[134] Ebû Davud, *es-Sünnet*, 22; Tirmizî, *Kıyâmet* 9; Taberi, V,241.

[135] Belki de "*tevekkülümüz Allah'adır!*" demişti. (Hadîs râvisinin şekki)

[136] Tirmizî, *Kıyâmet* 9.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sûra üç defa üfürüleceğini bildirmiştir:

1. Nefhatü'l-feza' (dehşetli bir ses)
2. Nefhatu's-sa'k (öldüren ses)
3. Nefhatu'l-kıyâme (diriliş üflemesi)

Birinci üfürüşte korku ve dehşetten bütün yaratıklar sarsılacak. İkinci üfürülüşte bütün kâinat alt üst olup, bütün canlılar ölecek. Allah yeni bir düzen (âhiret yurdu) kurup hesap günü gelince, üçüncü bir üfürülüşle bütün ölülerin ruhları bedenlerine girerek yeniden dirilecekler. Ve ardından hesap, kitap, mizan, şefaat, sırat, Cennet, Cehennem... kıyamet olayları olacak.

Kur'ân-ı Kerim Sûr'un üfürülüşü anında yaşanacak dehşeti, Tekvir, İnfitar, İnşikak, Kâria ve daha başka sûrelerde genişçe haber vermektedir.

Yukarıdaki hadis-i şerifte Peygamber Efendimize; "Gün gelecek sûra üflenecek, Allah'ın dilediği dışında, göklerde ve yerde olan herkes müthiş bir korkuya kapılacak. Hepsi boynu bükük vaziyette O'nun huzuruna varacaklar." (Neml, 87) âyetindeki "Âllah'ın dilediği dışında" kelamı ile kastedilen kişilerin kimler olduğu Ebu Hureyre tarafından soruldu. Resûlullah cevaben, "Onlar şehitlerdir. Çünkü şehitler Yüce Allah'ın katında diridirler. Allah onları, kıyamet gününün dehşetinden, korku ve endişesinden korumuştur. O günün korku ve endişesi sadece inanmayan âsi ve günâhkâr kullar içindir." karşılığını verdi. Peygamberimiz daha sonra kıyâmet ve sûr konusunda özetle şu bilgileri verdi: "Bütün canlılar öldükten sonra ölüm meleği Azrâil Allah'ın huzuruna çıkar ve Ey Allah'ım, yaşamasını dilediğin kimselerden başka, yerde ve gökte canlı olarak yaşayan bütün varlıklar öldü der. Allah ise, geride kalanları herkesten daha iyi bildiği halde, ölüm meleğine "Geride canlı kalan kimse var mıdır?" diye sorar. Azrâil, Ey Allah'ım, ölmeyen ve daima

diri olan Zât-ı Celâlin kaldı. Sen bâkisin ve dirisin. Bir de kalmasını dilediğin Arş'ı ayakta tutan melekler, Cebrâil, Mikâil ve ben kaldım." cevabını verir. Daha sonra Allah'ın emriyle geride kalan melekler de ölür, Azrâil'e dönen Yüce Allah "Ey meleğim! sen de diğer yaratıklarım gibisin. Bütün yaratıklarım öldü, sana ihtiyaç kalmadı. Yaratan ve öldüren benim. Artık sen de öl." buyurur ve Azrâil de ölür. Sonra Yüce Allah "Bugün mülk kimindir?" diye seslenecek ama cevap verecek hiçbir canlı olmayacak; cevabı Allah kendisi verecektir. "Bugün mülk, tek ve her şeye gücü yeten Allah'ındır?"[137]

Buna göre Sûr, İsrâfil (aleyhisselâm)'ın kıyâmet anında canların toptan öldürülmesi, kainatın düzeninin bozulması, ardından yeni bir âlemin kurulması ve nihâyet canlıların tekrar dirilmeleri için toplam üç kez üfleyeceği, mahiyetini bilmediğimiz, dünyadaki aletlere benzemeyen, ancak hadislerde boru diye tanımlanan bir âlettir.[138]

İsrâfil'in (aleyhisselâm) Sûr'a iki kez üfürmesi arasında (birinci sûr ile ikinci sûr, veya ikinci ile üçüncüsü arasında) geçecek süre kesin olarak bilinmemektedir. Çünkü Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) "Sûr'a iki defa üfürülme olayı arasında kırk (zaman) vardır." buyurmuşlardır. Orada bulunanlar, hadisi nakleden Ebû Hureyre'ye "Ey Ebû Hureyre "Kırk gün mü?" diye sormuşlar; "Bir şey diyemem" cevabını alınca, "Kırk ay mı?" demişler, yine "Bir şey diyemem" karşılığını alınca, "Kırk yıl mı?" diye sormuşlar. Bu soruya da Ebû Hureyre "Bir şey diyemem" cevabını vermiştir.[139]

Mevdûdî'ye göre: "Birinci sur ile ikinci sur arasında ne kadar

---

[137] Taberi, Neml 87. âyetin tefsiri.
[138] Fedakar Kızmaz, *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, Sûr md.
[139] Müslim, *Fiten*, 141; Ebû Dâvud, *Sünne*, 22.

bir süre olacağı hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Bu zaman süresi yüzlerce veya binlerce yıl olabilir."[140]

***

Eyvah bize! Kim kaldırdı bizi yatağımızdan?

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَاۜ هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ
الْمُرْسَلُونَ ۞ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ
۞ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَلَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۞

52-53-54 – "Eyvah bize! Kim kaldırdı bizi yatağımızdan?" diyorlar... "İşte Rahmân'ın vâdi: Resuller doğru söylerler!" Bütün olay, bir çağrıdan ibâret! İşte hepsi duruşma için toplanmışlar... Artık bugün, kimseye zulmedilmez, hakkınızdan başka size bir karşılık verilmez

Burada *"İşte Rahmân'ın vâdi: Resuller doğru söylerler!"* cevabını kimin verdiği açıklanmamıştır. Kâfirlerin biraz vakit geçtikten sonra gerçeği anlayarak, kendi kendilerine "Vah halimize. Bu, O Resûl'ün bize haber verdiği şeydir. Oysa biz O'nu yalanlamıştık." demeleri mümkündür. Yine iman ehlinin, "Hayır uykudan uyanmadınız. Bu ölümden sonraki hayattır." şeklindeki konuşmalarına karşılık verilmiş bir cevap olması da mümkündür.. Ayrıca böyle bir cevabı, melekler de vermiş olabilir.[141]

İbn Kesir der ki: *"Eyvah bize! Kim kaldırdı bizi yatağımızdan?"* demeleri, onların rahat içinde oldukları ve kabirlerinde azap görmediklerini ifade etmez. Çünkü kabir azâbı, daha sonraki şiddetli azâba göre uyku gibidir.[142]

---

[140] Mevdûdî, *Tefhim*.
[141] Mevdûdî, *Tefhim*.
[142] İbn Kesir.

Bütün olay, bir çağrıdan ibâret! İşte hepsi duruşma için toplanmışlar...

Celâleyn tefsirine hâşiye yazan Sâvî şöyle der: Bu sayha, İsrâfîl'in (aleyhisselâm) şöyle söylemesidir: "Ey çürümüş kemikler, parçalanmış uzuvlar, dağılmış parçalar, ayrılmış saçlar! Allah, hüküm vermek için toplanmanızı emrediyor." Sonra İsrâfîl (aleyhisselâm) sura üfürür. İnsanlar hemen hesap yerinde toplanmış olurlar.[143]

Peygamber Efendimiz, ölümünden sonra insanın her şeyinin çürüyüp yok olacağını, ancak acbü'z-zeneb denilen "kuyruk sokumu kemiği"nin bundan müstesna olduğunu bildirmiş, kıyamet koptuktan sonra ikinci yaratılışın bu çürümeyen kemikten derlenip toparlanacağını belirtmiştir.[144]

Artık bugün, kimseye zulmedilmez, hakkınızdan başka size bir karşılık verilmez

Başka bir âyette de buyurulduğu gibi: "Biz kıyamet gününe mahsus, öyle doğru ve hassas teraziler koyacağız ki hiçbir kimseye zerre kadar haksızlık edilmez. Hardal tanesi ağırlığınca da olsa, yapılan iyi veya kötü işi oraya getirip tartarız. Hesap görücü olarak Biz fazlasıyla yeteriz." (Enbiyâ, 47) İyilik yapanlara, yaptıklarının karşılığı tam olarak verilir, eksik verilmek suretiyle onlara zulmedilmez. Suçlulara da, ancak yaptıklarının cezâsı verilir, fazla cezâ verilmek suretiyle onlara da zulmedilmez.

***

52. âyette kabir hayatı ve kabir azâbına işaret olduğu için, kısaca bu konudan bahsetmek istiyoruz:

---

143 Sâvî, Celâleyn Hâşiyesi.

144 Buhârı, *Tefsîru Sure*, 39/3, 78/1; Müslim, *Fiten*, 141-143; Ebû Dâvud, *Sünne*, 22; Nesâî, *Cenâiz*, 117; İbn Mâce, *Zühd*, 32; Mâlik, *Muvatta*, *Cenâiz*, 49; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 322.

Kabir Hayatı

Ölüm ile başlayan ve büyük kıyâmet'e kadar süren dönem Kabir Hayatı, ya da Berzah olarak adlandırılır. Kabir hayatı, bir bakıma âhiretin giriş kapısı ve başlangıcı sayılır. Her insan ister ölerek toprağa gömülsün, ister boğularak denizin dibinde kalsın veya yırtıcı bir hayvan tarafından yenilsin veya yanarak külü havaya savrulsun, mutlaka kabir hayatı geçirecektir.

Ehl-i Sünnet inancına göre, kâfirlere ve bazı günahkâr müminlere kabir azabı vardır. Kabir, iman ve sâlih amel sahipleri için Cennet bahçelerinden bir bahçe; kâfirler için de Cehennem çukurlarından bir çukurdur. Kabir hayatının, azap şeklinin mahiyeti hakkında, âlimler ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Azabın ruha, bedene veya her ikisine birlikte yapılması, sonucu değiştirmez. Çünkü sâlih amel sahibi insanlar kabirde güzel bir hayat yaşarken, kâfirler, büyük bir sıkıntı ve ızdırap içinde bulunacaklardır.[145]

Bazı âlimlere göre, saîdlerin rûhu Cennette olmakla birlikte kabirleriyle olan bağlantıları kesilmez. Bu irtibat özellikle Cum'a gecesi ve gündüzü ile Cumartesi gecesi güneş doğuncaya kadar, pek canlı bir şekilde devam eder. Saîdlerin ruhları dünya haberlerini izleme imkânı bulabilirler Vefat edip yeni gelenlere dünyadan haber sorarlar. Kendilerini ziyarete gelenlerin selâmını duyarlar, hatta izin verilirse, selâma karşılık vermeleri de mümkündür.[146]

---

[145] Pezdevi, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, (trcm. Şerafeddin Gölcük), İstanbul 1980, s. 235, 237; es-Sâbûnî, *Mâtürîdî Akaidi*, (trcm. Bekir Topaloğlu), Ankara 1979, s. 185; Taftazânî, *Şerhu'l-Akaid*, s. 251; Tirmizî, *Kıyâme*, 26; Müslim, *İman*, 34; Ebû Dâvud, *Tahâret*, 26; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, Beyrut 1972, III, 29.

[146] ez-Zebîdî, *Tecrîd-i Sarih*, (trcm. Kâmil Miras, Ankara 1985, IV, 504-505.

Kabir Azabı

İnsan öldükten sonra kabre konulunca, Münker ve Nekir adında iki melek, kendisine gelerek; "Rabbin kimdir?, Peygamberin kimdir, Dinin nedir?" diye sorarlar. İman ve güzel amel sahipleri bu gibi sorulara doğru cevap verirler. Bu gibi ölülere cennet kapıları açılır ve Cennet kendilerine gösterilir. Kâfir veya münafık olanlar ise bu sorulara doğru cevap veremezler. Onlara da Cehennem kapıları açılır, oradaki azap kendilerine gösterilir. Müminler nimet içerisinde, sıkıntısız ve huzurlu yaşarken, kâfir ve münâfıklar ise kabirde azap göreceklerdir.[147]

Kabirde, azap ve nimetin olacağına dair âyet ve hadisler vardır. Bir âyet-i kerimede; "Onlar sabah akşam ateşin karşısına getirilirler. Kıyamet koptuğunda da: "Haydi, Firavun hanedanını en şiddetli azaba sokun!" denilir." (Mümin, 46) buyurulur. Buna göre kıyamet kopmadan önce, yani kabirde de azap vardır.

Kabir azabı ile ilgili hadis kitaplarında pek çok hadis-i şerif zikredilmektedir. Bunlardan bir kaçı şöyledir: Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir mezarlıktan geçerken, iki mezardaki ölünün bazı küçük şeylerden dolayı azap çekmekte olduklarını gördü. Bu iki mezardaki ölülerden biri, hayatında insanların arasını bozmak için söz taşıyordu, diğeri ise idrardan sakınmıyordu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yaş bir dal almış, ortadan ikiye bölmüş ve her bir parçayı iki kabre de birer birer dikmiştir. Bunu gören ashap, niye böyle yaptığını sorduklarında: "Bu iki dal kurumadığı sürece, o ikisinin çekmekte olduğu azabın hafifletilmesi umulur."[148] buyurmuşlardır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) diğer bir hadislerinde

---

[147] bkz. ez-Zebîdî, *a.g.e.*, IV 496 vd.

[148] Buhârî *Cenâiz*, 82; Müslim, *İmân*, 34; Ebû Dâvud, *Tahâret*, 26.

şöyle buyururlar: “Kabir, ya Cennet bahçelerinden bir bahçedir veya Cehennem çukurlarından bir çukurdur.”[149]

Başka bir hadiste de şöyle buyurur: “Ölü mezara konulunca, birine Münker, diğerine Nekir adı verilen siyah mavi iki melek gelir; ölüye derler ki: “Şu Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) denilen zat hakkında ne dersin?” O da şöyle cevap verir. “O, Allah’ın kulu ve Resûlüdür. Ben şahitlik ederim ki Allah’tan başka ilâh yoktur, Muhammed de O’nun kulu ve elçisidir. Bunun üzerine melekler; Biz senin böyle diyeceğini zaten bilmekte idik.” derler. Sonra onun mezarını yetmiş arşın genişletirler. Daha sonra bu ölünün mezarı ışıklandırılır ve aydınlatılır. Melekler ölüye: “Yat ve uyu.” derler. O da; “Aileme gidin de durumu haber verin.” der. Melekler ona; “Zifafa giren ve sadece en çok sevdiği kişi tarafından uyandırılan şahıs gibi mahşer gününe kadar sen uyumana devam et.” derler. Eğer ölü münâfık olursa, melekler şöyle der: “Şu Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) denilen zat hakkında ne dersin?” Münâfık da şöyle cevap verir: “Halkın Muhammed hakkında bir şeyler söylediklerini işitmiş, ben de onlar gibi konuşmuştum. Başka bir şey bilmiyorum.” Melekler ona; “Böyle diyeceğini zaten biliyorduk.” derler. Daha sonra yere “Bu adamı alabildiğine sıkıştır.” diye seslenilir. Yer de sıkıştırmaya başlar. Öyle ki o kimse kemiklerini birbirine geçmiş gibi hisseder. Mahşer gününe kadar bu sıkıntı devam eder.”[150]

Kabir azabının yalnız ruha mı, yoksa bedene mi, yahut da her ikisine mi yapılacağı konusu bilginler arasında tartışmalıdır. Bu azabın hem rûha, hem de bedene yapılacağı görüşü tercihe şayandır. Ancak azabın niteliği hakkında fazla bilgi yoktur.

---

149 Tirmizî, *Kıyamet*, 26.
150 Tirmizî *Cenâiz* 70.

Ebû Hanife'ye göre, peygamberler, çocuklar ve şehitler kabir sorusu ile karşılaşmazlar.[151]

Kabirlerden Kalkış

Kur'ân, kıyametin kopmasından sonra Sûr'a ikinci veya üçüncü defa üfürülme ile bütün canlı yaratıkların hesap için tekrar diriltileceklerini ifade eder. O kadar ki, öldükten sonra dirilmenin anlatılmadığı çok az sûre bulunabilir. Pek çok surede bu konuyu açıklayan misaller getirilerek, akıllara gelebilecek tereddütleri ortadan kaldırır.

Kabirlerden kalkış dediğimiz tekrar dirilme inancı, kişilerin ve toplumun ıslahında çok önemli bir prensip olduğu için Kur'ân-ı Kerim bu konuya önemle eğilir. Gerçekten de öldükten sonra tekrar dirilmenin gerçekleşeceğini bilen insan, hayır ve iyilik yapmaya, işlediği kötülükleri en aza indirmeye çalışır.

***

Cennetlikler, Zevk ve Eğlence İçindedirler...

اِنَّ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فٖى شُغُلٍ فَاكِهُونَۚ ۝
هُمْ وَاَزْوَاجُهُمْ فٖى ظِلَالٍ عَلَى الْاَرَآئِكِ مُتَّكِؤُنَ ۝

55-56 – Amma bugün Cennetlikler, zevk ve eğlence içindedirler... Hem kendileri, hem eşleri gölgeliklerde, tahtlarına kurulurlar.

Cennet'e girenler o gün bir işte, eğlencede ve sevinç içindedirler. Hiç canları sıkılmaz. Boş değillerdir, işleri vardır ama, işleri, yorucu, can sıkıcı değil; zevk verici, eğlendiricidir. Yalnız da değillerdir, eşleri de kendileri ile beraberdir. Eşleriyle birlikte

---

151 Alliyü'l-Kâri, *a.g.e.*, s. 252-253.

gölgeler altında bahçelere konulmuş divanlara, koltuklara yaslanırlar. Önlerinde de meyveler, canlarının çektiği her şey vardır.

İbn Abbâs şöyle der: Bâkirelerle beraber olmak ve müzik dinlemekle meşgul olup, üzülmemeleri için Cehennem'de bulunan yakınlarını hatırlamazlar.[152]

Âyette geçen *Erâik, Erîke* kelimesinin çoğuludur. O da, gelin odasında döşenen süslü koltuktur. Onlar ve eşleri, ki eşlerinden maksat, dünyadaki eşleri veya hûrilerdir. Eşleri ifadesi ile, tek başına olmadıklarına işaret edilmiştir. Çünkü tek başına olan kimse, en üst makamda bile olsa yanında tanıdık kimselerden biri bulunmayınca yalnızlık hisseder. Bu âyet ve devamı müminlerin sevinç ve neşesini arttıran meşguliyetlerinin mahiyetini açıklamaktadır. Yani onların meşguliyetleri ve müreffeh hayatlarının yanı sıra eşleri de vardır.[153]

***

İstedikleri Her Şey Onlara...

لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ۝ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ۝

57-58 – Orada turfanda yemişler onlara, hâsılı istedikleri her şey onlara... Rabb-i Rahim'den sözle olan bir selâm yine onlara...

Cennetlikler, sâlih amellerle Cennet'e sahip olurlar. Gerçi Cennet'e girmek, esas itibarıyla Allah'ın lütfuyladır. Fakat "ancak yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz." buyurulması itibarıyla, burada bu mânâ hatırlatılmıştır. *Meyve* denmesi de sırf zevkten çok, çalışmanın meyvesine işaret eder. Ve onlara, istedikleri her şey vardır.

---

152 *Bahru'l-Muhit.*
153 *Rûhu'l-Beyan.*

Cennetliklere, Rahîm olan, yani sonunda müminleri rahmetiyle murada erdiren ve ortağı benzeri olmayan bir Rab'den doğrudan doğruya söylenen bir selam vardır. Bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) demiştir ki: "Cennet ehli nimetleri içinde zevke ererlerken kendilerine bir nur parıldar, başlarını kaldırır bakarlar ki üzerlerinden Rab, kendilerini cemalinin şerefi ile şereflendirmiş. 'Ey Cennet ehli! Selam üzerinize olsun.' buyuruyor. İşte ilâhî sözü budur. Bunun üzerine onlara nazar buyurur, onlar da O'na bakarlar ve baktıkları müddetçe diğer nimetlerden hiçbir şeye iltifat etmezler. Ta perdeleninceye kadar ki, o zaman da üzerlerinde ve yurtlarında nur bâkî kalır."[154]

***

Yüce Allah önceki âyetlerde, bahtiyar ve iyilerin durumlarını ve onlar için Cennet'te hazırlanmış olan devamlı nimetleri anlattıktan sonra, burada da kötü ve bedbahtların durumunu ve onlar için hazırlanmış olan rüsvaylık ve azâbı anlatmaktadır. Bunu, Kur'ân'ın "korkutma" ve "ümitlendirme" şeklindeki üslûbuyla anlatmaktadır.

Fikir, düşünce, his, duygu, insan, insanlık ve bütün bunlara bağlı niyet amel ve aksiyonlar; bu dünyadan sel gibi akar. Ve nihayet akış mecrasının mahiyetine göre bir havuzda toplanıverir. Burada bizler herhangi bir mükâfat ve mücazât görmüyoruz. Nice zalimler, cebbârlar ve firavunlara taş çıkartacak kimseler bu dünyada hiçbir cezaya, maruz kalmadan; başı, beli, dişi ağrımadan; yaptığı zulüm ve haksızlıkları yanına âdeta kâr kalarak öbür âleme gitmiştir. Aynen bunlar gibi bin bir musibete maruz bin bir belanın cenderesinden geçmiş, bin bir musibet başında değirmen taşı gibi çevrilmiş kimseler de bu dünyadan oldukça mazlum, mağdur olarak diğer âleme göçmüşlerdir. Zâlimin,

[154] İbn Mâce, *Mukaddime*, Hadis no. 184; İbn Kesîr.

kendine göre düşünce ve hesapları, mazlumun da yine kendine göre büyük farklılık arzeden niyet ve düşünceleri vardır. İşte bir çağlayan gibi akan birbirine tamamen zıt bu iki mecrâ diğer dünyada bir havuza dolan sular misâli bir yere toplanacak, bu dünyadaki hâl ve hareketlerinin muhasebesi için Cenâb-ı Hakk'ın karşısında sıraya dizileceklerdir. Yapılan muhasebe neticesinde mazlum dünyada iken varlığına kendi varlığı gibi inanmış olduğu Cennet'e, zâlim ise içinde bulunmayı aklının ucundan bile geçirmemiş olduğu Cehennem'e bir çöp yığını gibi atılacaktır. Bu dünyada yapılmamış olan ebrâr ve eşrârın temyizini, yani iyi ve kötülerin birbirinden ayırma işini öte tarafta Adil-i Mutlak olan Allah yapacaktır.

***

İyi-Kötü Birbirinden Ayrılıyor

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ۞

59 – "Fakat bugün sizler, şöyle bir tarafa çekilin ey mücrimler!"

İyi ve kötülerin birbirinden ayrılması bu dünyada yapılmamaktadır. Halbuki, diğer hususlarda, iyi kötüden, güzel çirkinden; kemâl noksandan burada ayrılmaktadır. İnsan gibi, kâinatın küçük bir numûnesi ve özü olan bir varlığın, kaideden istisna edilmesi düşünülemez. Burada olmuyor; demek ki başka bir âlemde olacaktır.

Bu âyet iki şekilde anlaşılabilir. Birincisi, âhiret gününde mümin ve sâlih insanlar, kafirlerden ayrılacaklardır. Çünkü dünyada aynı kavme, kabileye veya aileye mensup olmalarından ötürü birlikteydiler. Ancak şimdi onlarla bir bağları kalmayacaktır. İkincisi, parti, grup gibi topluluklara mensup olmanın

getirdiği ilişkiler kesilerek, herkes yapayalnız sadece yaptıklarının hesabını verecektir.

Âyetteki bu ifadeden gerçek iman sahiplerinin mahşer meydanında bekletilmeyecekleri anlaşılmaktadır. Onlar hesaba çekilmeden veya kolay bir yargılamadan sonra Cennet'e sevk edileceklerdir. Çünkü onların sicili temizdir ve bu yüzden mahkeme anında bekletilerek eziyete uğratılmayacaklardır. Böylece Allah mahşer meydanında sorguya çektiği mücrimlere bu insanları göstererek, "Bu sâlih insanlar ile, 'bunlar ahmaktır' diye dünyada alay ediyordunuz! Ancak asıl akıl sahibi bunlardır. Çünkü Cennet'e kavuştular, sizler kendinizi akıllı sanıyordunuz. Oysa şimdi işlediğiniz suçlardan ötürü hesap vermek için müminlerden ayrılın!" diyecektir.[155]

Bu âyet gösteriyor ki, insanlar mahşerde ilk toplandıklarında Müminle kâfir, Müslüman'la münâfık birbirine karışır. Daha sonra her bir grup diğerinden ayrılır. Nitekim âyet-i kerime'de şöyle buyurulur: "Kıyamet saati gelip çattığında, işte o gün, müminlerle kâfirler birbirlerinden ayrılırlar. İman edip güzel ve makbul işler yapanlar Cennet bahçelerinde ağırlanıp neşelenirler. İnkâr edip âyetlerimizi ve öldükten sonra dirilmeyi, Allah'ın huzuruna çıkmayı yalan sayanlar ise, tutuklanıp azaba atılmak üzere getirilirler." (Rum, 14-16) Âyette sözü edilen gün, kıyâmet günü hesap ve ceza günüdür. Cehennem'de her inkarcının yalnız başına kalacağı ateşten özel bir yeri vardır ve bu yerin kapısı ateşle kapanır. Orada sonsuza kadar kalır; ne biri onu görebilir, ne de o başkasını. Yine o, Müminin dostlarıyla bir araya geldiği gibi gelemez. Dostlardan ve yakınlardan uzak kalma azabı ise, en kötü azap ve en şiddetli cezadır.

Yüce Allah Kur'ân'da, Mümin ile kâfirin mahşerde bir araya geldiklerinde Müminin kâfire karşı olan imtiyazlarına işaret

---

155 Mevdûdî, *Tefhim*.

etmiştir. Bunlar; Müminin yüzünün ak olması, kâfirin kararması; Müminin amel defterinin sağından, kâfirin ise solundan verilmesi; yine Müminin tartısının ağır, kâfirin ise hafif gelmesi; Müminin aydınlığı, kâfirin karanlığı; Müminin rahatlıkla sırat köprüsünden geçmesi, kâfirin ayağının sırattan kayması vs.dir.[156]

***

"Şeytana Tapmayın Sakın!"

اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَيْكُمْ يَا بَنِى اٰدَمَ اَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَۚ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ۝ وَاَنِ اعْبُدُونِیۜ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ۝

60-61– "Ey Âdem'in evlatları! Size emretmemiş miydim: "Şeytana tapmayın sakın!" "Çünkü o size âşikar düşman... Lâkin Bana tapın! İşte sırat-ı müstakim!"

İmam Râzî'nin Tefsir-i Kebir adlı eserinden, bu âyet ile ilgili güzel bir açıklamasını aşağıya alıyoruz:

"Şeytana ibadet etme" ifadesinin anlamı, "Şeytan'a itaat etme" demektir. Yani insan sadece Şeytan'a secde etmekten men olunmakla kalmıyor, aynı zamanda ona uymaktan ve itaat etmekten de men olunuyor. İşte bu durumda *itaat*, *ibadet* anlamı taşır. Bu ifadelerin ardından İmam Râzî şöyle bir soru yöneltiyor. "Şayet *itaat* kelimesi, *ibadet* anlamı da taşıyorsa, "Allah'a, Resûlüne ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin." âyeti mûcibince, bizler, Resûl'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ve emir sahibi olan kimselere ibadet mi etmiş oluyoruz? İmam Râzî bu soruyu yine kendisi cevaplıyor. "Bu kimselere Allah'ın emri ile itaat edilmektedir. Yani onlara itaat etmekle, aslında Allah'a ibadet etmiş oluyoruz. Tıpkı Allah meleklere 'Âdem'e secde edin.'

156 *Rûhu'l-Beyan.*

diye emrettiğinde de meleklerin Âdem'e değil de, Allah'a secde etmiş olmaları gibi. Bizlerin emir sahiplerine itaatimiz, onların Allah'ın hudutlarını çiğnemelerine rağmen devam ederse bu itaat *ibadet* anlamına gelir. İşte o zaman ibadet Allah'a değil, emir sahiplerine yapılmış olur ki bu da şirkin ta kendisidir."

İmam Râzî daha sonra şöyle devam ediyor: "Size bir şahıs herhangi bir konuda emir verdiğinde, siz o emrin Allah'ın emirlerine uygun olup olmadığını kontrol etmelisiniz. Şayet uygun değilse, bilin ki o şahsın yanında şeytan vardır. Siz bu duruma rağmen verilen emre itaat ederseniz, o takdirde şeytana ibadet etmiş olursunuz. Yine, nefsiniz sizi herhangi bir şeyi yapmak veya söylemek için tahrik ederse, o şeyin İslam'a göre caiz olup olmadığına bakmalısınız. Şayet caiz değilse, işte sen bu durumda nefsine uyarsan, şeytana ibadet etmiş olursun…

Şeytan'a ibadet etmenin dereceleri vardır. Şöyle ki, bazen bir insan bir iş yaptığında, onun bütün organları, dili ve hatta kalbi de o işin yapılmasına iştirak eder. Bazı zamanlar ise, insanın organlarını kullanarak bir iş yapmış olmasına rağmen kalbi ve dili, o işe iştirak etmeyebilir. Nitekim bazı insanlar günah işlediklerinde yaptıklarına kalpleri razı olmaz ve dilleri Allah'tan bağışlanma diler. O, bu şekilde kötü bir iş yaptığını itiraf eder. Böylece bu kimse şeytana sadece organlarıyla ibadet etmiş olur, bazı insanlar da gayet soğukkanlı olarak günah işlerler ve dilleriyle de memnuniyetlerini izhar ederler... Bunlar zahirde de, batında da şeytanın gerçek kullarıdır."[157]

Âyette, "Ey Âdemoğulları" diye hitap edilmesinde büyük bir azarlama vardır. Çünkü şeytan babalarını Cennet'ten çıkarmıştır, sonra onlar şeytan kendilerine apaçık bir düşman olduğu halde tutup ona uymuşlardır. Halbuki Allah, insan oğlunu bu hususta uyarmıştı: "Ey Âdem'in evlatları! Şeytan, edep yerlerini

---

[157] *Tefsir-i Kebir.*

açığa çıkarmak için, annenizle babanızı vüzerlerindeki takvâ elbiselerini çıkarttırmak sûretiyle– Cennet'ten uzaklaştırdığı gibi, sakın sizi de belaya uğratmasın! Çünkü o da, askerleri de sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerlerden sizi görürler. Doğrusu Biz şeytanları iman etmeyenlerin dostları yapmışızdır." (A'raf, 27) "Şeytan sizin düşmanınızdır, öyleyse siz de onu düşman kabul edin!" (Fâtır, 6)

***

Şeytan

Şimdi de; Şeytanın mâhiyeti, fonksiyonu, yaratılışının hikmetleri, insanı saptırma yolları, bunlardan korunma çareleri hakkında bilgi verelim:

1. "Şeytan" kelimesi hangi kökten gelir?

Cevap: Şeytan, Allah'ın rahmetinden uzaklaşmış bir varlıktır. Şeytan kelimesi, iştikâk itibariyle, Allah'tan, Allah'ın rahmetinden uzak oldu mânâsına (şatane)'den, bir de; yandı, işi bitti, helâk oldu (şâta-yaşîtu) mânâsından olmak üzere iki kökten gelir. Her ikisi de şeytan için doğrudur. Zira o, Allah'ın rahmetinden kovulmuş ve yanmaya hak kazanmış bir varlıktır.

2. "Şeytan" kelimesi başkaları için de kullanılabilir mi?

"Şeytan" kelimesi taşıdığı mânâdan hareketle dinde her azgın ve taşkın şeye kullanılabilir. Nitekim Allah (celle celâluhû) "Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar) aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar"(Enfal, 6/112) âyetinde şeytan tabirini, yaldızlı sözlerle insanları baştan çıkartan cinler ve insanlar için kullanıyor.

Seyyidina Hz. Ömer (radıyallahu anh) serkeş bir ata bindirildiğinde "Beni bir şeytana bindirdiniz" buyurarak serkeşlik yapan

ata şeytan tabirini kullanmıştır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bir yerde köpeğe, bir yerde de serkeşlik yapan deveye şeytan demiştir. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, ins, cin veya hayvan serkeşlik yapan, başkaldıran, isyan eden her şeye bir mânâda "şeytan" denebiliyor. Ama, burada bahis konusu olan şeytan, insanların baş belası, Seyyidina Hz. Âdem (aleyhisselâm)'e secde etmeyip, Allah'a karşı başkaldırmakla küfür yoluna girmiş, insanoğlunun ebedî hasmı olan şeytandır.

3. Şeytan, niçin Allah'ın rahmetinden kovulmuştur?

Şeytan, mahiyetinde mündemiç olan duyguları kötü yolda kullanması sebebiyle Allah'ın rahmetinden kovulmuştur. Evet, Allah insanı, maddî-manevî mücehhez bulunduğu şeyler itibariyle ahsen-i takvime mazhar olarak yaratmış ve "Biz insanı en güzel biçimde yarattık" (Tîn, 95/4) buyurarak bu hakikati ifade etmiştir. Bu açıdan insanın mahiyeti tıpkı bir takvim gibi bütün varlığa ait hakaiki câmi ve her şeyin özünü hâvidir. İnsan, kâinatı gösterebilecek bir takvim, seneler ve asırlar içinde geçen her şeyi ifade edebilecek bir fihrist mükemmeliyetindedir. Ayrıca böyle bir dışa paralel olarak iç mükemmeliyeti ifade eden kalp, sır, hafî, ahfâ gibi çeşitli duygularla da mahiyeti zenginleştirilmiştir.

Şimdi Allah herkesi böyle yaratmıştır ama, kimileri Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi kabiliyetlerini geliştirerek Cibril'i geride bırakmış, kimileri de Ebu Cehil gibi bütün istidatlarını menfî yönde kullanarak şeytanı utandıracak bir derekeye düşmüştür.

İşte şeytan da, bazı insanlarda olduğu gibi, mahiyetindeki nüveleri kötüye kullanarak Allah'ın rahmetinden kovulmuş ve uzaklaştırılmıştır. İfadeye dikkat edelim. Uzak yaratılmamış ama, kabiliyetlerini kötüye kullanarak uzaklaştırılmıştır.

4. Şeytan insana hangi yollardan yaklaşır?

Önce şeytanın insana niçin düşman olduğuna bir cümle ile temas edip sonra da insanı saptırmak için hangi yollara başvurduğuna âyetin belirttiği çerçevede şeytanın sözlerini esas alarak izaha çalışalım.

Şeytan, "Çık buradan, sen artık kovulmuş ve uzaklaştırılmışsın" (Hicr, 15/34) âyeti ile ifade edilen tokadı yedikten sonra, insanoğluna gayz, kin ve nefretle, Allah'a karşı da küskünlükle, ikinci bir fıtrat kazanmıştır. Evet, şeytanın Hz. Âdem (aleyhisselâm)'e secde etmemesi, onun Rahmet-i İlâhî'den kovulmasına; Allah'ın kovması da, onun Allah'a karşı düşmanlık göstermesine zahirî birer sebeptirler. Evet, Hz. Âdem (aleyhisselâm) ile imtihan olma ve bu imtihanı kaybetmesi şeytana çok dokunmuş ve kasemle "Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde onları (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım. Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna" (Hicr, 15/39) demiştir. Demek ki, şeytan, bu hâdiseler nedeniyle, Âdem (aleyhisselâm)'in şahsında bütün insanoğluna karşı kinle dolmuştur. Kinle dolu bir gönülde muvazenenin olmayacağı aşikârdır. Keza şeytan, Kur'ân'ın A'raf sûresinde belirttiğine göre kin ve gayzını şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Öyleyse beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra mutlaka onlara, önlerinden arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın."(A'raf, 7/16, 17). Yani önden gelecek, ileriyi karanlık ve inkârla dopdolu gösterecek, "öldükten sonra dirilme cennet, cehennem yok..." dedirtecek, ümitlerini kırıp geçeceğim. "Gün be gün yevmülbeter" diyecek, kıyamete kadar kâfirlerin esiri olacaklarına inandırarak, onların önlerine de karanlıklar püskürtüp duracağım. Arkalarından gelecek mâzi ile alâkalarını

kopararak, mukaddes olarak bel bağladıkları geçmişlerini büyük bir mezar şeklinde gösterip bütün ümitlerine bir balyoz indirerek onları ye'se atacağım. Sağ taraflarından gelecek "siz ehl-i hak ve hakikatsınız, ne diye başkalarının dine hizmet etmesine imkân veriyorsunuz? Bu hizmeti siz yapsanız ya!" diyerek gıpta damarlarını tahrik edip hizmetlerini engelleyeceğim. İbadetlerini zahiren yerine getirseler de yaptıkları şeyleri anlattırıp riyaya boğacağım. Ve soldan gelecek, sol düşünceli, çarpık, çeşitli doktrinlerle zihinlerini bulandırıp, onların ruhlarına hep yanlış şeyler üfleyeceğim. Dolayısıyla sen onların çoğunu sana karşı nankör ve şükretmeyen insanlar olarak bulacaksın.

Evet, şeytanın bu kin ve nefretle, Cenâb-ı Hakk'a karşı olan bu küstahça tavrını Kur'ân değişik yerlerde sık sık hatırlatır.

5. Şeytan niçin hidayete gelmemektedir?

Şimdi de şeytanın hidayete gelemeyiş sebebini bir-iki misalle izah etmeye çalışalım. Bir insan düşünün ki, çeşitli sebeplerle kendini kine ve nefrete kaptırmıştır. Bu insan, o anki halinin muktezası olarak, sağa-sola saldırır, eline geçeni atar ve karşısındakinin hakkından gelmek için elinden gelen her şeyi yapar. Zira bu insanda artık muvazene, muhasebe, salim düşünce yoktur. Yani dengesizlik bu kişinin saatlerini, dakikalarını, saniye ve saliselerini kaplamış, hatta ruhunu bile sarmıştır. İşte böyle bir ruh haleti içinde olan o insan, artık kazandığı ikinci fıtratın gereğini yapacaktır. Yani bu türlü davranışlar onun, o andaki fıtratının gereğidir.

Bir başka misale geçecek olursak; yine bir insan düşünün ki, bu insanın içini bazen bütün bütün küfür esintileri sarmıştır. İradî olmayan şüphe ve tereddütler, aniden kopup gelen rüzgârlar gibi onu sarsmaktadır. Meselâ Allah (celle celâluhû) veya Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında yersiz ve uygunsuz

şüpheler onun düşünce dünyasını zorlamaya başlamış ve onu hep şüphe ve tereddüt vadilerinde dolaştırmaktadır. İşte, o anda bu insan eğer Allah'a sığınır ve o şüpheleri izale edecek bir yola girerse Allah'ın inayeti ile o halden kurtulur. Aksi halde, bu durum devam edecek olursa, intiharı bile düşünecek hale gelir ve başını taştan taşa vurur. Aslında kâfirin hali işte budur. Yani onda küfür devamlı olduğu için, hiçbir zaman bu tür sıkıntılar ve ızdıraplar onun yakasını bırakmazlar.

Şimdi bu iki misalden hareketle, şeytanın hidayete gelemeyişine bakalım: Şeytan birinci misaldeki insan gibi, mahiyetindeki iyiliğe, güzelliğe açık tüm istidatlarını, iradesiyle öldürmüş ve kötülüğe ait bütün istidatlarını da inkişaf ettirmiştir. Bu suretle, içini küfürle, öyle bir doldurmuştur ki, artık onun mahiyetinde inanmaya yer kalmamıştır. O öfkeli adam gibi, kin ve nefretini değişik şeylerle kusan kişi gibi, hayatının bütününü saniye ve saliselere varıncaya kadar, hep kötülük sarmıştır. İşte şeytan budur ve böylesine bir kin ve nefretle Allah'a inananlara düşman olan şeytana bir şey anlatmak ya da kabul ettirmek ve dolayısıyla hidayete gelmesini beklemek boşunadır. Zira küfür, onda fıtrat haline gelmiş ve tabiatının bir buudu olmuştur.

Şeytan, şayet o ikinci misaldeki insan gibi, Allah'a sığınsa ve girdiği o çıkmaz yoldan çıkma eğiliminde bulunsaydı, Allah'ın inayeti ile kurtulur ve hidayete mazhar olabilirdi...

6. *Şeytan'ın yaratılmasının hikmeti nedir?*

Bu konuda müstakil olarak yazılmış kitaplara müracaatla daha teferruatlı malûmat elde edilebilir. Hassaten Hz. Bedîüzzaman'ın bu konuyu ele aldığı risale dikkatlice okunmaya değer. Bununla beraber bir-iki cümle ile bu hususa da işaret edelim. Allah (celle celâluhû), abes iş işlemekten münezzeh ve müberradır. Hakîm olan ve her şeyinde bin bir hikmet gizli bulunan

–insanlar anlamasa da– Allah hakkında böyle bir şey düşünme, Allah'ı bilememenin, O'nu tanıyamamanın bir ifadesi olsa gerek. İnancımıza ait bu temel kaideyi pekiştirdikten sonra diyebiliriz ki, şeytanın yaratılarak Müslümanlara musallat edilmesi, onları teyakkuza sevk eder.. sevk etmiştir, ediyordur ve edecektir de. Böylece insan ondan korunma mekanizmasını harekete geçirecektir. Demek ki şeytanın tasallutu, insanda mevcut bulunan korunma mekanizmasının rantabl çalışmasına vesile olacaktır. Yani nasıl tarlada akreplerin ve zehirli yılanların olması tarlada çalışanları dikkat ve teyakkuza zorlar.. ve dikkat etmeye ait istidatları inkişaf ettirir.. veya Bedîüzzaman Hazretleri'nin misali içinde; atmacanın serçe kuşuna musallat olması, serçenin kabiliyetlerini geliştirir; aynen öyle de, şeytanın insanlara tasallutu, şeytandan kaçma, kurtulma, onun tuzaklarını boşa çıkarma adına onların kabiliyetlerini geliştirir. Dahası, insanların Allah'a dehaletine, Sünnet-i seniyye kalesine sığınmasına vesile olur. Zaten Kur'ân da çeşitli âyetleriyle bu hususa işaret eder. Meselâ; "eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O işitendir, bilendir."(A'râf, 7/200). Bir başka âyette Allah'a sığınmayı salıklar ve "De ki; şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım. Onların yanımda bulunmalarından da sana sığınırım, Rabbim!" (Mü'minûn, 23/97).

7. Şeytanın bizimle uğraşmasına nasıl engel olacağız?

a- Allah'a sığınma

Biraz önce âyeti kerîmelerle ifade ettiğimiz gibi Allah'a sığınma, O'na iltica etme, şeytanın azdırması ve saptırmasına karşı en önemli bir sığınak ve dinamiktir. Bu dinamiğin behemehal kullanılması şarttır. Rabbim, bizlere, "Kulun Allah'a en yakın olduğu hal secde halidir" sırrını temsille, başımızı yere koyup, "Allah'ım Senden Sana sığınır, yani Celal ve Ceberrutiyetinden,

Rahmet ve Rahmaniyetine sığınırım, şeytandan da Sana sığınırım" dedirtsin ve bizi muhafaza buyursun.

b- Tembelliği terk etme

Şeytan daha ziyade âtıl ve tembel insanlara hücum eder. Hiçbir iş yapmayan, miskin miskin oturan ve hele din adına hiç de aktif olmayan kimselerle meşgul olur. Öyleyse biz de, bu noktadan hareketle, şeytandan korunma hususunda atalet mevzuu veya aktif olma mevzuu üzerinde durmak istiyoruz. Yani madem şeytan daha ziyade atâletimizden istifade ediyor. Boş durduğumuz zamanlarda içimize uygun olmayan kuruntular atıyor, fena şeyleri düşündürüyor, fena şeyleri okutturuyor, fena şeyleri yapmaya zorluyor. O zaman biz de, ister düşünceyle, ister fiille, onun parmak sokacağı ve kurcalayacağı noktaları doldurmak, duygu ve düşüncemiz itibariyle Rabbimize ait şeylerle dolup taşmalıyız.. dahası âyât-ı tekviniyeyi sık sık mütalâa edip rabıta-yı mevtle iki büklüm olmaya çalışmalı ve Rabbimizin dinini çevremize anlatmak suretiyle her zaman dopdolu olmayılız ki, şeytan içimize girip imânımızı sarsmasın ve vesvese veremesin.

Kaldı ki, biz evrad u ezkârla münasebet içinde bulunur veya O'nun dinine hizmetle ömrümüzü dolu dolu geçirirsek, bunların hürmetine Rabbim de bizi, şeytanlara terk etmeyecek ve bu kudsî meşgaleler sayesinde –inşaallah– sahil-i selâmete çıkaracaktır.

c- Ahde vefa

Ahde vefa da en azından diğerleri kadar bizi şeytanın iğvasından koruyacak hususlardandır. Evet, siz vefa gösterip Allah'ın dinine omuz verirseniz, Allah da sizi, şeytanla baş başa bırakıp, çürümeye terk etmez. Zaten O da "Ahdinize vefalı davranın, ben de ahdimi yerine getireyim"(Bakara, 2/40) demiyor mu?

Evet, siz bu düşünce ve inanç içinde bulunup, onu hayata

taşıdığınız müddetçe, şeytanın tasallutu karşısında Allah, bir âyetini hatırlatacak, bir bürhanını gösterecek, gözünüzden perdeyi kaldıracak ve mutlaka sizi koruyacaktır. Sahabede, asfiyada, evliyâda bunun yüzlerce misali vardır ve bu misaller göstermektedir ki, onların başları döndüğü, bakışları bulandığı anlarda, Rablerinin bürhanı karşılarına çıkmış ve onları hemen istikamete yönlendirmiştir. Kim bilir, belki de sizler, bizler ve hepimiz iradelerimizi kötüye kullanmada ısrar etmediğimiz sürece hep Rabbimizin bu türlü nimetlerine mazhar olarak düşmekten, sürçmekten kurtulmuşuzdur.

"Siz Allah'ın dinine yardım ederseniz Allah da size yardım eder" (Muhammed, 47/7) âyetinin mucibince, O'na vefa ve sadakat içinde olanlar, O'ndan vefa ve inayet görmüş.. sınırlı iradelerini O'nun yolunda kullananlar, O'nun sınırsız nimetleriyle serfiraz olmuşlardır. O halde bu kutlu davanın kutlu neferleri olarak bizler, neticede bizi cennete, Cemalullah'a götürecek bu yolda, ahde vefadan, bir ân bile dûr olmadan sürekli çalışmalıyız. Allah'ın her yerde ve her zaman hâzır ve nâzır olduğu hakikatına inanarak o Rakîb ve Müheymin'in müşahedesi altında olduğumuzu bir an olsun hatırdan çıkarmamalı, davranışlarımıza ona göre çeki-düzen vermeli ve iç âlemimizi her zaman zabt u rabt altına almalıyız.

d- Yalnız kalmama

Yalnız kalmama, şeytanın idlâl ve ifsadına karşı çok önemli bir silahtır ve bu silahın behemehal her zaman kullanılmaya hazır olması gerekir. Bu ise Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem)'nün buyurduğu gibi, en az üç kişilik bir arkadaş grubuyla gerçekleşebilir. Yani çarşıda, pazarda, evde, bizim gibi duyan, hisseden ve inanan arkadaşlarla bir arada bulunma ve bu suretle şeytana mel'abe (oyuncak) olmaktan kurtulma... Evet, her kötü düşünce içimize atılmış bir tohum gibidir. Bu tohum zamanla mevcudiyetini

hissettirir ve rüşeym halinde kendini gösterir. Eğer bu kötü düşünce henüz filiz iken kesilip atılırsa ne güzel! Aksi takdirde o, boy atar, gelişir; gelişir ve geliştiği bünyeye rağmen onu yer bitirir. İşte bunun için şeytanın küçük tohumlar halinde ruhumuza saçtığı şeylerin daha baştan kökünün kazınması şarttır. Yoksa zamanla bunlar altından kalkılamayacak muvazene, muhakeme hatta hayal hanemizi bile istiab edecek hale gelebilir. Böyle bir duruma geldikten sonra kurtulmak ise çok zordur. Onun için bu tür kötü düşüncelerin bünyemizde kök salmaması, sonra da dönüp bizi teslim almaması için sair hususların yanında yalnız kalmama mes'elesinin de iyi işletilmesi gerekmektedir. Evet, şu içtimaî dağdağalar içinde ötelerle alâkası zayıf, Allah ile irtibatı istenen seviyede olmayan bizlerin çok kere iradesi ve kalbî hayatı, ruhî canlılığı bizi korumaya yetmeyebilir.

Bu arada etrafımızda çehresi hakikat gamzeden, iradesinde Allah iradesi çağlayan öyle insanlar vardır ki, onların yanına gittiğimiz ve onlarla aynı atmosferi paylaştığımız zaman, tıpkı bir veli ile diz dize gelmiş gibi kuvvet kazanabiliriz. Onların sözleri, sohbetleri, âdetâ içimizde buz bağlamaya başlamış kötü duygu ve düşünceleri eritebilir. Bazen de, biz bu konumda bulunur, onlar gelip bizden, yukarıda arz ettiğim ölçülerle istifade edebilirler. Evet, Allah (celle celâluhû), insanı topluluk içinde yaşayabilecek şekilde yaratmıştır. İnsan, maddî-manevî bütün ihtiyaçlarıyla hayatiyetini ancak hemcinslerinden müteşekkil böyle bir toplum içinde görerek sürdürebilir. Öyleyse bize düşen de böyle bir topluluktan ve o topluluk içerisinde iyi, güzel ve hayırhah arkadaşlardan uzak düşmemektir.

e- Va'z u nasihat dinlemek

İnsan, yüreği hoplamaya, gözü yaşarmaya, iç âleminde kendini her gün birkaç defa yenilemeye muhtaç bir varlıktır.

Kur'ân; Rabbisiyle münasebete geçip ağlamaktan kendini yerlere atanları tebcil ve takdirlerle anlatır. İşte va'z u nasihatler bazı ahvalde bizi bu ufka ulaştırabilir. Fakat ne yazık ki, umumî plânda bizler bu türlü vâiz, nâsih ve hayırhahları dinlemekten mahrum tali'siz bir cemaatiz. Keşke yüreklerimizi hoplatacak, bizi aşk u şevke getirecek yüzlerce, binlerce vaizlerimiz olsaydı!.. Evet, keşke Fahruddin Razî gibi kürsüye çıktığında ağlamaktan sözleri boğazında düğümlenip kalan ve ne dediği anlaşılmayan yüzlerce, binlerce vaizimiz olsaydı!.. Olsaydı da hiçbir şey anlamasak bile sadece onları seyretmekle gerekli dersleri alsaydık. Keşke Sahabe, Tabiûn, Tebe–i Tabiûn Hazerâtı'nın hayatlarını gerçek veçheleriyle bizlere anlatan ve kitap sayfaları arasında kalan o malûmatları, ruhundan ruh katarak intikal ettirecek yüzlerce, binlerce nâsihimiz olsaydı da, bizler de onları dinleyip, "Yahu onlar da insan, biz de" deyip insanlığımızdan hicap duyar hale gelseydik.. hayatımızı, yaşayışımızı sorgulamak ihtiyacını hissetseydik.. ve kendimize çeki-düzen verseydik. İhtimal o zaman kalplerimiz yumuşayacak, içimizi yer yer karartan paslar izale olacak ve ruhumuza akseden İlâhî tecelliler bütün aydınlığıyla bizi saracak, biz de bu sayede şeytanın her türlü vesvese ve desiselerinden uzak kalacaktık.

O halde acizane tavsiyem, "Ben bunu biliyordum bir daha okumayacağım, ben bunu dinlemiştim, bir daha dinlememe gerek yok" demeyelim! Yeme-içme ihtiyaçlarımızın olması ve bunların tekerrür etmesi gibi, manevî hayatımız, kalp, ruh, vicdan vesâir duygularımızın da ihtiyacı olduğunu ve bu ihtiyaçların da tekerrür ettiği hakikatine binaen kendimizi mutlaka bir nasihatçinin kucağına atalım ve ona sığınalım! Onun bütün fenalıkları eriten, şeytanın içimize girmesine izin vermeyen o Hakk dostunun atmosferine girelim ve daima kendimizi yenileyelim!

8. Şeytanın şerrinden korunmak için hangi dualar okunmalı?

Biraz önce Allah'a sığınmakla başlayıp yalnız kalmamakla bitirdiğimiz hususları, bu konuda yapılacak fiilî dualar olarak nitelendirecek olursak, bunların yanında bir de kavlî dualar vardır ki, bu ikisi bir vahidin iki yüzü gibidir. Birini yapıp diğerini ihmal veya terk etmek, neticeye ulaşılmasını engelleyebilir.

Onun için kavlî dualar da her zaman ve zeminde yapılmalı ve ihmâl edilmemelidir.

***

وَلَقَدْ اَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًاۜ اَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ۝ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتٖى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ۝ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ۝

62-63-64 – O, içinizden nice nesilleri saptırdı. Bunu düşünmeli değil miydiniz? İşte tehdit edildiğiniz Cehennem! İnkârınız sebebiyle bugün oraya girin.

Bu âyette ve benzeri âyetlerde geçen *Saptırma* işinin şeytana nispet edilmesi mecâzîdir. Maksat ise, yoldan çıkarmasıdır. Buna göre mana şöyledir: "Allah'a andolsun ki, şeytan sizden pek çok insanı saptırmış ve bu yüzden başlarına korkunç felâketler gelmiştir. Bu felâketler ve azapların haberleri her tarafa yayılmış ve asırlar boyu izleri devam ede gelmiştir. Şeytan, sizden pek çok cemaati saptırmasına rağmen nasıl olur da ona tapar ve emrine boyun eğersiniz? Bu cemaatler, onun saptırması sonucu doğru yoldan ayrılmışlardır."

İşte tehdit edildiğiniz Cehennem!

İnkârınız sebebiyle bugün oraya girin.

Cehennemliklere bu sözü, Cehennem bekçisi söyleyecektir. İşte dünyada sizin tehdit edildiğiniz ve sizin de yalanladığınız Cehennem, denilecektir.

***

Ağızlar Mühürlenecek, Eller ve Ayaklar Şahitlik Yapacak

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَٓا اَيْد۪يهِمْ
وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝

65 – Bugün mühür vuracağız ağızlarına, elleri Bize söyler, ayakları şahitlik eder, kendi yaptıklarına.

Bu emir, kıyamet gününde bile suçlarını reddeden, şahitlik yapanları yalanlayan ve amel defterlerinin sıhhatini inkâr eden, suçlu kimseler hakkında verilecektir. Yüce Allah, "ağızlarınızı kapatın" diye emrettiğinde, onların uzuvları konuşmaya başlayacak, ne yaptıklarını tek tek anlatacaklardır. Bu esnada sadece eller ve ayaklar değil, gözleri, kulakları, dilleri ve hatta derileri bile, nasıl kullanıldıkları hakkında şahitlikte bulunacaklardır. "O gün, dilleri, elleri ve ayakları, yaptıklarına şahitlik edeceklerdir." (Nur, 24) "Nihayet oraya ulaştıklarında kulakları, gözleri ve derileri yaptıkları işleri söyleyip kendi aleyhlerinde şahitlik ederler. Derilerine: 'Niçin aleyhimizde şahitlik ettiniz?' deyince onlar: 'Bizi söyleten, her şeyi konuşturan Allah'tır. Zaten sizi ilkin yaratan ve sonunda da huzuruna götürüleceğiniz Rabbiniz de O'dur.' Siz, kulaklarınızın, gözlerinizin, derilerinizin, aleyhinizde şahitlik edecekleri bir günün geleceğine inanmıyor ve ondan sakınmıyordunuz, ayrıca siz, yaptıklarınızın çoğunu, Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz." (Fussilet, 20-22)

Burada şöyle bir soru akla gelebilir. Bu âyette Allah'ın onların ağızlarını mühürleyeceği (kapatacağı) ifade edilirken, diğer bir âyette (Nur, 24) onların dillerinin şahitlik yapacağı söyleniyor. Bu iki âyet, birliktelik içinde nasıl anlaşılır? Bu sorunun cevabı şu şekildedir: Ağızların kapatılması ile onların kendiliğinden konuşma haklarının ellerinden alınacağı kast olunuyor. Yani, bundan sonra

dilleri onların iradeleriyle konuşamayacaktır. Dillerin şahitlik etmesi ise, dillerin kendiliğinden; 'Bu zâlim beni şöyle kullandı, şu küfürleri ettirdi, şu fitnelere aracı etti, şurada ve şu şekilde beni, senin kullarına karşı konuşturdu' biçiminde konuşmasıdır.[158]

Büyük müfessir İbn Cerîr et-Taberî, Ebû Mûsa el-Eşarî'nin şöyle dediğini rivâyet eder: "Mü'min kıyâmet günü hesap için çağırılır. Rabbi, bu mü'min kulunun bütün amellerini önüne koyar. Kul da itiraf ederek: Evet ya rabbi, bunları yaptım der. Bunun üzerine Yüce Allah o kulunun günahlarını bağışlar ve onları gizler, öyle ki, hiçbir kimse o günahları göremez. Ancak o kulun bütün iyilikleri ortaya çıkar, mü'min kul da, iyiliklerinin herkes tarafından görülmesini ister. Kâfir ve münâfık da kıyamet gününde hesap için çağırılır. Rabbi amellerini ona gösterir. Fakat o inkâr eder. Der ki: Ey Rabbim! Senin izzetine yemin ederim o melek yapmadığım şeyleri aleyhime yazmış. Melek der ki: 'Şu günde ve şu yerde bunu yapmadın mı?' Kişi: 'Ey Rabbim! Senin izzetine yemin ederim ki onu yapmadım.' der. Kişi böyle davranınca ağzına mühür vurulur ve uzuvları konuşur."[159]

Hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: Kul, "Yâ Rabbi! Sen beni zulümden korumadın mı?" diyecek. Allah, "Evet, korudum" buyuracak. Kul, "Ama ben, kendime benim tarafımdan bir şahit getirilmesinden başka bir şeye razı değilim" diyecek. Allah, "Bugün sana tek şahit olarak nefsin, çok şahit olarak da kirâmen kâtibîn melekleri yeter." buyuracak ve sonra o kulun ağzına mühür vurulacak. Daha sonra uzuvlarına "konuş" denilecek. Onlar da bunun amellerini söyleyecektir. Sonra konuşma hususunda serbest bırakılacak ve sizler uzak olun, ırak olun. Ben ancak sizin için mücadele ediyorum." diyecek.[160]

---

158 Mevdûdî, *Tefhim.*
159 Taberî.
160 Müslim, Zühd, 17.

Kıyâmet günü mücrimlere: "Ey Âdem'in evlatları! Size 'Sakın şeytana tapmayın!' diye emretmemiş miydim?" denildiğinde onlar, bunu inkâr ederek şöyle derler: "Rabbimiz Allah'a yemin olsun ki, biz müşrik değiliz; Sen'den başka hiçbir şeye kulluk etmedik ve hiçbir kötülükte şeytana itaat etmedik." Bunun üzerine ağızları mühürlenir ve organları günahlarını itiraf ederler.[161]

***

Eğer Dileseydik Gözlerini Dümdüz, Silme Kör Ederdik

وَلَوْ نَشَٓاءُ لَطَمَسْنَا عَلٰٓى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُونَ ۞

66 – Eğer dileseydik gözlerini dümdüz, silme kör ederdik, o zaman yola dökülüp dururlardı. Fakat o takdirde nasıl görebilirlerdi?

Bu âyette anlatılan durum, âhirete ait bir tablo zannedilmiş ise de, bazı müfessirlere göre dünyaya ait bir tehdit olup 49. âyette geçen "bir tek çığlığı bekliyorlar" sözüne atfedilmiş olması, mana itibarıyla daha uygundur. Yani âhirette öyle olacağı gibi biz dilersek şimdi o nankörlüğü yapan, "Allah dileseydi onları doyururdu." diyen kâfirlerin gözlerini büsbütün siler, kör ediverirdik de "o zaman yola dökülüp dururlardı." Yani, kâfirlerin başına, kâfir oldukları için ceza olarak bu dünyada böyle bir belâ ve musîbetin geldiğini gören diğer inkâr edenler, hemen iman etmek ve doğru yola gelmek için yarışırlardı. Çünkü her küfredenin, mesela ceza olarak gözü kör edilivermiş olsaydı, bu bir mecburiyet olur, hepsi imana gelirdi. Ama bu dünya, imtihan dünyası olduğundan Allah inkâr edenlerin cezasını bu şekilde vermiyor.

---

161 *Rûhu'l-Beyan.*

Fakat o takdirde nasıl görebilirlerdi.

Burada *görme*, kalp gözü ile tefsir edilmiştir. Yani o kadar ilâhî delilleri görmeyen o basiretsiz kâfirler, bunu böyle yapabileceğimizi idrak etmezler.[162]

Âyete ayrıca şöyle bir mana da verilebilir: "İmana gelmeleri için, ille de kendilerini böyle sakat, çarpık çurpuk etmemizi mi bekliyorlar? Dileseydik böyle yapardık, ama o zaman da imâna koşmak için yarışmak isterlerdi. Fakat bu vaziyette nasıl görebileceklerdi ki?" demektir."[163]

***

Eğer Dileseydik, Onları Oldukları Yerde, Hemen Baş Üstü, Mâhiyetlerini Değiştirir, Çirkin mi Çirkin, Tersyüz Ederdik

وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ۟

67 – Eğer dileseydik, oldukları yerde, hemen baş üstü, mâhiyetlerini değiştirir, çirkin mi çirkin, tersyüz ederdik... Artık ne ileriye devam edebilir, ne de geriye dönüş yapabilirlerdi.

Dilesek onları tam kuvvet çağlarında mesh de ediverir (kılıklarını değiştirir) oldukları yerde donduruverirdik de, ne ileriye geçebilir, ne de geriye dönebilirlerdi. Şu halde böyle irade buyurulmuyorsa yapılamayacağından değil, cezaları âhirette verileceği içindir.

66 ve 67. âyetlerde iki tablo vardır:

Birinci tabloda inkârcılar tamamen kördürler. Sonra bu kör halleriyle sıratta koşmakta, onu geçmek için ileri atılıp kalabalık

---

[162] Elmalılı.

[163] S.Yıldırım, *Meâl.*

oluşturmakta yarışan körler gibi, birbirlerini çiğnemekte ve çarpışıp düşmektedirler.

İkinci tabloda ise oldukları yerde donakalmış, biraz önce kör halleriyle koşmaya çalışan ve yolda düşüp kalkan bu insanlar bu kez, ileri geri kımıldayamayan heykellere dönüşmüşlerdir.

Gerçekten bunlar her iki tabloda da, biblo ve oyuncak gibi alay ve eğlenceyi çağrıştıran bir halde görünmektedirler. Çünkü kendileri de bir zamanlar ilahî tehdidi hafife alır ve alay ederlerdi.[164]

Bu âyette mesh'den bahsedilmektedir. *Mesh*; bir şeyin şeklini daha çirkin şekle döndürmektir. Bu şeklen canlılığını sürdürerek hayvan suretine döndürmek olabildiği gibi, canlılığa son verilerek taş ve benzeri cansız şeylere döndürmek de olabilir. Buna göre mana şöyledir: "Onları mükellef olma makamından düşürmeyi ve insanlık kimliğinden soyutlamayı dileseydik, Hz. Mûsâ'nın (aleyhisselâm) kavmine yani İsrail oğullarına Hz. Davut (aleyhisselâm) zamanında yaptığımız gibi kendilerini domuz ve maymunlara çevirerek, ya da taşlara ve kerpiçlere çevirerek suretlerini değiştirirdik.

Bazıları da âyetin anlamı konusunda şöyle demişlerdir: Onları kör eder ve ayakları üzerinde oturtur, kötürüm hale getirirdik. Ne önlerine doğru gitmeye güçleri yeterdi, ne de geri gelmeye. Fakat, tövbe edip îman etsinler, Allah'ın nimetlerine şükredip O'na ibâdet etsinler diye bir süreye kadar onlara mühlet verip, dünyada böyle bir cezaya çarptırmadık. Zira Allah'ın, sadece Kendisine inanmayanlara böyle bir ceza vermesi, imtihan sırrına terstir. Çünkü bu durumu gören bütün îmansızlar, mecburen iman etme durumunda kalacaklardır ki, bu da; insanların kendi hür iradeleriyle iman etmeleri hikmetine aykırıdır.

***

---

164 *Fî Zilâl.*

Allah'a inanmayanların bazıları; eğer bize uzun ömür verilirse inanırız gibi bir mazeret ileri sürecek olurlarsa, Allah onlara şöyle cevap veriyor:

Erzel-i Ömür'den Allah'a Sığınma

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِى الْخَلْقِۜ اَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

68 – Onlardan hayatta bıraktığımız kimsenin ise, hilkatini tersyüz ederiz. Hâlâ akıllanmazlar mı?

İnsanın yaratılışının tersine dönmesi ile, insanın yaşlanması kast ediliyor olabilir. Çünkü kişi yaşlandıkça çocuklaşır, tıpkı çocuklar gibi yürüyemez, dolaşamaz hale gelir. Kalkmak ve oturmak artık kendisine zor gelir ve bir şeye dayanmadan hareket edemediği gibi, yemek yemesi, içmesi, başkalarının yardımı sayesinde mümkün olur. Hatta insan yaşlanınca elbisesini giyemez ve yatağını ıslatır. Konuşurken başkalarını kendisine güldürür. Kısaca dünyaya ilk geldiğinde nasıl çaresizse yaşlılığında da aynı çaresizliğine geri döner.[165]

Evet ihtiyarlık, tekrar çocukluğa dönüştür. Fakat bu yaşlanmış çocukta, çocukluğun tatlılığı ve sevimli masumluğu yoktur. İhtiyar insan sürekli geriler, bildiklerini unutur, sinirleri zayıflar, aklî dengesi zayıflar, direnci kırılır ve nihayet çocuğa döner. Çocukların her çocukça davranışında büyüklerin kalbi hoşlanır, gülümsemekten kendilerini alamazlar. Oysa ihtiyar öyle değildir. Onun hareketleri hoş görülmez. Onun dil sürçmesi ancak yaşlılığına acınarak hoş görülebilir. Artık uzun senelerin belini büktüğü kocamış bir ihtiyarın çocuksu hareketi ve ahmaklığı sevimli değil, olsa olsa gülünç olur. Bundan dolayı olmalı ki, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), erzel-i ömürden (ihtiyarlıktan) Allah'a sığınmıştır.[166]

---

165 Mevdûdî, *Tefhim*.
166 Buhârî, *Cihad* 25; Müslim, *Zikir* 52.

"Hâlâ akıllanmazlar mı?" âyetiyle; madem ki Allah, hiç yoktan en güzel şekilde yarattığı insanı; bebeklik, çocukluk, gençlik ve orta yaşlılıktan sonra ömrünü uzattığında böyle yapıyor, öyleyse O Allah, insanı öldükten sonra diriltmeye de kâdirdir, bunu düşünmüyor musunuz, denmek isteniyor.

***

Şiir-Şâir, Kur'ân-Resûl (s.a.s.)

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِى لَهُ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْاٰنٌ مُبِينٌ ۝

69 – Biz Resûl'e Kur'ân öğrettik, şiir öğretmedik, o zaten ona yaraşmaz. O sırf bir irşâd ve parlak bir Kur'ân'dır.

Yüce Allah, Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) şiir öğretmemiştir. Kur'ân'ın ne söz olarak, ne de mânâ olarak şiir olmadığı açıktır. Bir kere Kur'ân'da, şiirde olduğu gibi vezin ve kafiye yoktur. Mânâ bakımından ise şiir, gerçek olup olmadığı aranmaksızın hoşlandırmak veya tiksindirmek, coşturmak veya küstürmek gibi hisleri gıcıklayan hayalî kuruntulara, zanna dayanan kıyaslara, duygu oyunlarına aittir. Kur'ân ise Hakk'ın doğru yolunu gösteren hikmetler ve hükümler ile, kesin iman rehberi bir ilâhî kelamdır. Fakat kâfirlerin birçokları onu bir şiir gibi düşünmek ve düşündürmekte ısrar ettikleri ve bu şekilde peygamberi bir şâir gibi tanıttırmak istedikleri için Yüce Allah buyuruyor ki: "Biz O'na şiir öğretmedik. Hem o, O'na yaraşmaz da." Ne peygamberlik makamına şâirlik yaraşır, ne de Kur'ân'a şiir demek. Çünkü "Şâirlere gelince onlara, azgınlar uyar." (Şuara, 224)

Allâme Elmalılı, Şuarâ Sûresi'nde[167], Kur'ân, şiir ve şâirlerle

---

[167] Şâirler Sûresi. Bu sûrenin 224. âyetinde şairlerden bahsolunup Kur'ân'ın bir şâir eseri olduğunu iddia eden muhalifler reddolunup, bununla beraber şâirlerin makbul kısmının da bulunduğu kabul edilir. Bu yön üzerinde durularak sûreye Şuâra adı verilmiştir.

ilgili olarak şöyle der: "Kur'ân, hem mana, hem de lafız yönüyle mucize olduğundan, inkârcılar manadaki mucizeliği ve güzelliği, şeytana ve falcılığa maletmek istedikleri gibi, Kur'ân'ın tertibindeki güzelliği de şiirle izah etmek istediler. Her ikisini de reddetmek üzere buyuruluyor ki;

224- "*Şairler var ya, bunların peşine de sapkınlarla çapkınlar düşer*!" Hak ve gerçek peşinde değil, sade bir istek, arzu ve hevesleri peşinde giden, hep zevk ve eğlence arayan şaşkınlar ve azgınlar, şairlerin peşine düşerler.

225- "*Görmez misin onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını?*" Şiirlerin ekserisinde esas hüküm değil, yalnız nefsin duygularını, zevkini veya iğrenmesini gıcıklayacak duygulardır. Onun için şairler, eğri doğru, iyi kötü her konuya dalar ve ifadede ne kadar şaşkınlık ve şiddetli arzuya dalarsa o kadar etkili olacağından her telden çalmak için, iyi ve kötü her vadide sarhoş bir şekilde dolaşırlar.

226- "*Hem de onlar yapmayacakları şeyleri söylerler.*" Sözleri işlerini tutmaz ve işte bu iki özelliklerinden dolayı da arkalarına çapkınlar ve sapkınlar düşerler. Bu sebepten bu şairler de, Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ve O'na tâbi olan ümmetine benzemezler.

227- "*Ancak iman edip iyi ameller işleyenler*", sözleri işlerine uygun olarak iyilik isteyenler "*ve Allah'ı çok ananlar*", şiirlerinin çoğu Allah'ı birleme, O'na hamd ve şükretme ve O'nun yüceliğini ifade ile Allah'ı anma ve yarattığı şeylerden O'nun kudretini hatırlama, ile O'na kulluk yapmayla ilgili olanlar "*zulme mâruz kaldıktan sonra haklarını savunanlar müstesna*!" Yani hiciv yaparlarsa kendilerine, yani müminlere yapılan zulmün öcünü almak, söylenen hicvi reddetmek için söylerler. İşte böyle mümin, iyi, Allah'ı zikreden ve müminlere yapılan zulüm ve haksızlığın öcünü alan, hakkın savunucusu

Abdullah b. Revâha ve Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik ve Ka'b b. Züheyr gibi Müslüman şairleri o kötü hallerden müstesnadırlar. Bunlar sâdıktırlar, bunlara tâbi olanlar sapkın değildirler.

Bu âyetlerde Kur'ân, şiiri ne reddetmekte, ne de kabul etmektedir. Önce zemmetmiş ise de sonra istisna tanımıştır. Çünkü, Cahilliye dönemi Arap şiirinde şehvet, intikam, ırkçılık gibi duygular hakim olup fazilet temaları az yer alırdı. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şiir karşısındaki tutumu da buna benzer olmakla birlikte, genellikle şiir karşısında olumsuz bir tavır takınmıştır. Fakat bu arada bazen şiir dinlemiş, bir keresinde: "Bazı şiirler hikmet doludur." buyurmuştur.[168] Ümeyye b. Ebi's-Salt hakkında: "Şiiri iman etti, ama kendisi kâfirdir." demiştir.[169] Bu olumlu tavır (yukarıda zikrettiğimiz) Şuarâ sûresinin 227'nci âyetin istisnasının tefsiri kabilindendir. Bu âyet:

1. İman,

2. Makbul işler işleme,

3. Allah'ı sık sık hatırlama,

4. Şahsî hislerle hareket etmeyip kamunun haklarını savunma şartları ile şiiri mubah kılmıştır. Bu itibarla Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Kâb b. Mâlik, Hassan b. Sâbit gibi şairleri övmüş, İslâm aleyhinde şiir yazan şâirlere karşı onları istihdam edip şiir söylemeye teşvik etmiştir. [170] İslâm düşmanı şâirlere karşı da amansız mücâdele vermiştir.

Efendimiz Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) vahyedilen Kur'ân, Arapların sandığı gibi cinlerin şâirlere ilhâmı olan şiir türünden bir söz değildir. Bilakis O, Allah'ın vahyidir.

---

[168] Buhârî, *Edeb* 90; Tirmizî, *Edeb*, 69; İbn Mâce, *Edeb* 41.
[169] İbn Kesîr; Müslim, *Şiir*, 1,3,4; İbn Mâce, *Edeb* 41.
[170] S.Yıldırım, *Meâl.*

Arapların, Peygamber Efendimizi (sallallahu aleyhi ve sellem), öteki şâirler gibi bir şâir sandıklarını çeşitli âyetlerden öğreniyoruz: "*Ne o, yoksa onlar senin hakkında: 'Ne olacak? Şairin biri! Feleğin onun başına neler getireceğini göreceğiz.' mi diyorlar?*" (Tur, 30) "(*Kur'ân'ı kime mal edecekleri konusunda şaşırıp kaldılar, cevapları kendilerini bile tatmin etmeyip durmadan fikir değiştirdiler.) "Hayır! dediler, 'bu adğâsu ahlam: karışık karışık rüyalar.' "Yok yok, böyle değil, anlaşılan onu kendisi uydurmuş!', 'Hayır! bu da değil, galiba o bir şair!*" (Enbiyâ, 5)

Arapların neden Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) şâir dediklerini anlamak için, onların şiir hakkındaki düşüncelerine bir göz atmamız gerekecektir: "Şâir, şeara veya şeura kökünden türemiş bir kelimedir. Şi'r, bir şeyin farkında olmak, mesela normal insanların bilemeyeceği bir şeyi bilmektir. Görünmeyen dünya hakkında ilk elden bilgi sahibi olan kimse, o devirde şâir olarak kabul ediliyordu. O kimse, bu bilgisini, cin denen gizli varlıklarla ruhsal ilişkiler kurarak alırdı. Onun için o çağlarda şiir, pek sanat değil, çevresindeki havada uçuştuklarına inanılan görülmez ruhlarla doğrudan temas kurmaktan gelen bir bilgi idi.

Kur'ân, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) cin ile bir ilgisi olmadığını, cinnin O'na asla sahip olmadığını ısrarla vurgular. Kur'ân'a göre Allah Resûlüne (sallallahu aleyhi ve sellem) şâir diyenler, önce Yüce Allah'ı aşağı bir yaratık olan cinlerle karıştırmak, sonra da Peygamberimizi (sallallahu aleyhi ve sellem) cinnin çarptığı şâirle karıştırmak sûretiyle ikili günah işliyorlardı.

Kur'ân'a göre Peygamberlere gelen vahyin kaynağı cin değil, Allah'tır. Bu ikisi arasında kesin bir ayrılık vardır. Zira Allah, bütün kâinatın yaratıcısıdır. Oysa cinler yaratılmış varlıklardır: "*Böyle iken tuttular, cinleri Allah'a şerik yaptılar; halbuki bunları da O yaratmıştır. Bundan başka O'na birtakım oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Ne dediklerini bildikleri yok. O, müşriklerin*

Kendisine isnat ettikleri bu gibi nitelendirmelerden münezzehtir, yücedir." (En'âm, 100)

Halbuki peygamber, ne kâhindir, ne şâirdir. O sözlerini cinden değil, Allah'tan alır. O çevresini etkilemek için tutarsız, yalan sözler söylemez. Kendisi en yüksek ahlâk timsâli olduğu gibi, kendisine vahyedilen sözler de kelime oyunlarından, abartmalardan uzak, ilim ve hikmet dolu, tamamen gerçektir. Şiir, o yüce peygambere yakışmaz. Kur'ân'ın üslûbu, şiire benzese dahi şiir değildir. Onda kâfiye, vezin düşünülmemiş, manaya önem verilmiştir.

"Biz Resûl'e Kur'ân öğrettik, şiir öğretmedik, o zaten ona yaraşmaz. O sırf bir irşâd ve parlak bir Kur'ân'dır."

Bu âyet, Kureyşli müşriklerin bir kısmının peygamberi *şâir* ve getirmiş olduğu Kur'ân'ı *şiir* diye nitelemelerine cevap vermektedir. Oysa Kureyş'in büyükleri için, durumun hiç de öyle olmadığı ve Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) getirdiği mesajın onların dillerinde alışık olduklarından başka bir şey olduğu aşikârdı. Çünkü onlar, Kur'ân ile şiiri birbirinden ayırt edemeyecek kadar gafil değillerdi. Ancak yaptıkları, bu yeni dine ve onu getirene karşı halkın arasında açmış oldukları propaganda savaşından başka bir şey değildi. Onlar, bu mücadelelerindeki propaganda ile, belki halk Kur'ân'ı şiirle birbirine karıştırabilirler diye düşünüyor ve Kur'ân'a şiir, Hz. Muhammed'e de şâir diyorlardı.

Yüce Allah burada, Resûlullah'a şiir öğrettiği iddiasını reddetmektedir. O öğretmediğine göre, kim öğretebilir şiiri O'na (sallallahu aleyhi ve sellem)?

Şiirin kendine özgü, peygamberlikten ayrı bir yolu vardır. Şiir duygusal bir tepkidir ve bu tepkiyi ifade etmektir. Tepki ise şekil değiştirir, durumdan duruma değişebilir, peygamberlik ise sabit, değişmez bir yol, sırat-ı müstakim üzere bir çizgidir. Peygamberler, yüce Allah'ın şu varlık alemine hakim olan değişmez kanunlarına uyarlar. Bu yol, şiirin bir hal üzere kalmayan

yenilenip duran iç tepkilerine göre değişmesi gibi gelip geçici duygulara göre değişmez.

Günümüz araştırıcıları, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde şâirlerin sosyal hayattaki rolünü; bugünün televizyoncu, gazeteci, sporcu ve günlük gazetelerin köşelerinde aktüalite üzerine yazı yazan müelliflerin rolüne benzetirler. Efkâr-ı umûmiyeyi belli maksatlarla hazırlayıp yönlendirmede bu sonuncuların günümüzdeki rolü ne ise, o devirde de şâirlerin ve hatiplerin rolü de odur. Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem): "Mü'min kılıcıyla da, diliyle de cihat eder. Ruhumu kudret elinde tutan zâta yemin olsun, dille söylediğiniz de, ok gibi yaralar açar." [171] buyurmuştur. Yani şâirin şiiri, ok gibi yaralayıcı ve kılıç gibi öldürücüdür. Dostları düşman etmede, küsleri barıştırmada, iki kabileyi kapıştırma veya savaşmakta olanlara ânî sulhu getirmede şâirlerin birkaç beyti kâfidir. Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), devrinde bu kadar müessir olan bir silâha bigâne kalamazdı veya toptan kötüleyemezdi. Bu sebeple kâfir şâirlere, Müslüman şâirler karşı çıkmıştır."[172]

Kur'ân'ın nâzil olduğu devrede şiir fevkalâde gelişmişti. İnsanlar sohbetlerinde ve kavgalarında birbirlerine âdeta hep şiirle karşılık verir, her yıl şiir müsâbakaları düzenlenir ve kazanan şiirler altınla yazılıp, Ka'be duvarına asılırdı. Birer millî kahraman sayılan şairlerin sözleriyle kabileler harbe girer veya sulh yaparlardı. Ve, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) aralarında büyümüş olmasına rağmen, herkesin bildiği bir vâkıa olarak ne şiirle, ne seci'[173] ile, ne de nesirle uğraşmıştı. Sonra, Kur'ân'ın esrarlı ve i'cazkâr ifadeleri ne O'nun, ne de başkasının ifadelerine benzemiyor, ne şiirin, ne seci'in, ne de nesrin sahasına giriyordu ama kendine has

---

[171] *Sahîhu İbn Hıbbân*, 13, 102; *Tefsiru İbn Kesîr*, 3, 356.

[172] İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, III,24.

[173] Nesir kâfiyesi.

orijinalliği ile herkesi büyülüyordu. Bu yüzden, insanları O'ndan uzaklaştırmak isteyen müşriklerin ileri gelenleri, "şiir desek şiir değil, seci' desek seci' değil, kâhin sözü desek o da değil, cinnet eserine zâten benzemiyor; en iyisi, 'sihirdir, kulaklarınızı tıkayın, yoksa çarpılırsınız' diyelim." şeklinde kendilerince karşı koymaya çalışıyorlardı. Şu kadar var ki, birbirlerinden habersiz gece gizlice gidip onu dinlemekten de kendilerini alamıyorlardı. Meşhûr şair Hansa ve Lebid gibi hakperestler de, Müslüman olduktan sonra şiiri bıraktılar; şiir söylemeleri istendiğinde de Kur'ân'dan bir sûre yazıp gönderiyorlar ve "Kur'ân'ı okuduktan sonra ben şiir yazmaya hâyâ ederim" diyorlardı.

O dönemde şiir, çok gelişmiş ve belli bir seviyeye ulaşmış olmakla birlikte, lisân olarak Arapça, metafizik manalar, ilmî, dinî ve felsefî mefhûm ve ifade şekillerinden, medenî bir lügatten mahrum bulunuyordu. Sadece çöl bedevisinin duygu ve düşüncelerini, onun dar hayatını ifade etmeğe yarayan bu lisân, Kur'ân'la birdenbire öyle bir değer ve zenginlik kazandı ki, ilmî, iktisâdî, hukukî, içtimaî, siyasî, idarî ve metafizik bütün mevzû ve meseleleri ifâde edebilecek bir seviyeye ulaştı. Lisân tarihinde böyle bir hâdiseye rastlamak mümkün değildir. Böyle bir filoloji inkılâbı ve bütün zaman ve mekânları kucaklayacak muazzam bir gelişme, değil ümmî bir Zât'tan, yüzlerce lisân âliminden bile beklenemez. Çünkü, Arap lisânının geçirdiği tedricî bir gelişme değildir. İhtilâl çapında bir gelişmeyle ulvî ve mükemmel bir seviyeye sıçrama ve birden iptidaî mantık sahasından, yeni bir kültür ve medeniyetin düşünce ve ifade hamlesini taşıyacak bir noktaya ulaşmaydı. İşte, böylesi bir gelişmenin, bir insanın eseri olamayacağı güneş gibi ortadadır.[174]

"Bu bir öğüt ve apaçık Kur'ân'dır." Zikir ve Kur'ân.. Bunlar aynı şeyin iki özelliğidir. Kur'ân görev açısından *Zikir*'dir.

---

174 M. F. Gülen, *İnancın Gölgesinde* II, 99 vd.

Okunması bakımından *Kur'ân*'dır. O yüce Allah'ı zikirdir. Kalp bununla meşgul olur. O, aynı zamanda okunan ve insanın dilinin kendisi ile meşgul olduğu Kur'ân'dır.

***

Diriler İçin Kur'ân

لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ۝

70 – Yaşayan her kişiyi uyarsın diye, böylece ilahî hüküm kâfirler hakkında kesinleşsin diye, gönderilmiştir.

Bu Kur'ân; yaşayan ve aklı, duygusu olanı uyarıp, gafletten uyandırmak, küfürde ısrar ile kâfirlik edenler aleyhine –bundan önce çoklarına olduğu gibi– azâp sözü kesinleşsin diye gönderilmiştir.

Âyette geçen *Hayy* (diri) kelimesi ile, düşünen ve tefekkür edebilen insan kast olunmaktadır. Çünkü, gâfil kimse, ölü gibidir. Veya âyette kalbi itibariyle diri olanlar kastedilmiştir. Düşünen ve tefekkür edebilen insan, kendisine makul bir şey de söylense kabul etmeyen, Hak ve Bâtıl'ı ayıramayan, iyilik tavsiye edildiğinde onu dinlemekten ve anlamaktan aciz olan, kendisine hiçbir şey tesir etmeyen kimse gibi değildir.[175]

Kur'ân', küfrü, *hayat*'ın karşısına koymakta ve onu *ölüm* olarak değerlendirmekte ve kalbin iman etmeye yetenekli olmasını da *hayat* olarak kabul etmektedir. Bu âyetle insanlar, Kur'ân karşısında iki zümre olduklarını öğrenmiş olmaktadırlar. Bir grup çağrıya uymakta, onlar "diri"dirler, bir grup uymamakta, onlar ise "ölü"dürler. Böylece bu iki grup mükâfatı ve azabı hak ettiklerini öğrenmiş oluyorlar.[176]

---

175 Mevdûdî, *Tefhim.*
176 *Fî Zilâl.*

Yâsîn Sûresinin birinci sayfasında Yüce Allah'ın: "*Sen ey Resulüm, şu kimseyi uyar: İrşâda can kulağıyla tâbi olur, görmediği Rahman'a saygı duyup o'ndan çekinir. Müjdele onu: Mağfiret onun, şerefli mükâfat onun...*" (11) buyruğunun yer alması ile, burada: "*Yaşayan her kişiyi uyarsın diye, böylece ilahî hüküm kâfirler hakkında kesinleşsin diye, gönderilmiştir.*" (70) buyruğunun yer alması, âyetlerin her birinin ötekini tefsir ettiğini bize göstermektedir. *Hayat sahibi olan kimse*, uyarıya uyan ve görmediği halde Rahman'dan korkan kimsedir.

Bu âyete göre; terbiye ve eğitim ile uğraşan kimselerin öncelikle kalpleri diriltmekle işe başlamaları gerekir. İnsanın Kur'ân-ı Kerim'e uymasını ve ondan istifadesini sağlayan budur. İşte o zaman, Kitap ve Sünnet'in ele aldığı hususlar çerçevesinde eksiksiz bir terbiye başlamış demektir.

Çağımızdaki eğitimcilerin iki kısım olduğunu görüyoruz: Bir kısmı, sadece mânevî eğitime önem verir ve kalbi eğitip diriltmekle işlerinin sona erdiğini zannederler. Bunlar, Kur'ân'ı ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Sünnetini öğretmeye önem vermezler. Diğer bir kısım eğitimciler ise, mânevî ilimler ve kalbi diriltme konusu hakkında hiçbir şey bilmezler. Fıkıh yahut diğer müspet ilimleri öğretmekle uğraşırlar ve bu kadarla görevlerinin sona erdiğini zannederler. Halbuki her ikisi de Kur'ânî terbiye ve Muhammedî yol açısından bir kusurdur. Çünkü yapılması gereken şey, mânevî ilimler ile kalp diriltilmeli, daha sonra da gerek fıkıh, gerekse diğer müspet ilimler öğretilmelidir.

Bu âyet ayrıca zımnen şunu ifade etmektedir: Kalplerin diriltilmesi Allah'a aittir, bunu Allah üzerine almıştır. Fakat kulların da bir takım sebeplere uyması kaçınılmazdır: Başta Allah'ın gönderdiği Zikir/Kur'ân ile uyaran bir peygamber ve bu uyarıdan istifade etmeye gayret eden bir kul olması gerekir. Eğer bu ikisi olursa, Allah bu gayretli kulun kalbini îman ve Kur'ân'dan

istifade ile diriltir. Buna göre Allah'a davet edenlerin bu hususu göz önünde bulundurmaları, öğüt vermek için zikir/sohbet halkaları yapmaları, insanları bu sohbet meclislerine, halkalara katılmaya çağırmaları gerekir. İstifade etmek isteyenlerin de bu sohbetlerde bulunmaları icap eder. Din hizmetinde olanların her durumda öğüt vermeyi, diğer insanların da dinlemeyi ihmal etmemeleri gerekir. Bu hususta yapılan herhangi bir kusur, kalplerin hayatiyetlerini kaybetmelerine, buna bağlı olarak da İslâmî hayatlarının zayıflamasına götürür.

Sûrenin birinci sayfasında geçen: "*Ölüleri diriltecek Biz'iz. Yaptıkları her şeyi ve bütün izlerini bir bir kaydeden Biz'iz. Velhasıl her bir şeyi, apaçık bir kitap'ta sayıp döken Biz'iz.*" (12) âyeti ile: "*Yaşayan her kişiyi uyarsın diye, böylece ilahî hüküm kâfirler hakkında kesinleşsin diye, gönderilmiştir.*" (70) âyeti arasında da bir ilişki vardır. Çünkü Allah'ın ölüleri diriltmesinden söz edilmesi, O'nun ölmüş kalpleri de diriltmesine işarettir. Yüce Allah, kâfirlerden, yani kalpleri dalâletle ölmüş kimselerden, dilediğinin kalbini îman ile diriltir.[177]

***

Onlar İçin Uysal, Evcil Hayvanlar Yarattık

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ اَيْدٖينَٓا اَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ۝
وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ۝ وَلَهُمْ فٖيهَا مَنَافِعُ
وَمَشَارِبُ اَفَلَا يَشْكُرُونَ ۝

71-72-73 – Şunu da görmediler mi: Ellerimizle yaptığımız eserlerden kendileri için uysal, evcil hayvanlar yarattık da onlara mâlik bulunuyorlar. Onları emirlerine âmade kıldık. Onlardan

177 *el-Esas.*

hem binek edinir, hem de yerler, onlardan içecekler elde ederler, daha nice menfaatlerinden yararlanırlar. Halâ şükretmezler mi?

Âyette geçen *el-En'âm*; koyun, sığır ve deve anlamına gelen *ne'am* kelimesinin çoğuludur. Yüce Allah, 71-73'ncü âyetlerde insanların yararı için bizzat kendisinin, küçük ve büyük baş hayvanları yaratıp, insanlara boyun eğdirdiğini; insanların, onlardan kimini binek olarak kullandıklarını, kiminin etinden, sütünden yararlandıklarını ve daha birçok yarar sağladıklarını; Allah'a şükretmeleri gerekirken bunu yapmayıp Allah'tan başka tanrılara tapmakla Allah'a karşı nankörlük ettiklerini bildiriyor. Bu akılsız davranışlarının doğru olmadığını anlatmak için de *Halâ şükretmezler mi?* şeklinde bir soru ile kınıyor.

"*Ellerimizle yaptığımız...*" cümlesindeki *el* kelimesi, Allah'a atfen ve mecâzen kullanılmıştır. Yoksa hâşâ "*Allah'ın cismen bir eli vardır ve onu insanlar gibi kullanmaktadır.*" anlamına gelmez. Bunun anlamı: "Biz kendileri için ellerimizin yaptığı şeylerden, yani başka hiçbir sanatın ve ortağın katkısı olmadan, doğrudan doğruya kendimizin ve birer benzerleri olmaksızın var ettiğimiz hayvanlar yarattık..." demektir.

Âyetten anlaşılan önemli bir mesele de şudur: Hayvanlardan her bir cins, doğrudan Allah tarafından yaratılmıştır. Bu ise, bu gibi türlerde evrim nazariyesinin bâtıl olduğuna işaret etmektedir.[178]

Onları emirlerine âmade kıldık.
Onlardan hem binek edinir,
hem de yerler, Onlardan içecekler elde ederler,
daha nice menfaatlerinden yararlanırlar.
Halâ şükretmezler mi?

---

178 *el-Esas.*

Allah, insanları o hayvanlara güç yetirecek ve onları istedikleri gibi kullanacak şekilde yaratmıştır. Hayvanlar onların emrine hazır olup karşı gelmezler. Hatta küçük bir çocuk isterse bir deveyi çöktürür, isterse kaldırır ve yürütür, hayvan onun emrine uyar. Aynı şekilde bir deve konvoyunda yüz deve olsa, hepsi küçük bir çocuğun yürümesiyle yürür.

"Onlardan hem binek edinir, hem de yerler." Meselâ çöl gemileri olan develer böyledir. Yani onlarla hem yük taşınır, hem de etinden istifade edilir. Fakat sığır ve koyun gibi bazıları da vardır ki, daha çok onların da etlerinden istifade edilir.[179]

Yüce Allah insanlara, o hayvanları kendilerine boyun eğdirme, çalıştırma ve onlardan yararlanma gücü vermiş ve hayvanları da, insanlara boyun eğen, yararlı olan ve insanın bir çok ihtiyacını yerine getiren bir karakterde yaratmıştır. Bunların hiçbirini yapmaya insanın gücü yetmez. İnsanlar bir araya gelip yardımlaşsalar bir sineği bile yaratamazlar. Kendilerine boyun eğme özelliği vermediği bir tek sineği bile emirleri altına alıp kendilerine boyun eğdiremezler. Herhalde bundan olacaktır ki Allah, bütün bunları bizzat Ben yarattım diyor.

İnsanlar için o hayvanlarda, binme ve yemenin dışında deri, yün ve tüyler gibi birçok faydalar da vardır. Yine onlar için hayvanlarda içilecek şeyler de vardır; onların sütlerinden içerler. "*Doğrusu davarlarda da size deliller vardır: Zira size onların karınlarındaki işkembe ile kan arasından, halis bir süt içiriyoruz ki içenlerin boğazından âfiyetle geçer.*" (Nahl, 66)

Bu yüce nimetlere karşı "*Halâ şükretmezler mi?*" buyuruluyor ki, bundan maksat, Allah'ın nimetlerini saymak ve kâfirlerin aleyhine delil getirmektir. Fakat o insanlar şükretmiyorlar. Bunca nimetlerle birlikte o insanların içinde yüce Allah'ı

---

179 İbn Kesîr.

bırakıp puta tapanlar, şeytana uyanlar, Allah'ın emirlerini yerine getirmeyip O'na isyan edenler vardır.

Bundan sonra Yüce Allah müşriklerin, işitmeyen ve fayda sağlamayan putlara tapmalarından dolayı onları şiddetle kınıyor. Çünkü bu davranışları, son derece sapıklık ve azgınlıktır:

***

Putların Askerleri

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَۜ ۝ لَا يَسْتَطٖيعُونَ نَصْرَهُمْ
وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ ۝

74-75 – Tuttular, Allah'tan başka tanrılar peşine düştüler, güyâ ki yardıma nâil olacaklar! O putlar kendilerine yardım edemezler, nasıl olur?

Zaten bunlar, onlar için hazırlanmış askerler!

Şirkin asıl çelişkisi buradadır: Müşrik, putundan yardım bekler; fakat aslında müşrikin yardımı olmasa put varlığını devam ettiremez. Hazır kuvvet halinde nöbettarlık, bekçilik eden putperesttir ki, şirki devam ettirir. Yani o ona asker, öbürü buna asker! Âyet-i kerime bu iki anlamı mükemmel bir tarzda toplamaktadır. Başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Ey insanlar! İşte size bir misal veriliyor, ona iyi kulak verin: Sizin Allah'tan başka yalvardığınız bütün sahte tanrılar güç birliği yapsalar da, bir sinek bile yaratamazlar. Hatta sinek onlardan bir şey kapsa, onu dahi kurtarıp geri alamazlar. İsteyen de, kendinden istenilen de, kaçan da kovalayan da ne kadar güçsüz!" (Hac, 73) Heykel şeklindeki putlar; üzerlerine bulaşan bir yiyeceği almak için konan bir sineğin konmasını bile önleyemezler. Sinek kendilerinden bir şey kapıp götürse onu geri alamazlar. En âciz

ve küçük görülen canlılardan birine bile söz ve güç geçiremeyen nesneler nasıl olur da, eşref-i mahlûkat olan insanın ilahı olabilir ve insan onlardan yardım bekler?[180]

Evet bu putlar, bu sahte ilahlar âciz ve zavallıdırlar. Varolabilmeleri için, kendilerine tapan kimselere muhtaçtırlar. Meselâ üzerlerine sinek konsa ve üstlerine sürülen balı ve tatlıyı yalasa ona da engel olamazlar. Şayet o puta tapan kimseler, bu çaresiz zavallılara yardım etmeseler, bunlar hiçbir şey yapamazlar. Kendilerine tapan kimseler, onlara kulluk ediyorlar, yardımda bulunuyorlar ve propaganda yoluyla halkı onlara inanmaya davet ederek kandırıyorlar. Kendi gafletleri sebebiyle bu sahte ilahlar için savaşan kimseler olduğu için, bu sahte ilahlar hükümranlıklarını devam ettirebiliyorlar. Şayet bağlıları böyle çalışmasalar, hiç kimse bu zavallıların peşinden gitmez. Çünkü bunlar sahte ilahlardır ve ancak gerçek ilah Allah'tır. O kendi gücüyle bütün kâinata hâkimdir. Ve O'nun ilahlığı başkalarının kendisine inanıp inanmamasına bağlı değildir.[181]

Eski devirlerde tanrı diye tapılan şeyler; putlar, ağaçlar, yıldızlar, melekler ve cinlerdi... Putçuluk, günümüzde yeryüzünün bazı yörelerinde hala sürüp gitmektedir. Bu sahte tanrılara tapanlar, Allah'ın birliğine ve âhirete tam olarak inanmamış kimselerdir. Onların şirki bugün Yüce Allah'ın gücünden başka bir takım asılsız güçlere îman etmeleri, Allah'tan başka birisine dayanmaları, kadına, paraya, makama vs. şeylere tapmaları şeklinde kendisine göstermektedir. Çünkü şirk, çeşit çeşittir. Zaman ve yerin değişmesi ile şekil değiştirir.[182]

***

---

180 S. Yıldırım, *Meâl.*

181 Mevdûdî, *Tefhim.*

182 *Fî Zilâl.*

فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ اِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۞

76 – O halde ey Resulüm, üzülme sen onların laflarına, onların gizlediklerini de iyi biliriz, açıkladıklarını da, sen hiç tasalanma!

Burada muhatap Peygamber Efendimiz'dir (sallallahu aleyhi ve sellem). "*Gizlediklerini de iyi biliriz, açıkladıklarını da*" ifadesi ile Peygamberimize (sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke'nin ileri gelen müşriklerinin atfettikleri yalan ve iftiralar kastedilmektedir. Halbuki onlar Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) iftira ettikleri yalanların asılsız olduğunu biliyorlardı. Müşrikler meclislerinde başkalarına karşı, Allah Resûlü'ne sövebilmek için şâir, kâhin, sihirbaz, mecnun v.s. gibi lakaplar takıyorlardı. Fakat hepsinin yalan olduğunu ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) davetini engelleyebilmek için, hile maksadıyla böyle davrandıklarını vicdanlarında biliyor ve aralarında da açıkça konuşuyorlardı. Bu yüzden Allah, elçisine şöyle buyuruyor: Bu yalan, hile ve iftiradan dolayı üzülme. Doğruya, yalan ile karşı koyanlar, bu dünyada da âhirette de kaybedecek ve yaptıklarının karşılığını göreceklerdir.[183] Çünkü Allah onların söylediklerinin gizlisini de, açığını da bilmektedir. Allah'ın "biliyoruz" demesinden maksat ise, onların bu söylediklerini kaydettiğinden ve bundan dolayı onları cezâlandıracağından kinâyedir.

***

Çürümüş Kemikleri Kim Diriltecek?

اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ۞ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِىَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِى الْعِظَامَ وَهِىَ رَمِيمٌ ۞

183 Mevdûdî, *Tefhim*.

77-78 – İnsan şunu hiç görüp düşünmedi mi: Biz kendisini bir nutfeden yaratmışken, yaman bir hasım kesildi Bize. Nasıl yaratıldığını unutarak, bir de misâl fırlattı Bize:"Çürümüş vaziyetteki o kemikleri kim diriltecek!" diye.

Âhireti inkâr eden kimse, kendisinin bir nutfeden, çıplak gözle görülemeyecek derecede küçük bir meni hayvancığının yumurta ile birleşiminden yaratıldığını görmüyor mu? Bir meni hayvancığından; konuşan, düşünen, değişik şeyler yapan insanın yaratılması az bir mu'cize midir? Ama dâima göz önünde tekrarlandığı için insan bu mu'cizeyi düşünüp Allah'ın kudretini anlamaz da, Allah'ın ölüleri dirilteceğini kabul etmez, bunu inkâr için Peygamberle tartışır durur.

Sebeb-i Nüzûl

Rivâyete göre Kureyş kâfirlerinin ileri gelenlerinden Übeyy b. Halef veya el-Âs b. Vâil veya Ebû Cehil, Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) çürümüş bir kemik getirerek eliyle ufalamış. Sonra, "Ey Muhammed! Bu kemik çürüdükten sonra, Allah'ın bunu dirilteceğini mi iddia ediyorsun?" demiş. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Evet, Allah onu diriltecek. Sonra seni de diriltecek ve Cehennem'e sokacak." demiş. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyeti indirmiş.[184]

Allah'ı inkâr edenler, kendileri ve diğer mahlûkat gibi Allah'ı da âciz sanmaktadırlar. Bir insan bir ölüyü nasıl diriltemezse, Allah'ın da diriltemeyeceğine inanmaktadırlar. Halbuki insan böylece, Allah'ın kendisine cansız bir maddeden, bir hücreden hayat verdiğini unutmakta ve O'na karşı gelmektedir.[185]

***

---

[184] Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Demmâm 1991, s.364; Suyûtî, *Lübâb*, s.182; Taberî.
[185] Mevdûdî, *Tefhim*.

"Onları İlk Defa Yaratan Diriltir"

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذٖٓى اَنْشَاَهَٓا اَوَّلَ مَرَّةٍۜ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلٖيمٌۙ

79 – De ki: "Onları ilk defa yaratan diriltir, hem O, yaratmanın her türlüsünü bilir."

Başta insanı topraktan, nutfeden, kan pıhtısından ve bir çiğnem etten yarattığı gibi, tekrar aslî atomlarını bir araya getirip terkip yapacak ve insanı yeniden yaratacaktır. Çünkü Yüce Allah, her yarattığını bütün incelikleriyle, her birinin toplanan ve dağılan bütün parçalarını, her türlü özellikleriyle bilir. Her yaratmayı, yaratmanın her türlüsünü bilir, maddeli maddesiz, âletli âletsiz, örnekli örneksiz, gerek ilkin, gerek sonra her çeşidini bilir.

Bu âyette kafirlerin "*Çürümüş vaziyetteki o kemikleri kim diriltecek*!" sorusuna, delil ile karşılık veriliyor. Bu hususun benzeri 48'nci âyette geçmişti. Onlar, "*Kendisiyle tehdit ettiğiniz kıyâmet ne zaman gelecek*?" diye soruyorlardı, ama asıl gayeleri kıyâmetin vaktini öğrenmek değil, bilakis ölümden sonra insanın diriltilmesinin mümkün olmadığını ve bunun akla aykırı düştüğünü söylemek istiyorlardı. Aynı şekilde "*Çürümüş vaziyetteki o kemikleri kim diriltecek*!" diye sormaları da, o çürümüş kemikleri kimin dirilteceğini merak edip öğrenmek maksadıyla değil, böyle bir şeyi inkâr ettiklerinden dolayıdır. Bu sebepten ötürü söz konusu soruya, âhiret hakkında deliller serdedilerek cevap verilmiştir.[186]

***

[186] Mevdûdî, *Tefhim*.

Yeşil Ağaçtan Çıkan Ateş

اَلَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا فَاِذَٓا اَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ۝

80 – O'dur ki sizin için yeşil ağaçtan bir ateş yaratır, siz de onu tutuşturup durursunuz.

O kemikleri ilk defa yaratıp ortaya koyan Allah, onları tekrar diriltir. O, her türlü yaratmayı bilir, olmaz sanılan şeyleri yapar. O'nun yapamayacağı bir şey yoktur. Ateş ile yeşillik bir birine zıttır. Biri kurutucu, öldürücüdür, öbürü yaştır, canlılık eseridir. Birinin olduğu yerde diğeri olmaz. Ama Yüce Allah, kudretiyle yeşil ağacın içine ateş çıkarma özelliği koymuştur. Yeşilin tabiatına zıt şey verip, ondan ateş çıkaran Allah, kurumuş kemiğe de tabiatına zıt olan hayat verir. O'nun kudreti sonsuzdur. Gökleri ve yeri yaratan Allah, bunların benzerini yaratamaz mı? Allah için zorluk yoktur, elbette yaratır. Yaratmak istediği bir şeye "Ol" der, o da derhal oluverir. Her şey O'nun mülküdür, O'nun hükmü altındadır. Herkes O'na döndürülecektir, yaptıklarından hesap verecektir.

Meşhur olan bu ağaç, *merh* ile *afar* denilen iki ağaçtır ki, ikisi de yemyeşil, suları damlarken, merh çakmak yerinde afara sürtülmek suretiyle ateş çıkarılır. Bu ateş yakma şekli bedevîlerce[187] bilinmektedir. Bunun birini erkek, diğerini dişi yerinde varsaymışlardır. Bununla beraber, her ağaçta bir ateş vardır. Fakat merh ile afar bu hususta meşhur olmuştur. Bu bakımdan bazı tefsirciler demişlerdir ki, ağaçtan maksat, ağaç cinsidir, yani belli bir ağaç değildir. Merh ve afar ise misal yoluyla zikredilmiştir. Ancak burada dikkate değer nokta şudur ki, bundan maksat ağaçtaki odun veya kömürü göstermek değil, sürtme ve temas ile yeşil

---

[187] Bedevî: Çölde çadırda yaşayan, göçebe, iptidâî tarzda yaşayan, medenî olmayan.

ağaçtan meydana gelen hararet ve tutuşmayı anlatmaktır. Bu ise şimdi bildiğimize göre bir elektrik olayıdır. Demek ki bu şekilde âyet elektriğe işaret etmiş ve bu işaretten "Ol" emrini anlamaya zihinleri yaklaştırmak için bir misal de verilmiş oluyor. Çağdaş müelliflerden, petrolü oluşturan ağaçları düşünenler de vardır.[188]

***

اَوَلَيْسَ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلٰى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلٖيمُ ۝

81 – Gökleri ve yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya olmaz mı kâdir! Elbette kâdir! Hallâk O'dur, alîm O'dur! (Her şeyi yaratan, her şeyi bilen O'dur).

Yüce Allah, sâbit ve gezegen yıldızlarıyla yedi kat göğü, dağları, kumları, denizleri, çölleri ve bunların arasında bulunan bölümleriyle yedi kat yeri yaratmasındaki yüce kudretine dikkatleri çekerek, o yüksek ve büyük şeyleri yaratanın, bedenleri de diriltmeye kâdir olacağını bildiriyor. Nitekim Mü'min sûresinde: "*Gökleri ve yeri yaratmak, insanları yaratmaktan daha büyük bir iştir, ama insanların çoğu gerçeği bilmezler.*" (Mü'min, 57) buyurmaktadır. Burada ise: O gökleri ve yeri, yani bütün şu âlemi yaratmış olan Allah, onların benzerini, onlar gibisini, yani o çürümüş insanlar gibi küçüğünü, hatta bütün o âlemin benzerini diğer bir yaratış ile, yine yaratmaya kâdir değil midir? buyuruyor. Bu âyet, Allah'ın şu âyeti gibidir: "*O kâfirler şu gerçeği hâla anlamadılar mı ki; gökleri ve yeri yaratan ve yarattıktan sonra hiçbir yorgunluk çekmeyen Allah, ölüleri diriltmeye de, haydi haydi kâdirdir! Evet, O her şeye kâdirdir.*" (Ahkâf, 33) Evet mantık, gökleri ve yeri yaratmaya kâdir olanın, insanları yaratmaya daha çok kâdir

188 Elmalılı.

olduğuna hükmeder. Bu şekildeki anlatıma *Kıyas-ı temsilî*, yani temsil tarzında yapılan mukayese denilir ki, Kur'ân'ın bir istidlâl, delil getirme metodudur. Bu içinde yaşadığımız âlemi nazara vererek, Allah'ın hallakiyetini göstermek suretiyle, yeniden böyle bir âlemi yaratacağına zihinleri kabule hazırlamaktır. Bu metot sayesinde insanın haşre olan inancı kat kat pekişir.

***

O'nun Buyruğu, Sadece "Ol!" Demektir

اِنَّمَٓا اَمْرُهُٓ اِذَٓا اَرَادَ شَيْـًٔا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝

82 – Bir şeyi dilediğinde O'nun buyruğu, sadece "Ol!" demektir, hemen oluverir...

Allah bir şeyin olmasını isteyince "ol" der ve o şey hemen "oluverir." Fiil geniş zaman kipidir, geçmiş zaman değil. Yani Allah bir şeye "ol" demek isteyince o şey oldu değil, "oluyor/oluverir" buyuruluyor. Çünkü Allah'ın yaratması, bir defada olmuş bitmiş değil, süreklidir. Her an devam etmektedir. Allah kâinatı yaratıp (hâşâ) bir kenara çekilmiş değildir, yaratmanın içindedir. Kimi ölür, kimi doğar, eskilerin yerini yeni yaratılan nesiller alır. Yaşlı ağaçlar kururken, yeni fidanlar onların yerine geçer. Olmuş ekinler biçilir, meyveler devşirilir, yenileri yetişir. Allah, süresini tamamlayan bir kavmi götürür, onların yerine başka kavimler getirir. Nesli tükenmiş bir çok hayvanın cinsi yerine yenileri yaratılır. Yaratma böyle dinamizm içinde sürüp gitmektedir. "*Göklerde olan, yerde olan herkes, ihtiyaçları için O'na yalvarır (bütün bunları gerçekleştirmek için) O, her an yeni tecellilerle iş başındadır.*" (Rahmân, 29)

***

Dönüş O'na Olacaktır

فَسُبْحَانَ الَّذ۪ي بِيَدِه۪ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝

83 – Sübhandır, münezzehdir o Zât ki, her şey üzerinde hâkimiyet elindedir. Ve... hepinizin de dönüşü, O'na olacaktır.

Tesbih O'na, her şeyin hükümranlığı elinde bulunan, her şeyde dilediği gibi tasarruf eden Sübhan'a (şanı yüce Allah'a) dır. Hep döndürülüp O'na götürüleceksiniz. Yâsîn sahibi (Habîbu'n-Neccâr) gibi koşa koşa îman ve İslâm ile, kendi rızasıyla O'na dönüş yapanlar en güzel bir şekilde mükâfatlandırılacaklardır. Bağışlanmaya ve ikrama kavuşmak istemeyenler de sonunda zorla O'na döndürülecekler, yakalanıp O'nun yüce huzuruna götürülecekler, hesapları görülüp cezalandırılacaklardır.

SONUÇ

Yâsîn, Kur'ân'ın kalbi, yani özüdür. Çünkü kitapların indirilmesinin en önemli hedefi; insanların öldükten sonra yeniden diriltileceklerini, hepsinin Allah'ın huzurunda toplanacaklarını, itaat edenlerin amellerine karşılık en güzel şekilde mükafatlandırılacaklarını ve suçluların onlardan ayrılacaklarını beyan etmektedir. Bütün bunlar, bu sûrede en belirgin ve en mükemmel bir şekilde ifade edilmiştir.

Yâsîn sûresi bir bütündür. Bütün âyetleri bir birine bağlıdır. Allah'ın birliği ve yalnız O'na ibâdet edileceği, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Peygamberliği ve âhiretin varlığı hakkında gayet açık deliller getiren sûre, başlangıcına uygun bir biçimde sona ermektedir. Başında Kur'ân'ın Azîz ve Rahîm Allah tarafından indirildiği buyurulmuştu. Her şeyin O'na ait olduğu ve insanların O'na döndürülecekleri hükmü ile sona eriyor. Böylece sonu, başı ile birleşen sûre, bir bütünlük oluşturuyor.

Allah'tan, bizi takva sahibi kulları arasında mahşerde bir araya getirmesini, tam bir teslimiyet ve kâmil manada bir îmanla hayatımıza son vermesini ve O'na kavuşma anındaki ölüm sarhoşluğunu bizim için kolaylaştırmasını diliyoruz. O, ne güzel dost ve ne güzel yardımcıdır.

HURÛF-U MUKATTAA

Hurûf-u mukattaa: Ayrılmış, münferit harfler demektir. Bunlara hurûf-u teheccî, evâilü's-süver ve fevâtihü's-süver de denilmiştir. Bu hurûf-u mukattaalar, bir kelime gibi yazıldığı halde, okurken ayrı ayrı olarak elif lâm mîm diye okunur.

Bu harflerin seçilip yerleştirilmesinde öylesine bir nizam bulunmaktadır ki, bilhassa bazı muâsır müelliflerin fütursuzca, neredeyse "tesâdüfî" demeye varan değerlendirmelerine asla imkân vermez: Ezcümle:

1.Hece harflerinin adedi –elif-i sâkine hariç kalmak şartıyla– 28 harftir. Kur'ân-ı Azîmüşşan, sûrelerin başında bu harflerin yarısını, yani 14 tanesini zikretmiş, yarısını da terk etmiştir.

Aynı zamanda bu harfler, 14 değişik şekildedir:

الم–الر–المر–المص–حم–حم عسق–ق–كهيعص–ن–ص–طه–طس–طسم–يس

2. Kur'ân'ın almış olduğu yarı, terk ettiği yarıdan daha ziyade kullanılan harflerdir.

3. Kur'ân, sûrelerin başında zikrettiği kısım içinde, dile daha kolay olan *elif* ve *lâm*'ı çok tekrar etmiştir.

4. Hurûf-u mukattaa 29 sûrenin başında yer alır ki, bu da elif-i sâkine bir harf sayılırsa, Arapçadaki harf sayısına eşittir.

5. 29 sûreden ikisi Medenî, diğerlerinin hepsi Mekkî'dir.

6. Hece harflerinin mehmûse, mechûre, şedîde, rehve, müsta'liye, münhafıza, mütbika, münfetiha gibi çiftli cinslerinin her birisinden yine yarısını almıştır.

7. Meryem, Ankebût, Rûm ve Kalem dışındaki surelerde, hurûf-u mukattaa'dan hemen sonra Kur'ân'dan veya aynı anlamda kitaptan söz eden ya da bunlara işaret eden bir âyet yahut âyetler gelmektedir. Bu dört sure başındaki harflerden sonra her ne kadar kitap ve peygamber lafzı geçmiyorsa da, surelerin muhteviyatının ifade ettiği manalar bu eksikliği tamamlamaktadır.

8. Yüce Allah, Arap alfabesindeki harfleri sanki üç kısma ayırmıştır.

Birinci kısım, elif'ten zâl'a kadar olan dokuz harftir:

ا، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ

İkinci kısım da, elif-bâ'nın son dokuz harfini teşkil eden fâ'dan yâ'ya kadar olan dokuz harftir:

ف،ق،ك،ل،م،ن،و،ه،ي

Üçüncü kısım ise, bu ikisinin ortasında yer alan, râ'dan gayn'a kadar olan on harftir:

ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ

Yüce Allah hurûf-u mukattaa içinde, birinci kısımdan iki harfi, yani elif ile hâ'yı zikretmiş, yedisini bırakmıştır:

ا، ب، ت، ث، ج، **ح**، خ، د، ذ

İkinci kısımdan ise, sadece iki harfi, yani fâ ile vav harflerini bırakmış, geriye kalan yedisini zikretmiştir.

ف، **ق**، **ك**، **ل**، **م**، **ن**، و، **ه**، **ي**

Orta kısımdaki on harften ise, bir harf zikretmiş, bir harf bırakmış, meselâ, râ'yı zikretmiş, zê'yi bırakmış; sin'i zikretmiş, şın'ı bırakmış, sâd'ı zikretmiş, dâd'ı bırakmış; tî'yı zikretmiş, zî'yı bırakmış ve ayn'ı zikretmiş gayn'ı bırakmıştır.

ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ

Bu seçme ve sıralama, tesâdüfî olmayıp, bir maksada yönelen bir seçme ve sıralamadır. Öyleyse bütün bunlar, bir hikmete göre yapılmıştır.[189]

Bütün bu zikrettiklerimiz göstermektedir ki, hurûf-u mukattaa harfleri, tesadüfî değil, Allah'ın iradesiyle seçmesi neticesinde oluşmuştur. Bizim zikrettiğimiz hikmetler dışında, daha birçok hikmetleri vardır.

Mukattaa Harflerinin Mânâları

Bu harflerin mânâsız olduğunu söylemek hatadır. Allah'ın kelâmı bundan münezzehtir. Ancak tam şekliyle mânâsını Allah'ın bilebileceği müteşâbihattan saymak gerekir. Müfessirler "bunlardan muradının ne olduğunu kat'î olarak Allah bilir." demekle beraber, muhtemel vecihleri zikretmekten de geri durmamışlardır.

Bu harfler hakkındaki ihtilafın sebeplerinden birisi de Peygamberimizden bu hususta bilginin gelmemesidir.

Hadislerde Hurûf-u Mukattaa: Kur'ân okumayı teşvik eden, Allah'ın kelâmını okuyana her harfi için on sevap verileceğini bildiren ve bu arada "elif-lâm-mîm"in tek harf değil üç harften oluştuğunu bildiren hadisin dışında[190] muteber hadis kaynaklarında hurûf-u mukattaa dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

---

189 Fahruddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Bakara 1. âyetin tefsiri.

190 Tirmizî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 16; Dârimî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 1.

Başta müfessirler olmak üzere İslâm âlimleri, hurûf-u mukattaanın tefsiri meselesinde iki ana görüş ileri sürmüşlerdir.

I. Selef Âlimlerinin Görüşü:

Daha çok Selef âlimlerinden meydana gelen bir gruba göre hurûf-u mukattaa, te'vilini yalnızca Allah'ın bildiği müteşâbih âyetlerden olup bu harfler üzerinde yorum yapmak mümkün değildir. Bu alimler; söz konusu harflerin indirilişinde Allah'ın mutlaka hikmetinin bulunduğunu, ancak insanların idrakinin bu hikmeti kavrayamayacağını söylemekle yetinmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'in temel gayesi insanları hidâyete ulaştırmak olup, bütün âyetler içinde çok küçük bir yer tutan hurûf-u mukattaanın anlamının bilinmemesi Kur'ân'ın bu fonksiyonunu hiçbir şekilde zedelemez. Anlamı bilinmeyen bazı kelimelerin Kur'ân'da yer alması, kişinin kulluk samimiyetini ölçme ve Allah'a teslimiyetini sağlama amacı taşır.

Hz. Ebu Bekir: Her kitabın bir sırrı vardır, Allah'ın **Kur'ân'daki sırrı** da evâili's-suverdir, demiştir.

Hz. Ali: Her kitap için bir **zübde** vardır. Bu kitabın zübdesi de heca harfleridir.

İbn Mes'ûd ve Hülefâ-yı Râşid'den şu haber nakledilir: "Bu harfler **gizli bir ilim ve kapalı bir sırdır**. Allah onları bilmeyi kendine mahsus kılmıştır."[191]

II. Halef Âlimlerinin Görüşü:

Bu âlimler, Müteşâbih âyetlerin ve dolayısıyla hurûf-u mukattaanın manalarını araştırmanın gerekli olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre, apaçık bir Arapça ile nâzil olan, insanları üzerinde düşünmeye davet eden, her şeyi açıklayan ve hidâyet

[191] Reşid Rıza, *Menar Tefsiri*, VIII, 302; Suphi Sâlih, *Mebâhîs*, s.236.

rehberi olan Kur'ân'da anlaşılmayan sözlerin bulunması onun bu özellikleriyle bağdaşmaz.

Hurûf-u mukattaanın tefsir edilmesinin gerekliliği üzerinde ittifak eden âlimler, bu harflerin anlamları konusunda çok farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bazı kaynaklarda 30'dan fazla görüş bulunmakla beraber, onlardan en fazla nazar-ı itibara alınması gerekenleri özetleyelim:

Genel Bir Mana Verenler:

1. Kur'ân, alışılmamış, mûtad olmayan, mûsikî tesiri de olan bu tâbirlerle, etrafın dikkat nazarlarını çekmek, dinlemelerini sağlamak istemiştir. Bu seslerden sonra ne gelecek diye dinleyicileri tenbih etmektedir. Bu dikkat çekme o asırdaki müşrik ve Ehl-i kitabın yanı sıra her devirdeki insanlardır.

Mekkeli müşriklerin, Kur'ân'ın insanları etkisi altına almasını önlemek amacıyla Kur'ân okunurken gürültü çıkarmaya karar vermeleri üzerine Kur'ân'a vurgu yapan devamındaki âyetlere dikkat çekmek için söz konusu harfler nâzil olmuştur.

2. Kur'ân, bunlarla i'câzına işaret etmektedir. Yani, "Kur'ân'ın cümleleri, ibâreleri, hepinizin bildiği, sizin konuşmalarınızda ve yazılarınızda kullandığınız bu basit harflerden meydana gelmektedir. Eğer onun beşer kelâmı olduğunu iddia ediyorsanız, öyleyse uğraşın bakalım, sizlerin de elinizde olan bu imkânı kullanarak benzerini getirmeye çalışın. Siz benzerini yapamadığınıza göre Kur'ân mûcizedir." demek istemektedir.

3. Yüce Allah, kitâbetin (yazının) önemine çarpıcı bir şekilde dikkati çekmek istemiş olabilir. Harflerin Elifba'daki isimlerini sayarak hecelemek, yeni okuyup yazmaya başlayanlara mahsustur. Buradan, Kur'ân'ın, ümmî bir kavme ve mübtedî bir muhite muallimlik yaptığı anlaşılmaktadır. Yazının keşfi nasıl

insanlığa en önemli bir ilerleme döneminin açılmasına yol açmışsa, bu Kitabın hidâyeti de, medeniyette ve içtimâî gelişmede büyük bir ilmî yükselmeye yol açacak, Câhiliyyeden aydınlığa çıkaracaktır. Nitekim o, "oku!" diye başlayan bir Kitap olmuş ve gelen ilk vahiy parçasında Allah'ın "insana kalemle (yazıyı) öğretmesinden" bahsetmiştir.

4. Âlimler bu münferit hece harflerini izah etmek üzere yapılan tekliflerden hiçbirinin kesin olmadığını, Allah Teâlâ ile Resûlü arasındaki bu şifrelerin ittifakla müteşabihattan sayıldığını belirtirler. Subhî Sâlih şöyle demiştir:

"Bu sûre başlangıçları, hâla hayret âmili olmaya devam etmektedir. Hayret meraka, merak ise dikkate yol açar. Semânın, arzın kulağına fısıldadığı bu harflerden daha müessir bir şekilde hiçbir şeyin, insanlığın kulaklarını celbedeceği tasavvur edilemez."[192]

5. *Elif Lâm Mîm* ve benzeri bu hurûf-u mukattaada göze çarpan garâbet, bu harflerin pek **garip ve alışılmamış bir şeyin mukaddimesi ve keşif kolları** olduklarına işarettir.

6. Sûrelerin başlarındaki hurûf-u mukattaa, **İlâhî bir şifredir. Beşer fikri ona yetişemiyor. Anahtarı, ancak Hazret-i Muhammed** Aleyhissalâtü Vesselâm'dadır.

7. Şifrevari şu hurûf-u mukattaanın sûre başlarında zikri, Kur'ân'ın kendisine indiği ve diğer insanlara tebliğ ile mükellef olan zâtın, yani **Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın fevkalâde bir zekâya malik olduğuna işarettir** ki, Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm, remizleri, îmaları ve en gizli şeyleri sarih gibi telâkki edip, anlıyordu.

8. *Elif Lâm Mîm* ve benzeri harfler, beraber yazıldıkları halde, ayrı ayrı okunmaları, **bu şeklin Kur'ân'a has olup,**

---

[192] Subhî Sâlih, *Mebâhîs*, s.236.

Kur'ân'ın bu hususta kendisinden önceki hiçbir kitaba, hiçbir imama tâbi olmadığına ve hiç kimseyi taklit etmediğine ve üslûbunun çok güzel ve hârika olduğuna işarettir.

9. Hatip ve beliğlerin âdetindendir ki, mesleklerinde daima bir misale tâbi olup ve bir örnek üzerine nakış dokuyarak işlenmiş bir yolda yürürler. Halbuki, bu harflerden anlaşıldığına nazaran, **Kur'ân hiçbir misale tâbi olmamıştır** ve hiçbir nakş-ı belâgat örneği üzerine nakış yapmamıştır ve işlenmemiş bir yolda yürümüştür.[193]

10. Sûrelerin başlarındaki hurûf-u mukattaa İlâhî bir şifredir. Allah, diğer insanlar ve peygamberler arasından seçip özel donanımlı olarak gönderdiği son elçisi Hz. Muhammed'de (sallallahu aleyhi ve sellem) onlarla bazı işaret-i gaybiye veriyor. **O şifrenin anahtarı, o özel kuldadır, hem onun mirasçılarındadır.** Kur'ân-ı Hakîm madem her zaman ve her taifeye hitap ediyor; her asrın her tabakasının hissesini câmi çok mütenevvi vücuhları, mânâları olabilir. Selef-i Sâlihîn ise, en hâlis parça onlarındır ki, beyan etmişler. Ehl-i velâyet ve tahkik, seyr ü sülûk-ü ruhâniyeye ait çok muamelât-ı gaybiye işârâtını onlarda bulmuşlardır.[194]

Özel Mana Verenler:

Bazı âlimler ise, Hurûf-u mukattaaya daha özel manalar vermişlerdir. Şimdi de onlardan bazılarını zikredelim:

1. Mukattaa harfleri, başında bulundukları **sûrelerin isimleridir**. Mesela: Elif Lâm Mîm Bakara, Elif Lâm Mîm Secde gibi.

2. Bunlar **Kur'ân'ın isimleridir**. Kitap, Zikir, Furkân gibi ki, bunlarla Kur'ân'a yemin edilmiştir

---

[193] Bedîüzzaman, *R. N. Külliyatı*, II,1167-1169.
[194] Bedîüzzaman, *R. N. Külliyatı*, I, 534.

3. Kur'ân'da kalem, fecir, asır, incir ve zeytin gibi şeylere yemin edildiği gibi, bu **mukattaa harflerine de yemin edilmiştir**. Çünkü harfler, Allah'ın çeşitli dillerde gönderdiği kitapların ve esmâ-i hüsnâsının esasını oluşturur.

4. Hurûf-u mukattaa, **ebced hesabıyla bazı olayların tarihine işaret eder**. Bu görüşü benimseyenler, genellikle hurûf-u mukattaanın İslâm ümmetinin dünyadaki kalış süresini gösterdiğini ileri sürerler. Rivayete göre bir grup Yahudi, Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna gelerek Bakara suresindeki Elif Lâm Mîm'in sayı değerine göre İslâm Ümmeti'nin 71 yıllık ömrü olduğunu iddia etmişler, Resûl-i Ekrem, Kur'ân-ı Kerim'de elif-lam-mim-sad, elif-lam-mim-ra'nın da bulunduğunu söyleyince bu harflerin toplamının 700 yılı aştığını gören Yahudiler, canları sıkkın bir şekilde oradan ayrılmışlar.[195]

Fakat birçok İslâm âlimi, hurûf-u mukattaanın ebced hesabında kullanılmasını doğru bulmazlar.

5. Hurûf-u Mukattaadan her biri **belli kelimelerin anahtarı veya kısaltmasıdır**. Ancak bu harflerin hangi kelimelerin kısaltması olduğu konusunda ihtilaf vardır.

Hurûf-u mukattaa, **ism-i a'zâmın** bazı sûrelerin başına dağılmış şeklidir. Meselâ, elif-lâm-râ, hâ-mim ve nûn harfleri bir araya getirildiğinde er-rahman ن+ حم+ الر ismi ortaya çıkmaktadır. Ancak ism-i a'zâm kesin olarak bilinmediğinden hurûf-u mukattaadan nasıl bir ismin oluşturulacağı belli değildir.

6. Her harf **Allah'ın bir isim veya sıfatının sembolüdür**. **Elif: Allah, Lâm: Latif, Mîm: Mecîd**, ismine tekâbül eder. Bunlarla Allah'ın isimlerine yemin edilmiştir.

7. Bu harflerden bazıları **Allah'ın zâtî isimlerinin, bir kısmı da sıfatlarının kısaltılmasıdır**. Mesela; *elif-lam-mim*, انا الله اعلم

---

[195] Taberi, Al-i İmran 3. âyetin tefsiri; Suyûtî, *İtkan*, III, 25.

"Ben Allahım Ben bilirim" manasında, *elif-lâm-râ* ise, انا الله اري "Ben Allahım, görürüm" manasındadır.

8. Bu harflerden **bazıları Allah'ın, bazıları diğer varlıkların isimlerinin kısaltılmasıdır**. **Elif Allah; Lâm Cibrîl, Mîm Muhammed'e** tekâbül eder ve: "Bu kitap Allah katından Cebrâil vasıtasıyla Muhammed'e indirilmiştir", demektir.

Elif Lâm Mîm üç harfiyle üç hükme işarettir. Şöyle ki: *Elif,* هذا كلام الله الازلي "Bu, Allah'ın Ezelî Kelâmıdır." hükmüne; *lâm,* نزل به جبريل "Bunu, Cebrâîl indirdi." hükmüne ve kaziyesine; *mim,* علي محمد عليه السلام "Muhammed aleyhisselâm'a indirmiştir." hükmüne remzen ve imâen işarettir.

9. Bu harflerin her biri **O'ndan gelecek nimet ve belâlara**, ayrıca bazı milletlerin dünyada kalış sürelerine de delâlet etmektedir.

10.Bu harfler, **iki sureyi birbirinden ayırma işlevi görür**. Arap şiirinde bir kasidenin bitip diğerinin başladığını göstermek üzere kasidenin başına bazı edatlar getirilirdi.

11. **Tasavvufî** bir yaklaşım: Hurûf-u mukattaa ile başlayan surelerde anlatılan bütün **ahkâm ve kıssalar, bu harflere yerleştirilmiş** olup, bunlar surenin içinde açıklanmıştır. Bu şifreleri ancak Peygamber veya velîler çözebilir. STV, TBMM, TRT vb. kısaltmalar.

12. Bu harfler, dinî, kevnî veya tarihî birer sırdır ve ileride keşfedilecektir.

* Bazı **Müsteşriklerin** bu harfler hakkındaki görüşleri özetle şöyledir: Kur'ân'ın aslından değildirler, bazı şeylerin kısaltmalarıdırlar, Peygamber zamanında yaşayan ve Kur'ân'ın sûrelerini şahsî mecmualarında toplayan arkadaşlarının isimlerinin başlangıç ve son harfleridir, bir takım işaretlerdir… vs." Bu ihtimallerin her biri yalan ve zandan daha ileri gidemez.

Sonuç

Hurûf-u mukattaa ile ilgili olarak ortaya atılan bütün bu görüşler bazı yönlerden akla uygun geliyorsa da, hemen hemen hepsinin tenkide açık bir kapı bıraktıkları gözden kaçmamaktadır. Çünkü her görüşün katiyetle tek doğru görüşü ifade ettiğine dair kuvvetli delillere sahip değiliz.

Akla en uygun olanı; bu harflerin tenbih ve bunların Kur'ân'ın İ'câzını beyan eden delillerden biri oluşudur. Bunların tesadüf eseri olduğunu ise katiyyen söyleyemeyiz. Öyleyse Allah ile Resûlü arasında bir şifre olduğunu söylemekten başka diyecek bir şey kalmamaktadır.